

gitségével folytonosan új ragokat alkotott és alkot még ma is és ha ezen a nyomon akarnók az uráltáji nyelveket összehasonlítani, úgy erről a vállalkozásról nagyon hamar le kellene mondanunk; eredménynek az is nagyon elég, a mit föntebb a magyar és a szumir ragozás hasonlatosságáról kimutattunk, a mihez még a hangzók harmóniája és a ragoknak a szavak után való illesztése is járul. Annyi ezer év múlva ennyi hasonlatosság valóban meglepő!

Az antiszumiristák azt állítják, hogy a szumir többesszám képző *-mesz* (igéknél *-esz*) és a magyar *-k* között nincsen semmi rokonság. Ebben sincs igazuk és hogy mily alaposan tévednek, megmutatja Müller Miksa *Letter on the turanian languages*, a mely könyvének 200. lapján a következőket mondja: „The old ugric termination of plural is *äs*. This exists in the Syrianian *jas (äs)*; in Lapponian the *s* becomes *h*, in Finnish *t*, which exists in the Ostiakian *et*. According to Castrén, the original form of the plural was *t*. This is changed in *Hungarian* and *Lapponic* into *k*, in *Kamassian* into *je, san, sän*. In Turkish the original sign of the plural was *s* or *t*; this *t* in *Osmanly* became *k*; but *lar* is now used as a secondary formation of the plural in Turkish.“ Müller bizonyítása szerint tehát a szumir *mesz* vagy *esz* és a magyar *k* között nagyon közeli a rokonság.

De volt ám a szumirnak még egy másik töb-

besszám képzője is: *ene* vagy *en*, a melyet azonban nem alkalmaztak úgy, mint a *mesz-t*, a mennyiben ugyanis a szószerkezetben nem következett a főnév után, így például *ennun-ak-en*, magyarul: a kötelességekért, vagy: *un-ma-l-ene*, magyarul: az emberek közt. Ez a többesszám képző is megvan a magyarban, mert ezekben a szavakban: ketten, hárman, százan, ezren, sokan, hányan, az *an* és *-en* többesszám képző, a mit az is bizonyít, hogy e szavak után az igét mindig többesszámba kell tenniünk, például: ketten voltak, sokan lesznek.

Némely tudósok szerint a szumirnak duálisa is volt; *Lenormant*, *Oppert*, *Hommel* és mások állítják, *Haupt* és *Delitzsch* tagadják. Amazok fölhoznak egy csomó urál-altáji nyelvet, melynek még ma is van kettős száma és azt állítják, hogy a többi közt a magyarban is megvolt, de kiveszett belőle. Egyébiránt szerintük is a szumirban nagyon ritkán használták a duálist és inkább csak páros tárgyak megjelölésére alkalmazták. *Kasz* vagy *kát* (kettő) szóval fejezték ki, például *szi-kát* (szempár), *pi-kát* (fülpár).

Érdekesnek tartom még megjegyezni, hogy miként a magyarban, úgy a szumirban is három esetet lehetett rag nélkül kifejezni: a nominativust (adda, atya), a genitivust (adda, az atya [gyermek]) és az akkuzativust (adda, a magyarban bár ritkábban, többnyire költőknél: elvesztetem gyermeköm, csodatevő, háztüznézés).

A szumirban, miként a magyarban, nem is-

merik a nemek megkülönböztetését s a szumir ezen a hiányon egészen úgy segít, mint a magyar. A magyarban összetett szavakat alkotunk, a melyeknek második eleme *nő* vagy *né*, például *királynő*, *barátnő*, *mosónő*; ugyanezt cselekedte a szumir is; összetett szavakat képezett, a melyeknek második eleme *-rak* volt, így: *tur-rak* (leány), szó szerint: *fiu+nő*; *dam-rak* (feleség), szó szerint: *férj+nő*. Annyira volt ez két szó, hogy például a birtokragot a két szó közé illesztették, például *dam-bi-rak* (felesége), szó szerint: *férj+e+nő*. Ezt látjuk a magyarban még ma is efféle szóösszetételeknél: *lelkem furdalása*, e helyett: *lélekfurdalásom*, *ura a háznak*, e helyett: *házi ur*.

A szumir genitivusról kell még néhány szóval megemlékeznünk, a mely eltérni látszik a magyartól, de csak látszik, mert valósággal ugyanegy szabály szerint képződött mind a kettő. Azt már mondtuk, hogy a szumirban a puszta szógyökekkel képezték a genitívust és hogy ez a szabály a magyarban is megvan, például: *az atya háza*. Nagyobb eltérésnek látszik azonban az, hogy a szumirban a genitívus rendszeren a nominatívust követi, például: *e ungal* (a király háza), szó szerint: *ház király-(nak)*.

De erre az eltérésre is akárhány példát találunk a magyarban, így például: *egész légióját az angyaloknak küldte segítségére*; csak hogy a mi a szumirban szabály maradt, az a magyarban az idők folyamán kivétel lett. Azonban ez a szabály

megmaradt más urál-altáji nyelvekben is. Így a cseremisiz még ma is ezt mondja: *erga Daviden* (Dávid fia), a votyákban is ezt látjuk: *pi inmarlen* (Isten fia), a protomédben: *tar Kurasna* (Círus sarja). Azonban még a szumirban is találunk akárhány kivételt e szabály alul, i^{ov} például: *mun-tik* (homlokzat), szó szerint: tégla+homlok; *má-tik* (a hajó előrésze), szó szerint: hajó+előrés; *kiku-tik* (felső emelet), szó szerint: szék-hely+előrés.

Még egy másik eltérést kell fölemlitenünk, a mely a magyar és a szumir között mutatkozik és ez az, hogy a szumirban a melléknév a főnév után következik, a magyarban pedig a megfordított sorrendet látjuk. Így: *a nagy ház* szumirban *e gál* (ház nagy), a hatalmas istenek: *an dan-ga-mesz* (isten hatalmasak). Azonban ez az eltérés nem bizonyítja azt, hogy a szumir nem tartozik az urál-altáji nyelvcsaládhoz, mert pl. a votyákban, a magyarnak ebben a közeli rokonában is a főnév mögé teszik a hozzátartozó melléknévet. Két ősrégi turáni nyelv közül az egyik, a szúzai, állandóan a főnév elé tette a melléknévet, így: *gik szunkik* (hatalmas uralkodó), míg a másik, a protoméd, a szumirok példáját követte s a főnév mögé tette a melléknévet, így: *ku irszarra* (nagy király), szó szerint: király nagy; *annap irsarra* (nagy isten), szó szerint: isten nagy. Azonban ezt az eltérést bőven helyreüti egy másik szabály, a melylyel a szumiron és a többi urál-altáji nyelv-

ven kívül egyetlen más nyelvnél sem találkozunk és ez az, hogy a míg minden más nyelvnél a főnév és a melléknév két külön, önálló szó, a mely egymással nemben, számban és esetben megegyezik, addig a szumirban állandó szabály, hogy maga a főnév teljességgel hajlíthatatlan és csak a melléknév kapja meg a többesszám, a birtokos névmás és az eset ragját. Ugyanezt látjuk a magyarban is, csak hogy természetesen annál a körülménynél fogva, hogy a melléknév a főnevet követi, megfordított sorrendben. Így azt mondják a szumirban: *an danga-mesz* (a hatalmas istenek), szó szerint: isten hatalmasak; *an danga-mesz-á-ni* (hatalmas istenei), szó szerint: isten hatalmasai; *an danga-mesz-ra* (a hatalmas isteneknek), szó szerint: isten hatalmasaknak. Habár nem tagadható, hogy a ma élő urál-altáji nyelvek és a szumir nyelv között erre a pontra vonatkozólag eltérés mutatkozik, de másrészt azt is el kell ismerni, hogy ugyanitt más tekintetben oly analógiát találunk a szumir és a magyar között, a mely a rokonságot egészen kétségtelenné teszi.

A szumir ékíratokon kétféle számrendszerrel találkozunk, a hatvanas és a tizedes számrendszerrel; amannál a fokozat 1, 10, 60, 600 (60×10), 3600 (60×60), a másiknál pedig 1, 10, 100, 1000. Mind a két rendszer szerint egészen 60-ig egyformán jelölték a számokat. Az egységet Υ fejezi ki és tizen alul annyiszor ismétlődik, ahány

egység van a számban foglalva; így: II 2,

IV 4, VV 5, VVV 9; a 10 jele < s ez is

annyiszor ismétlődik, a hányszor tíz foglaltatik

a számban egészen 60-ig; így: << 20,

<<< 30, >>> 40, >>>> 50;

a tizes és egyes számokat úgy jelöljük meg, hogy előbb a tizes számot írjuk le és csak azután az

egyest; így: <<II 22.

Hatvantól fogva eltér a megjelölés. A hatvanas rendszer szerint kétféle mód van a számok kifejezésére: a szám és a sokszoros nevének használata. A számokkal való megjelölés, a melylyel a Szenkerében talált mértani táblákon találkozunk, tökéletesen megfelel annak, a melyet a körnek fokokra, percekre és másodpercekre való felosztásánál még ma is használunk ($1^{\circ} 1' 1''$). A 60 itt új egységek sorozatának típusává válik, a melyeknél 60^2 vagy 3600-ig ugyanazokat a jeleket használjuk, mint az első fokozat egységeinél. A másodfokozású számok, vagyis a 60 sokszorosai megelőzik az elsőét; így: II 61 ($1 \times 60 + 1$),

  62 (1×60+2), 70 (1×60+10),

  114 (1×60+50+4),   120 (2×60)

   143 (2×60+20+3),

716 (11×60+50+6),   3376 (56×60

+16), 3579-en vagyis 59×60+59-en felül a számok új sorozata kezdődik, a melynek egysége 60³ vagyis 3600, s a mely a másik kettő elé helyeződik; pl.

    4096 (1×3600+8+60+16),

     9261 (2×3600+36+60+21),

24389 (6×3600+46+60+29).

A tizedes számolást kizárólagosan számokkal fejezik ki; 60-on felül folytatni kell a tizedes ismétlését annyiszor, a mennyiszer a számban foglaltatik egészen százig, pl.   70, vagy pedig a

 50-nek felel meg, hogyha tizes szám következik utána, pl. 60 (50+10),

70 (50+20) stb. A 100 jele az 1000-é

 (10×100); példa:
 1121, 20517,
 128633.

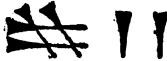
A két számrendszer közül a hatvanas mindenestre a régebbi, mert a legrégebb leleteken kizárólagosan ezt látjuk; a tizedes rendszer csak később fejlődött ki a semiták befolyása alatt; az utóbbi határozottan az asszirok találmánya, a melyből egy-két számnak a neve is átkerült az újabb sumir nyelvbe, így *me* (100), a mely héber és asszír nyelven *mea*.

Térjünk már most át magukra az egyes számokra. Eddig megállapították az első öt számnak a nevét, ezek:

id (egy)

kat (kettő)

isz (három)

nin (négy)

gid (öt).

Ezek közül *id*-hez és *kat* (*kasz*)-hoz semmi kétség sem fér. A háromra nézve eltérők a vélemények: *Lenormant* szerint *isz*, *Sayce* szerint *essza* vagy *issza*, *Haupt* szerint *pesz*, *Hommel* szerint *gusz*. Négy *Lenormant* szerint *szán* vagy *szana*, *Haupt* szerint *tattaba* vagy *tattava*, *Hommel* szerint *nin*. Öt *Lenormant* szerint *bár*, *Sayce* szerint *para*, *Haupt* szerint *szut*, *Hommel* szerint *gid*. Hat valószínűleg *asz* volt, hét pedig *szesz* vagy *szeszna*. A nyolcat és a kilencet még nem ismerjük. A tiz *von*, *van*, *un*, *gun*. Ezenkívül még tudjuk, hogy 20 *gaszan*, 30 *guszín* vagy *iszín*, 40 *nimin* vagy *ninín*.

A fentebbiekből látható, hogy a számok kiejtése dolgában meglehetősen nagy eltérés mutatkozik, de ennek is megmagyarázzuk az okát. Az Asszurbanipál palotájában és még egy-két helyen talált szótárak megmagyarázzák az assziroknak, hogy a sumir szavakat hogyan kell kiejteniök; már pedig ezeken a táblákon csupán az *id*, *kat*, *nin*, *gid* és *van* számnevek fordulnak elő és csak ezekről tudjuk, hogy asszir nyelven hogyan ejtették ki. A többi számnak fonetikai följegyzését még eddig nem találták meg és a sumirológok inkább csak sejtik és analógiákból következtetik fonetikai kiejtésüket. Lássuk már most, hogy ezek a sumir számnevek mennyiben felelnek meg az urál-altáji nyelvek számainak:

1. szum. *id*, magy. *egy*, finn *ükszi*, eszt *üksz*, lapp *akt*, cseremis *ik*, mordvin *veike*, zirjén *ötik*,

vogul *ekve*, osztyák *id*, jakut, ujgur és török *bir*, csuvasz *per*.

2. szum. *kat*, magy. *kettő*, finn *kakszi*, eszt *kaksz*, lapp *kvekte*, cseremisz *kok*, mordvin *kavto*, zirjén *kik*, vogul *kit*, osztyák *kat*, jakut *ikki*, ujgur *iki*, török *iki*, csuvasz *ikke*.

3. szum. *isz*, magy. *három*, finn *kolme*, eszt *kolm*, lapp *kolm*, cseremisz *kum*, mordvin *kolmo*, zirjén *kujim*, vogul *korom*, osztyák *csudem*, jakut *üs*, ujgur *ücs*, török *ucs*, csuvasz *vissze*.

4. szum. *nin*, magy. *négy*, finn *nelje*, eszt *nelli*, lapp *nielj*, cseremisz *nil*, mordvin *näle*, zirjén *kvait*, vogul *kot*, osztyák *csut*, jakut *alta*, ujgur *altj*, török *olta*, csuvasz *alti*.

5. szum. *gid*, magy. *öt*, finn *viiszi*, eszt *viisz*, lapp *vit*, cseremisz *visz*, mordvin *väte*, zirjén *vit*, vogul *et*, osztyák *vet*, jakut *biesz*, ujgur *bis*, török *bes*, csuvasz *pilik*.

6. szum. *asz*, magy. *hat*, finn *kuuszi*, eszt *kuusz*, lapp *kot*, cseremisz *kut*, mordvin *koto*, zirjén *kvait*, vogul *kot*, osztyák *csut*, jakut *alta*, ujgur *altj*, török *alti*, csuvasz *olta*.

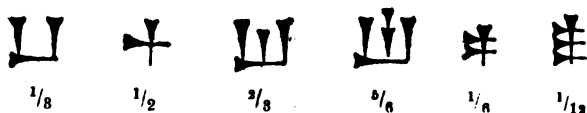
7. szum. *szesz-(na)*, magy. *hét*, finn *szeicemän*, eszt *szeice*, lapp *cec*, cseremisz *szim*, mordvin *sziszem*, zirjén *szizim*, vogul *sziu*, osztyák *tabet*, jakut *jedi*, ujgur *szat*, török *jidi*, csuvasz *szicce*.

10. szum. *von*, magy. *tíz*, finn *kimmenen*, eszt *kümme*, lapp *lokke*, cseremisz *lu*, mordvin *kemen*, zirjén *dasz*, vogul *luzeju*, osztyák *jon*,

jakut *on*, ujjur *lava*, török *on*, csuvasz *vonna*.

A fentebbiekből láthatjuk, hogy a számoknál meglepően nagy a rokonság a szumir és az urál-altáji nyelvek, de különösen a magyar nyelv között. Az eddig ismert szumir számok közt alig van csak egy is, amely a legnagyobb mértékben hasonlatos, sőt majdnem azt merném mondani: azonos ne volna a magyarral. Csak a 3-ra nézve tér el a szumir a magyartól, de itt meg azt látjuk, hogy a szumir szó majdnem teljes épségében megmaradt a török-tatár nyelvekben. A *von* (10) szót ma már nem használjuk ugyan önállóan a magyarban, de annál inkább összetételekben, pl. hatvan, nyolevan, felhangu szavaknál a hangzók harmoniájához képest: negyven, ötven stb.

A törtszámokat a szumirban így fejezik ki:

A megjelölésnek ez a módja az egységnek hatvan részre való fölosztásán alapszik. Csupán két törtszámnak van külön elnevezése, ezek: *bár* (fél) és *szusszana* (harmad). Az első, figyelembe véve azt, hogy az urál-altáji nyelvekben a *r* minduntalan átváltozik *l*-lé, megfelel a magyar *fél*, a finn *puoli*, az eszt *pool*, a lapp *beele*, a zirjén *pöö*, a mordvin *pel*, a cseremisiz *pele* és az osztyák *pelek* szavaknak, a melyeknek mind ugyanaz az értelmük van.

A szumirok a rendszámokat úgy képezték, hogy az alapszámhoz *kam*, *ka* vagy csupán *k-t* csatoltak. Ez a szabály megvan a magyarban is, a hol a rendszámok szintén *k* betűvel végződnek, így: *idkam* (első), *katkam* (második), *iskam* vagy *isk* (harmadik). A magyarban kivételt tesz az *első*, de ez a kivétel megvan a szumirban is, a hol *aslam* elsőt jelent. A szumir sokszorozó számokat még nem ismerjük.

A szumir és a magyar nyelv összehasonlításánál a legnagyobb súlyt kell fektetnünk a névmásokra. Igaz ugyan, hogy a szumirologok nem támaszkodnak csupán ezekre, hogy a szumir és az urál-altáji nyelvek rokonságát megállapítsák, hiszen már az eddigiekből is láttuk, hogy az egy törzsből való leszármazás még csak vita tárgya sem lehet, de erről még jobban meg fogunk győződni a következőkben, mert a szumir névmásoknak az urál-altáji nyelvekéivel való rokonsága rendkívül meglepő és egyuttal jelentős is. Ha a nyelvtudósok csak ezt tudták volna megállapítani, már ez is elég lett volna arra, hogy a rokonság kiderüljön, de mikor ehhez még annyi sok más hasonlatosság és azonosság is járul, úgy még a kételkedőknek is a mi álláspontunkra kell helyezkedniök. Mert nemcsak távolabbi vagy közelebbi hasonlatosságról van szó, hanem egészen másról: oly azonosságról, a mely nem lehet pusztán a véletlen műve.

A szumir névmás a következő:

Első személy:

Szumir:	mu	mina	mu, ummi	mu	mu
Protoméd:	u	mi	m		
Magyar:	én	engem	m k	m	m
Finn:	mä, minä	minun	n (ni)	ni	
Eszt:	ma, minna	mo, minno	n		
Lapp:	mon	mo	m	m	m
Cseremisiz:	min	minin	m	m	
Mordvin:	mon		n	m (n)	m
Zirjén:	me	menam		m	
Osztyák:	ma	mana	m	m	m
Szamojéd:	man	man	n	m	
Jurák:	man	man	m (dm)	m (u)	
Jakut:	min	mig-iänä	ben (men)	m	m
Török:	ben	ben-im	im	m	m
Burját:	bi	mi-ni	m (o)	m	
Mongol:	bi	mi-nu			
Nyercsinszk:	bi	mi-n	bi	bi	
Mandsu:	bi	min-i	bi	mini	

Második személy:

Szumir:	zu, zae,		iz, zu	zu	iz
Protoméd:			ta, (ti), sz		
Magyar:	te	téged (et)	sz (l)	d	d
Finn:	sinä, (sä)	sinu (n)	s, (t)	si	
Eszt:	sa (sinna)	so (sinno)	d		
Lapp:	ton	to	k	t	k
Cseremisiz:	tin	tín(in)	t	t	
Mordvin:	ton		t (k)	t	t
Zirjén:	te	te-nad		d	
Szamojéd:	tan	tan	nd	l	
Jurák:			d (t)	r (l)	
Török:	szen	szen-in	szen		
Burját:	si	si-ni	s	s	
Mongol:	si	si-nu			
Nyercsinszk:	szi	szi-n	szi	szi	
Mandsu:	szi	szi-n-i	szi		

Harmadik személy:

Szumir:	an (na)	in, nin	ni) na, ne)	in (an, un,
Protoméd:	ni (tavi)			ni)]
Magyar:	ön	n		n
Finn:	hän	hn		
Esztl:	need			
Lapp:				
Cseremiszl:				
Mordvin:				a, n
Zirjén:	nja	njs	njs	
Szamojéd:			n	
Jakut:	kini (onu)		a (en)	a
Török:	ol (on-un)		i (in)	
Burját:	ene		n	
Mongol:				
Nyeracsinszk:	nunan	n	n	
Mandsu:	i (in-i)	i		

E mellett a szumirok a magukban álló személyes névmásokat még következőképpen is kifejezték: 1. személy: *dab*, 2. személy: *mun* vagy *men*, 3. személy: *abba* vagy magánhangzóval végződő szó után: *bab*. Ezek a névmások bizonyos igemódoknál az ige elé járulnak és vele egy szóvá forrnak össze, de személyes névmássá csupán a harmadik személyben válnak, a mikor a névmás *bi*-vé változik át.

Még egy érdekes jelenséget kell itt megemlítenem és ez az, hogy az urál-altáji nyelvek legnagyobb része a személyes névmás többesszámú első személyét úgy képezi, hogy a magánhangzót átváltoztatja. Ugyanezt látjuk a szumir nyelvben is. A következő összeállítás szemmel láthatóan mutatja ezt a rokonságot:

	Egyes szám:	Többes szám:
Szumir:	mu	me
Magyar:	én (-em)	mi
Finn:	mä	me
Eszt:	ma	meie
Lapp:	mon	mi
Cseremisiz:	min	mä
Mordvin:	mon	min
Zirlén:	me	mi
Osztják:	ma	men
Szamojéd:	man	me (mi)
Török:	ben	biz-ler
Nyercsinszk:	bi	bu
Mandsu:	bi	be

A szumir névmás többesszámú második és harmadik személyénél eltérést látunk; a *ti* úgy képződik, hogy a *zu*-hoz *nene* járul (*zunene*), az *ők* pedig úgy, hogy a *ni*-t (*ö*) megkettőzik és lesz belőle: *nene*. A *ne* mind a két esetben többesszámképző és teljesen megfelel a magyar *-en* többesszámképzőnek (ketten, ezren). Erre csak a cseremiszből találunk analógiát, a hol *ők* szintén *nene*. A harmadik személy megkettőzésének példáját a magyarban is látjuk, a hol *önön* nem fejezi ugyan ki a többesszámot, de mégis megerősítést, fokozást jelent.

A mutató névmás a szumirban *bi*, továbbá *gan* és *ana*; az utóbbi kettő bizonyára rokonságban van a magyar *azon* és *ama* szavakkal; az utóbbi különösen azért, mert kezdő- és végbetűje sokszor átváltozott, a szerint, hogy milyen betűvel kezdődött vagy végződött az előző vagy a következő szó.

A visszatérő névmást a magyarban úgy ké-

pezzük, hogy a személyes névmás elé tesszük a *mag-* szócskát, így: *magam, magad, maga* stb. A mordvinban a *pra* (fej) szócska járul a névmás elé, így: *prank* (az én fejem-magam), *prat* (a te fejed-magad) stb. A cseremiszen a *ske* (test, személy) szócskát teszik a névmás elé. A szumirban tökéletesen ugyanezen a módon képezik a visszaterő névmást és pedig olyképpen, hogy az *im* (dicsőség, hirnév) szócskát teszik a névmás elé, pl: *im-mu* (az én dicsőségem-magam), *im-zu* (a te dicsőséged-magad), *im-na* (az ő dicsősége-maga.)

A visszamutató névmást sokszor kihagyják a szumirban és ilyenkor elégséges, ha a mellékmondatban a részesülőt használják. Érdekes, hogy ott, a hol a névmást alkalmazzák, különbséget tesznek személyek és tárgyak között, egészen úgy, mint a magyarban, a hol a *ki* személyre és a *mely* tárgyra vonatkozik. A szumirban személyeknél a *mulu* (a ki), tárgyaknál *gár* (a mely) szócskát használják. Mind a két szócska, mint később látni fogjuk, rokon a magyarral; *mulu* a magyarban: *mely*, a *mely*, a *melyik*, *gár* pedig dolog a mint ige megfelel a magyar *gyár(tani)* szónak.

A mi a határozatlan névmásokat illeti, ezeknek alaptípusa: *náme* (minden, bármi) és *námnám* (senki, semmi), a *melyet*, miként a magyarban, mindig a tagadó szócska követ. A *náme* összeköthető a visszaterő névmással; így azt mondják: *mulu náme* (akárki) és *gár náme* vagy *gár nám* (bármi) és *pár náme* (bármikor). Egyéb határo-

zatlan névmások: *ud-báb* vagy *pár-báb* (bármikor) ezekből a szavakból: *ud* (idő, üdö) és *bab* (más); *szate* (mind a ki), a melynek eredetét még nem ismerik; *ana* (minden a mi), *gár ana*, a melynek ugyanaz az értelme; *bár-ku* (egymás ellen), *bár-ta* (egymásban), *bár-bi-ta* (egymással). Az egyik és másik ellentétét a *mulu* (ember) szó ismétlésével fejezik ki, pl.: *mulu mulu-ra ingár-ri* (együk tesz a másiknak; szó szerint: ember embernek tesz); *mulu mulu-gim* (az egyik mint a másik; szó szerint: ember emberként). Ugyanezt látjuk a cseremiszből is, a hol az *edem* (ember) szót ismétlik, pl.: *edem edeman táskén* (együk a másikat szorongatta) és a zírjénben, a hol a *mort* (ember) szó ismétlődik, pl. *morta mortósz szetaszni* (együk a másikat el fogja árulni).

A szumir nyelvtannak legeredetibb része kétségtelenül az ige s különösen ennél a beszéd-résznél kell konstatálnunk, hogy az urál-altáji nyelveknek s különösen a magyar nyelvnek ismerete nélkül lehetetlen a szumir nyelv hovátartozóságát megállapítani. Évezredek multak el azóta, a mikor a szumir igét úgy hajtogatták, a mint a következőkben meg fogjuk mutatni s a legutolsó szumir irott emlék s a legrégibb magyar irott följegyzés óta ismét évezredek multak el és mégis mit látunk? Az ige-hajtogatás szabályai hét-nyolcezer esztendő előtt a szumiroknál egészen ugyanazok voltak, mint ma a magyarban és más urál-altáji nyelvekben. A szumirologok és még inkább

az antiszumirológok azt hitték ugyan sokáig, hogy a szumir és a magyar ige-hajtogatás között nincsen semmi hasonlatosság s amazok ezért arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a szumir az urál-altáji nyelvcsaládban egészen különálló helyet foglal el, az utóbbiak pedig diadalmaskodva kiáltották: Ime, ennyire jutottak tudományukkal! Maguk is kénytelenek bevallani, hogy a két nyelv nem huzható egy kaptafára! Az egészből azonban az tűnik ki, hogy sem az egyik, sem a másik irány művelői nem tanulmányozták az urál-altáji nyelveket és különösen a magyar nyelvet, mert különben lehetetlen lett volna, hogy első pillantásra föl ne tűnjék nekik e nyelvek közeli rokonsága még az ige-hajtogatás dolgában is.

Minden szumir ige-tő alkalmas arra, hogy megkettőzés által új ige-t adjon, a melynek frequentatív, faktitív vagy intenzitív értelme van. Így *um* (hagyni) ige-ből lesz *umum* (elhagyni), *bu* (eltávolítani) ige-ből *bubu* (messzire visszamenni), *szi* (teljesíteni) ige-ből *sziszi* (befejezni), *kur* (elválni, föllázadni) ige-ből *kurkur* (ellenségeskedni), *mu* (adni) ige-ből *mumu* (visszaadni), *gám* (hajolni) ige-ből *gámgám* (meghajolni), *pám* (emlékezni) ige-ből *pámpám* (kihirdetni), *tuk* (birni) ige-ből *tuktuk* (birtokba helyezni) stb. A megkettőzött ige-tő néha, bár csak kivételesen, intranszitiv értelemel bír, pl. *mál* (megtölteni) és *málmál* (tele lenni, létezni), *gár* (tenni, csinálni) és *gárgár* (létezni). A megkettőzés néha tökélet-

lem, de ez csak a szebb hangzás kedvéért van, így e helyett: *gárgár* ezt is mondjuk: *gágár*, vagy e helyett *dibdídibdi* (elvenni) ezt mondják: *dibdibdi*. Oly igéknél, a melyek főnévből és igéből származtak, csupán a második szótót ismétlik meg, pl. *ud-du* (kimenni) és *ud-dudu* (kiválni, kimagaslani). Az igeképzésnek ezt a módját más uráltájai nyelveknél is látjuk, habár ma már nem oly nagy mértékben, mint a szumírban; így a magyarban *kotkodácsol*, *tereferél*, *inogbinog*, *csendülbendül*, *zsongbong*, *himezhámoz* tökéletesen ugyane szabály szerint készült. Miként a magyarban, úgy a szumírban is a megkettőzött ige teljesen új szó, a melynek éppen úgy megvan a saját hajtogatása, mint az eredeti igetőknek.

Még egy másik, igen nevezetes hasonlatosságot látunk a szumír és a magyar ige között. A magyar igeinek megvan ugyanis az a sajátossága, hogy bizonyos szócskáknak és ragoknak beillesztésével mindig más és más értelmet tudunk az ige-nek adni; ilyen *-hat*, *-ogat*, *-at*, *-tat* stb. Így pl. a *zár* igéből képezhetjük ezeket: *zárhat*, *zárathat*, *zároгат*, *zároгathat*, *zároгattathat* stb. Ugyanezt látjuk a szumír nyelvben is, a mint ezt a következőkben részletesebben fogjuk ismertetni.

A szumír igeragozás rendkívül gazdag és már ez is kizárja azt, hogy a szumír föliratok az asszírnak ideográfiai átírásai legyenek. Megkülönböztetjük a *prepozitív* ige-hajtogatást, a mely-nél a névmás és az ige értelmét megváltoztató

szócska az ige elé kerül, és a posztpozitív ige-hajtogatást, a melynél a hajtogatás egészen úgy történik, mint a magyar nyelvben és a többi urál-altáji nyelvben. A perifrasztikus ragozás, a mely a *men* (lenni) segédigével történik, megfelel a mi szenvedő alakunknak. Mindegyik igeragozásnál az ige értelmét tízféleképpen módosíthatjuk, a szerint, a mint egy vagy más igekötőt teszünk az első hajtogatás szerint az ige elé, a második szerint pedig az ige mögé. Ezek: 1. az egyszerű ige 2. a kauzativus *tan*, 3. a viszonyossági és kooperatív *ra*, 4. a gratifikativus *szu*, 5. a marasztaló *mun*, 6. a gyarapító *imma*, 7. a fokoztató és erősítő *ra-dan*, 8. a marasztaló kauzativus *mun-da*, 9. a marasztaló gratifikativus *mun-sza* és 10. a gyarapító kooperatívus *im-mara*. Mindegyik ige bármilyen kötőszócskával állító és tagadó formában használható; az utóbbi esetben a *mu*, *me* vagy *nam* (nem) tagadószócskát tesszük az ige elé.

Lássuk már most, vajjon abban, a mit legutóbb elmondtunk, megállapítható-e a rokonság a szumir és a magyar között. Az antiszumirológok azt állítják, hogy egyetlen urál-altáji nyelvben sem tudunk arra példát, hogy az ige értelmét megadó szócska (*ra*, *szu*, *ra-dan* stb.) az ige elé kerüljön és semmi sem különbözteti meg az urál-altáji nyelveket annyira a többi nyelvcsaládoktól, mint az, hogy ezek a partikulák mindig az ige mögé kerülnek e ez az oka annak, hogy az urál-altáji nyelvekben nem prepozíciókat, hanem posztpozí-

ciókat találunk. *Halévy* iskolájának mint a többi másban, ebben sincs igaza, mert hogy csak a magyarnál maradjunk, a melyből minduntalan (rosszul alkalmazott) példákat idéz, itt is azt látjuk, hogy egyetlen ige sincsen, a mely elé úgynevezett prepozíciót ne tudnánk tenni, azaz a mely meg ne tőrné, hogy a posztpozíció az ige elé kerüljön, sőt mi több, az egyenes szórendjükből ki nem forgatott mondatokban csakis ezt látjuk. Hogy az ezer meg ezer szóból csak egynéhányat idézzünk: hátradőlni, félrebeszélni, általlépní, keresztülszurni stb. De vannak azután bizonyos esetek, a mikor ez a rend fölbomlik s a partikula az ige mögé kerül, pl. ne beszélj félre. Ugyanez a szabály dominál a szumirban is, a hol a föntebb említett szócskák az igék elé járulhattak és az ige után is következhettek, a szerint, a mint értelmük és a szórend megkövetelte. Ez a szabály tehát mind a két nyelvre nézve egyaránt áll.

A másik ellentetésük az antiszumiristáknak az, hogy a szumirban a tagadószócska (*mu, me* vagy *nam*) mindig összeforrt az igével, holott a magyarban a *nem* vagy *ne* teljesen önálló szó, a melyet az igével sohasem lehet összeforrasztani. Erre az a feleletem, hogy ez az eltérés csak látszólagos, mert igaz ugyan, hogy a tagadó szócskát két szóban írjuk a magyarban, de a kétő annyira együvé tartozik, hogy el sem választható egymástól és csak rendkívül ritka kivételekben lehet valami más szót közéjük szurni. Pusztá vé-

letlen, hogy a magyar nyelv helyesírása nem úgy fejlődött, mint a szumiré, mert ha a folytonosság meg lett volna, úgy ma ezt: *nem látom*, bizonyára így írnök: *nemlátom*.

A jelen időt a szumirban úgy képezzük, hogy az igetőhöz *e* vagy *a* betűt függesztünk, vagy pedig a végső mássalhangzót megkettőzzük és csak ezután illesztünk hozzá egy a hangzók harmóniájának megfelelő magánhangzót; a mult időt ellenben úgy képezzük, hogy meghagyjuk az ige-törzset egyszerű alakjában; pl. *in-lál* (mérlegelt, fizetett), *in-lál-e* (mérlegel, fizet); *in-ku* (helyezett), *in-ku-e* (helyez); *in-gár* (tett), *in-gár-e* (tesz); *in-gub* (megerősített), *in-gub-ba* (megerősít) stb. A többes szám különbözik a két időnél; a multidőnél ritkán *mesz*, gyakrabban *esz*, *usz* vagy *asz* a hangzók harmóniája szerint; a jelen idő többesszáma *ne* és *ene*. Mind a két többesszámképzőnek a magyarral való közeli rokonságát már föntebb kimutattuk.

Ha a jelentő módot akarjuk kifejezni, úgy a személyes névmást egyszerűen az ige elé tesz-szük. Ezek a személyes névmások, melyek szintén a legnagyobb mértékben rokonok a magyarral, a következők: 1. személy: *mu* vagy *im* (én), 2. személy: *iz* vagy *z* (te, megfelel a magyar *sz*-nek, például jársz, irsz), 3. személy: *in*, *an*, *un*, *ni*, *na*, *ne* (ő, megfelel a magyar *-en*-nek, pl. teszen, megyen). Ezek a névmások a többesszámokban nem változnak meg, egyetlen eset kivételével, a melyre

később fogunk rátérni. A többeszámot, mint már előbb említettük, az igehez fűzött többeszámképzőről ismerjük meg.

A kérdő alakot egészen úgy képezik, mint a jelentő módot, csak hogy az ige elé ezt a kérdő szócskát teszik: *abamu?* (kicsoda?)

A kötmódot úgy képezzük, hogy az ige elé illesztjük a *gan* szócskát, a melyből a szomszédbetűk befolyása alatt *ga*, *cha*, sőt néha *a(ha)* is lesz. A *gan* értelme vagy *legyen* vagy *ez*; mind a kettőnek ugyanegy gyöke van. Az ilyen formák: *ga-gár* (tegyen), *cha-bab-dib* (hozzon), *cha-ba-ni-sár* (irjon), elemezve így fordítandók: *sit+facere* vagy *hoc+facere*; *sit+ille+ferre* vagy *hoc+ille+ferre+*; *sit+ille+illud+scribere* vagy *hoc+ille+illud+scribere*. A képzésnek ez a módja egyáltalában nem idegenszerű az urál-altáji nyelvekben; így, hogy csak egy példát idézzünk, a zirjénben a kötmódot úgy képezik, hogy az ige elé a *meg* szócskát teszik pl. *ádzesz*, (lát), *meg ádzesz* (lásson).

A szumir óhajtómódot az asszir fordítások hol a kötmóddal, hol a parancsoló móddal adják vissza, minthogy az asszir igeinek nincsen óhajtó módja. A szumirban úgy képezik, hogy a jelentő mód névnása elé *u* szócskát tesznek, a mely azonban esetleg el is maradhat, így pl. *u ra-b-tach-e* (intézkednék), a melyben *u* az óhajtómód képzője, *ra* viszonyossági szócska, *b* személyes név-

más, *rach* az igető, *e* a jelen idő képzője. Ugyanez a szó így is előfordul: *ra-b-tach-e*.

A személytelen parancsoló módot úgy képezzük, hogy az igetőhöz *a* betűt függesztünk, pl. *gárra* (tég), *duna* (menj), *tuka* (birj). Az *a* betű néha el is marad s ez is rávall a magyar nyelvvel való rokonságra, a hol szintén a sokszor alig kiejthető *j* betű fejezi ki a parancsoló módot.

A határozatlan módban semmiféle rag sem járul az igetőhöz. Az állapotjelző (gerundium) eredetileg a határozatlan mód inesszivusa, mert úgy képezzük, hogy az igetőhöz *ta* szócskát függesztünk, de mihelyt ily módon megformálódott, teljesen függetlenné válik és főnév módjára hajtogatható, csak hogy többszáma az egyestől nem különböztethető meg. A hanyatló (szupinum) is eredetileg a határozatlan módból képződött *la* szócska hozzáfüggesztésével s ez is, miként az állapotjelző, rendesen hajtogatható főnévvé változik át, a melynek még az a sajátossága is van, hogy ige módjára is ragozható. Így vagyunk a részesülővel is, a mely szintén hajtogatható, csak hogy nincs többszáma, így: *gut dudúá* (az ökrök járván) és nem *gut dudúámesz*, a mi különben szintén megfelel a magyar nyelv szabályának. A részesülő úgy képződik, hogy az igetőhöz *á* betűt ilyesztünk.

Az okoztató szócska (kauzativ) a szumirban, miként már tudjuk: *tan*, a mely *im* névmás után *ta*-vá, a *bab* névmás után *dan*-ná és *n* betű

után *da*-vá változik át. Mind a négy formában szinte meglepő a hasonlatosság az urál-altáji nyelvek okmutató képzőjével; így a magyarban *-at*, *-tat*, a finnben *-tan*, a lappban *-tam*, a zürjénben *-ta*, a votyákban *-t*, a török-tatár nyelvekben *-tar* vagy *-dar*. Erre azt mondják ugyan az antiszumeristák, hogy ez az analógia azért nem áll, mert az urál-altáji nyelvek okmutató szócskája a magyar *tenni* (*tétetni*), a finn *tehdä*, a mordvin *tijän*, a török *etmek* szavakból származik és ennél fogva a magyar *-at*, *-tat* nem okmutató képző, hanem a főigével összeforrt segédige; de ezzel szemben azt jegyezzük meg, hogy a szumernek is van *te* igéje, a mely teljesen megfelel a magyar *tenni*-nek.

A viszonyossági szócska: *ra*, a mely mindig az igegyök elé járul. Ez a *ra* teljesen megfelel a protoméd *ir* viszonyos névmásnak, a mely szintén igék elé járul s hangzásban és értelemben teljesen megfelel a magyar *-ra*-nak, a mely abban az esetben, hogyha ige elé kerül, *rá*-vá változik át. A két nyelv rokonságának igen nevezetes bizonyítéka, hogy mind a két nyelvben a tagadó szócska *ra*, illetőleg *rá* és az ige közé kerül; pl. *ba-ra-n-temäl-e-ne* (nem támadnak együtt), a magyarban pedig: *rá* nem illik, *rá* nem hederitenek.

A gratifikatív szócska: *szu*, a melynek eredeti értelme: *kéz*, azután: ajándék, jöttet; az a sajátossága, hogy a tranzitív igét intranszitivvá teszi, vagy pedig, ha már intranszitiv, fokozza jelentőségét. Rendesen a személyes névmás elé ke-

rül, csak a parancsoló módban közvetlenül az ige elé.

A permanzív szócska: *mun*; mindig a névmás és az ige közé illeszkedik. Értelme mindig objektív és két névmásnak, alanyinak és tárgyának, jelenlétét tételezi föl, az utóbbi azonban rendszeren csak alattomban értődik, egészen úgy, mint a magyarban, a hol szintén nem szükséges a tárgyi névmást kifejezni, pl. látom, e helyett: látom őt, teszem, e helyett: teszem azt.

A nagyobbító szócska (augmentatív): *imma*, a mely sokszor *immi*-vé változik át. A névmás rendszeren az *imma* és az ige közé kerül. A *nu* tagadó szócskát az *imma* elé teszik s ebben az esetben a két szócska *numma*-vá olvad össze.

Az együttható szócska (kooperatív vagy intenzitív) a *ra* és *dan* szócskák egyesítése: *ra-dan*; az asszír szövegekben a páel-lel van lefordítva, a nélkül, hogy a fordítók a kooperatív értelmet visszaadni igyekeztek volna. A *radan* mindig a névmás és az ige közé kerül.

A *munda*, *munszu* és *immara* szócskák oly ritkán fordulnak elő, hogy értelmezésükkkel talán kár lesz az olvasó figyelmét fárasztani.

Mindazok a szabályok, a melyeket eddig elősoroltunk, a prepozitív igeragozásra vonatkoznak. A posztpozitív igeragozás úgy történik, hogy a ragot egyszerűen az ige-tőhöz kapcsoljuk; így a jelentő mód jelen idejében:

1. szem.: *-mu* (magyarban *-om*)

2. szem.: *-zu* (magyarban *-sz*)

3. szem.: *-nin* (magyarban *-en*)

Többes szám: 1. szem.: *-me* (magyarban *-muk, unk*)

2. szem.: (ismeretlen).

3. szem.: *-ne* (magyarban *-nek*).

Az igeragozásnak ez a módja, a melynek a magyarral való rokonsága kétségbevonhatatlan, ritkább volt, mint a prepozitív, de azért itt is elég példa maradt fenn, a melyből megtudjuk, hogy ennél a ragozásnál is alkalmazták az ige értelmét módosító szócskákat, így: *gár-ta-nin* (tétet), *chul-mun-szi-b* (tisztelt engem félelemmel), *ak-imma-ra-n* (hatalmasan közreműködött). A poszt-pozitív igeragozásnak nincsen tagadó formája.

A szumir nyelv harmadik, körülíró igeragozásánál a *men* vagy *ven* segédigét használták. Arra akárhány példát találunk, hogy a szumir *m* vagy *v* betű a többi urál-altáji nyelvben *n* és *l* betűvé változott át és így teljesen bizonyos, hogy a szumir *men* vagy *ven* segédige egészen azonos a magyar *lenni* és *van*, a finn *olen*, az eszt *ollema*, a zírjén *völni*, a votják *van*, a mordvin *ulemsz*, a cseremisz *ilem*, az osztyák *üdem* és a török *olmak* segédigékkel. Miként valamennyi urál-altáji nyelvben, a szumirban is rendetlenül ragozzák ezt a segédigét. Eddig csak következő formáit ismerjük: *men* (vagyok, vagy, van), *mále-men* (én vagyok), *zác-men* (te vagy) és *aba-men* (*ki van?*). A ra-

gozásnak ennél a módjánál a tagadó szócska: *mea*. Példák: *mále gin men* (le vagyok telepedve); *záe mách men* (te fenséges vagy). A szórend tehát teljesen ugyanaz, mint a magyarban.

A fentebbiekből azt láttuk tehát, hogy a szumirban háromféle igeragozás van; ezek közül a kettő, a posztpozitív és a körülíró, teljesen megfelel a magyarnak és a többi urál-altáji nyelvnek. De az igeragozásnak ezt a két módját csak ritkán alkalmazták a szumirban és jelentőségük inkább nyelvtani, semmint összehasonlító nyelvészeti. Rendesen a prepozitív igeragozást használták és ez az, a mire *Oppert* azt mondta, hogy semmiben sem emlékeztet az urál-altáji nyelvek igeragozására, *Halévy* pedig: hogy a kettő teljességgel összeférhetetlen. De hát igaz-e ez? Lássuk csak, miként áll a dolog. *Castrén* és *Müller Miksa* a mongol és a mandsu igét a turáni ige legkezdetlegesebb típusának tekintették, a mely teljesen változatlanul megmaradt, míg a többi rokon nyelvnél annyira módosult, hogy még a sorrend is megváltozott. Így a kinaiban még ma is az ige elé kerül a személyrag és sohasem mögéje. Az emberi elme ezt a sorrendet tekintette legtermészetesebbnek és legelsőnek. E vélemény helyességét az is bizonyítja, hogy a mandsu nyelv most megy át abba az állapotba, a midőn a személyragot az ige végére kezdi illeszteni. Ugyanezt a jelenséget látjuk a szibériai nyercsinszki kerületben is és csak egy-két évszázaddal ezelőtt ment végbe a burjátok-

nál. *Schiefner* bebizonyította, hogy a burjátok ezt az új elvet a jakutok befolyása alatt vették be, a nyercsinszkiek pedig most ugyanezt a burjátok behatása alatt teszik.

Nagyon érdekes a mandsu igét a szumirral összehasonlítani. Jelentő módjukat egészen egyformán képezik: névmás + ige + időrag. Így a jelen időben a mandsu: *bi-ara-mbi* (irok), *szi-ara-mbi* (rsz), *ere-ara-mbi* (ir), a minnek teljesen megfelel a szumir *mu-sar-ri*, *iz-sar-ri*, *in-sar-ri*. Miként a szumirban, úgy a mandsuban is lehet a névmás és az ige közé az értelmet módosító szócskákat illeszteni; így: *bi baha-fi ara-mbi* (tudok írni), vagy *bi baha-fi ara-ha-bi* (tudtam írni). A több szóra való szétválasztás itt csak helyesírási szokás, de a képzés elve mind a két nyelvben teljesen ugyanaz. Azonban ne maradjunk csupán a mandsu igénél, mert ha az összehasonlításra csupán ez az egy nyelv kínálkoznék, úgy magunknak is be kellene ismerni, hogy ezen az alapon nem lehet a rokonságot megállapítani. De mit szólnak az antiszumiristák ahhoz, ha azt mondjuk és be is bizonyítjuk, hogy a legtöbb finn-ugor nyelv a tagadó formában még ma is a prepozitív igeragozást használja? A sorrend mindig: tagadó szócska + személyrag + ige, vagy: tagadó szócska + személyrag + módhatározó + ige, egészen úgy, mint a szumirban. Ezt látjuk különösen a cseremiszbén, a mordvinban és még több más nyelvben is. Így a cseremiszbén: *istem* (tenni);

állító formában: *iste-m, iste-t, ista* (teszek, tészsz, tesz), tagadó formában: *a-m-ista, a-t-ista, ak'-ista* (nem teszek stb.). Ugyanezt látjuk a szumirban is: *nu-mu gár, nu-z-gár, nu-n-gár* (nem teszek, nem tészsz, nem tesz). A cseremisiz nyelvénél is ugyanezt tapasztaljuk; így ezt az igét: *ramamsz* (vásárolni) állító formájú óhajtó módjában így ragozzuk: *rama-za-n, rama-za-t rama-z-o* (vásárolnék, vásárolnál, vásárolna), a tagadó formában pedig: *ila-za-n rama, ila-za-t rama, ila-z-o rama* (nem vásárolnék stb.), vagyis ezeknél a nyelveknél is a személyrag az ige elé kerül.

Ezen az alapon már most tovább mehetünk és rátérhetünk a finn igére. A finnben a tagadó szócska: *e*, a mely mindig összeolvad az ige személyragával és így lesz: *en, et, ei, emme, ette, eivät*, a melyeket így kell szétbontanunk: *e-n, e-t, ei, e-mme, e-tte* és *ei-vät*. Ebből tehát látjuk, hogy a prepozitív igeragozás a finn nyelvben is megvan; igaz ugyan, hogy az idők folyamán a ragozásnak ez a módja megszűnt, de a tagadó formában még ma is megvan teljes épségében s a fentebb idézett három példából meggyőződhattunk, hogy valamennyi urál-altáji nyelvben eredetileg csak a prepozitív igeragozást ismerték és csak később, a nyelv fejlődésével fejlődött ki egyuttal a posztpozitív igeragozás is. Nyilvánvaló tehát, hogy még az eltérő igeragozás dolgában sem szükséges kétségbeesett eszközökhöz folyamodnunk; elég, ha figyelmesen a dolgok alapjára pillantunk, hogy el-

tünni lássuk az összeférhetetlenséget, a mely a szumir prepozitív és a többi urál-altáji nyelv posztpozitív igeragozása között állítólag fennforog. Élő urál-altáji nyelvekkel való összehasonlítás alapján itt is meg tudtuk állapítani azt a helyet, a mely a szumir nyelvet a nyelvcsaládokban megilleti és be tudtuk bizonyítani a szumirnak az altáji nyelvekkel való rokonságát.

Több urál-altáji nyelv megtartotta a tagadó igét, a mely az állító igeragozás után képződött, a hol a személyragot, mint a szumirban, az ige elé teszi, a helyett, hogy hátratenné. Ez a tagadó forma nem keletkezhetett a mostani állító formából, a mely kizárólagosan posztpozitív. Ebből a formából természetesen csak oly tagadó forma származhatott volna, a melynél a tagadó szócskát az ige mögé illesztik, mint a törökben, vagy a tagadó szócskát az ige elé teszik, mint a magyarban, az esztnben és az osztyákban, a hol ez a mód a régi prepozitív igeragozás elveszésének kompenzálására szolgál. Így már most természetesnek találjuk, hogy ebből az igeragozásból, a melynél eredetileg az ige elé tették a személyragot, oly tagadó forma keletkezett, a milyent ma a cseremiszenben, a mordvinban, a zirjénben, a votyákban és még a finnben is látunk; mintegy következménye ez annak az egyre nagyobbodó igyekezetnek, hogy az egyes nyelvtani elemek hátratétessenek. Mind ebből észszerűen az következik, hogy az urál-altáji nyelvek az igeragozás dolgában a fejlődésnek há-

rom fokozatán mentek keresztül: ezek a fokozatok:

1. A személyragnak az ige elé való illesztése.
2. A személyes névmásnak egyszerűen az ige mögé való tétele, és
3. A hátratett személyes névmásnak személyraggá való átváltoztatása.

A tunguz nyelvek megjegecesedtek ebben az első fokozatban és igéjüket még ma is egészen úgy ragozzák, mint a régi szumirok. A finn-ugor és a török-tatár nyelvek eljutottak már a harmadik fokozathoz, de több finn-ugor nyelv megtartotta a tagadó igeformát, az eredeti szerkezetnek utolsó maradványát. A mi a szumir nyelvet illeti, nyilvánvaló, hogy nyelvtanát az első stádiumból a másodikba való átmenetele közben formálta, a mikor megkülönböztetés nélkül az ige elé vagy az ige mögé lehetett tenni a személyragot, s ez a magyarázata annak, hogy az eddig kiásott emlékeken az igeragozásnak mind a két módjával, a prepozitívval és a posztpozitívval találkozunk.

A szumir ige tehát sehogy sem szolgál akadályul, hogy ezt a nyelvet a nagy turáni nyelvcsaládba sorozzuk, mert még a látszólagos eltérések is olyanok, a melyeket e nyelvek fejlődéséből könnyen megmagyarázhatunk, sőt a fentebbiek után csak természetesnek találunk.

A szumir nyelvben, az urál-altáji nyelvek szellemének megfelelően, nagyon sok utószócskát találunk, a mi szintén a szumirnak és a magyarnak

közeli rokonságáról tanuskodik. Miként a magyar, a szumir is függetlenül, szótárának kincseiből képezte utószócskáit, de idővel önálló nyelvtani existenciára tettek szert s ez világosan bizonyítja szintaktikai szerepüket, utószócska minőségüket, mert hogyha tovább is főnevek maradtak volna, úgy okvetetlenül az általuk dominált szó elé, nem pedig utána kerültek volna. Egyébiránt némely utószócskánál az elemzés kiderítette, hogy esetrag, a melynek önálló szóként való használása kiveszett a nyelvből; ugyanazt látjuk a magyar nyelvénél is, a hol a legtöbb esetragot régi önálló állapotára vissza lehet vezetni.

Az eddig megtalált szumir utószócskák a következők:

ki (-val, -vel), eredeti értelme: hely.

much (-ra, -re), eredeti értelme: rátenni, hozzátenni, szülni.

szága (-ban, -ben között), *szá* (sziv) szóból.

anna (-on, -en, felett), az *anná* (magas, emelkedett) szóból.

kita (-val, -vel), eredetileg a *ki* inesszivusa.

száta (-ban, -ben, között), eredetileg a *szá* (sziv) inesszivusa.

taku (-tól fogva, óta), a *ta* szó illativusa.

bárgu (felül, -on kívül), eredetileg *bár* (magas) szuperesszivusa.

A szumir utószócskák használatánál is szembeötlő hasonlatosságot látunk a magyar nyelvvel. A magyarban ugyanis az utószócskához illesztjük

a személyragokat, pl. *nek-em, belé-m, benn-e, belől-ünk* stb.; ugyanezt látjuk a szumirban is, pl. *ki-na* (vele), *much-mu* (felettem), *much-na* (felette), *szágu-ani* (benne), *báрге-ene* (kivülük).

A szumir nyelvben az utószócskákön kívül sokszor körülírást is használtak, úgy miként a magyarban a *következtében, dolgában, szemben* stb. szavakat alkalmazzák s ilyenkor a szumirban is, miként a magyarban, a függő szó többnyire a sajátító esetben van.

Áttérünk már most a határozókra s itt mindenek előtt megemlítjük a szumir nyelvnek egy sajátosságát, a mely a legnagyobb mértékben a magyarra emlékeztet s a mely talán egymaga is alkalmas volna a két nyelv rokonságának megállapítására. A szumirban ugyanis úgy képeznek a melléknévből határozót, hogy a melléknévhez a *-bi* szócskát függesztik. Ez a *bi* nem egyéb, mint a harmadik személyű személyes névmás és a melléknévvel kapcsolatosan bizonyos állapotot fejez ki; így például *galbi* (nagyon) szó szerint ezt jelenti magyarul: *nagy ő*. Íásuk már most az analógiát a magyar nyelvben. Itt a melléknévből úgy képeziünk határozót, hogy amahhoz *-n* betüt vagy *-on, -en, -ön* szótagot hozzáfüggesztünk. Micsoda ez a betü vagy ez a szótag? Nem más, mint a harmadik személyű személyes névmás, a mely önállóan még most is megvan az *ön* szóban, az *en*-ben az efféle névmásnál: *en*-maga és az *-en* igeragban pl. *tesz-en, vesz-en,*

megy-en, a mi tulajdonképpen ezt teszi: *tesz ő, vesz ő, megy ő*, Midőn tehát a melléknévhez a végből, hogy határozót képezzünk belőle, *-n* betűt vagy *-on, -en, -ön* szócskát függesztünk, tökéletesen ugyanazt cselekeszszük, a mit a szumirok tettek, azaz bizonyos állapotot fejezünk ki és *nagyon* tulajdonképpen azt jelenti: *nagy ön*, vagyis *nagy ő*.

Az összes urál-altáji nyelvekben s így a szumirban is megvan az a képesség, hogy számtalan szóból tud hely-, mód- és időhatározót alkotni. A képezés módja eltér ugyan az egyes nyelvekben, de a szelleme mindegyik nyelvben ugyanaz. Az eltérés nem nagyobb a szumir és a magyar közt, mint az utóbbi és a hozzá legközelebb álló urál-altáji nyelv között. Az eddig megtalált főbb szumir helyhatározók a következők:

szi (előtt, előre), a *szi* (szem) szóból.

tik (előre), a *tik* (homlok) szóból.

gab (szemben), a *gab* (mell, előrés) szóból.

bár (fent), a *bár* (emelkedett, felső rész) szóból.

ib (bent), az *ib* (belső) szóból.

uddu (fent), az *uddu* (fölemelkedés) szóból.

anta (fent), az *an* (ég) szó inesszívusa.

kita (lent), a *ki* (föld) szó inesszívusa.

száta (bent), a *szá* (szív) szó inesszívusa.

sziku (előre), a *szi* (szem) szó illatívusa.

A főbb időhatározók a következők:

uarata (régén, egykor), az *uara* (régí) szó inesszivusa.

sziduta (egykor, azelőtt), a *szí-du* (előremenni, megelőzni) összetett ige határozatlan nódjának inesszivusa.

egirta (ezután, jövőben), az *egir* (következés) szónak inesszivusa.

parnámeku (jövőben), a *parnámé* (jövendő) szó illativusa.

udbabku vagy *parbabku* (minden esetben), az *udbab* vagy *parbab* szó illativusa.

A módhatározók közül a következőket idézem:

imte (magában, magától).

barra (viszont).

barku, barta (viszonyosan).

Sajátságos módon képezett határozók a következők:

nam (soha), a *nu* tagadó szócskából.

enna vagy *ene* (még, viszont).

inne (előre).

táán (összesen, összevéve).

Főnevekből és melléknevekből, miként fentebb említettük, a *bi* szócska hozzáfűggesztésével képezzük határozókat; így *gal* (nagy) — *galbi* (nagyon); *mach* (igen nagy) — *machbi* (igen nagyon); *dán* (hatalmas) — *dánbi* (hatalmasan); *tukundi* (ítélet) — *tukundibi* (ítélve).

Volt ezenkívül a határozók képzésének egy másik módja is, a mely abból állott, hogy a része-

sülőhöz -sz betűt ragasztottak. A különbség a kettő között az, hogy ha azt akarom mondani: hatalmasan uralkodom, úgy *hatalmasan* szumirul: *danbi*, mert én cselekszem hatalmas ember módjára, de ha azt mondom: hatalmasan megerősítem a várat, úgy a *hatalmasan* szót így kell szumirban visszaadnom: *danasz*, mert nem én vagyok hatalmas, hanem a várat teszem azzá. Ilyen, igékből képzett határozók:

<i>tilla</i> , végező	<i>tillász</i> , végezve.
<i>duna</i> , haladó	<i>dunász</i> , haladva.
<i>sziduna</i> , megelőző	<i>szidunász</i> , megelőzve.
<i>gubba</i> , megerősítő	<i>gubbász</i> , megerősítve.

Megemlítjük még, hogy a votyákban és a mordavinban is *-sza*, illetőleg *-sz* hozzáfűggesztésével képezik az igehatározókat; de még ha nem volna is ez a hasonlatosság, meggyőzően konstatalhatnók, hogy a szumirban a határozók képzése teljesen megfelel az urál-altáji nyelvek szellemének.

Az antiszumiristák roppant nagyra vannak azzal, hogy a szumirok az asszir *ua(va)* kötőszócskát használták és azt mondják, hogy az efféle kölcsönvételnek nem találjuk analógiáját az ismert nyelvekben. Ez sem igaz, mert hogy többet ne említsek, a török betű szerint az arabból vette át kötőszócskáját, azaz itt is egy turáni nyelv semita nyelvtől vett kölcsön. De a turáni nyelveknek egyáltalában karakterisztikus vonása a kötőszócskákban való nagy szegénység. A mandsu nyelv és

az északi tunguz nyelvek még ma is végképpen szükölködnek nélkülük és az egyes szavakat minden összekötő szó nélkül egyszerüen egymás mellé helyezik. Ugyanezt tapasztaljuk e családnak valamennyi többi nyelvénél is. Kivételt csak a mongolban látunk, a mely a *kiga* és *ba* szócskákat használja, a protomédben és a szúzaiban, a melyek az *ák* szócskát alkalmazták, s a finnben, az esztben és a lappban, a melyekben a *ja* az összekötő szócska. E szavaknak óriás eltérése is arról tanuskodik, hogy mindegyik nép, jóval a nyelvcsalád tagjainak különválása után, függetlenül képezte kötőszócskáit. Nem kutatom itt a módját annak, hogy miként képezték, de fontosnak tartom annak a konstatálását, hogy valamennyi többi turáni nép, szükségét érezve annak, hogy nyelvét kötőszócskával gazdagítsa, kénytelen volt azt idegen forrásból kölcsönvenni; így már említettem, hogy a török az arabshoz folyamodott; a votyák, a zirjén, a cseremis, a mordvin, a vogul, az osztyák átvette az orosz *i*-t; a magyar a szláv *izse*-ből (*izsa*) vette az *és* kötőszócskát, a mely még ma is tiszta eredetiségében megvan a Halotti beszédben; a livóniai a német *und*-ot vette kölcsön és *un*-t csinált belőle. Senkit sem lephet meg tehát, hogy a szumir, legalább az eddig napvilágra hozott emlékekben, az asszír kötőszócskát vette kölcsön, hogy saját szótárának ezt a hiányát pótolja. Abban az időben, a melyből a ránk jutott legrégebb szumir emlékek erednek, a két nyelv már nagyon

sokáig exisztált egymás mellett s a szumirok a kötőszócska dolgában ugyanazt tették, a mit sokkal később a többi turáni nyelv cselekedett.

Egyébiránt a későbbi nyelvkutatásnak marad föntartva annak a megállapítása, vajjon az *ua (va)* nem-e eredeti szumir kötőszó és nem úgy áll-e a dolog, hogy az asszirok vették tőlük át. Nekem legalább úgy rémlik, hogy a magyar *-va, -ve* igeképző eredetileg kötőszócska volt, mert a mikor ezt mondom: járva gondolkodom, úgy ezt így is mondhatom: járok és gondolkodom, s ebből azt kellene következtetni, hogy a szumir *ua (va)* ugyszólvá teljes épségében megmaradt a magyar nyelvben és az összes turáni nyelvek között csakis ebben.

A szumirok az *ua* mellett a *kama* kötőszócskát is használták, a mely a magyar *is* és *és*-nek felelt meg. Még egy, kevésbbé használt kötőszó volt *kita*, a mely szintén a magyar *és*-nek felelt meg; pl. *adda kita turuszbi* (az apa és fia).

-ként a szumirban *gim*; a fonetikai hasonlatosság mellett még az is feltűnő, hogy a *gim* mindig a hozzátartozó szó után következik. Néha a szó elé kerül, de ilyenkor átváltozik *gimmu*-vá, a mi teljesen megfelel a magyar *miként*-nek. A *mi?* vagy *minő?* kérdő szócska a szumirban: *mena?* Igen sűrűn használt szócska az *án*, a mely bizonyítást, erősítést, igenlést fejez ki és a melyet a legtöbb esetben nem lehet lefordítani; az assziri szövegek rendszeren mellőzik is fordítását. A *gan*

(ez) névmásból eredt és sokszor átváltozik egyszerű *a*-vá vagy *ha*-vá. Rávall a magyar *ám* erősítő szócska. Még kevésbé fordítható más nyelvre az *en* és *enene*, a mely, úgy látszik, csak az állítás megerősítésére és a figyelem fölhívására való volt.

A mi a fölkiáltó szócskákat illeti, eddig csupán azokat ismerjük, a melyeket vallási főhászkodások vagy bűvös mondások végére tettek és a melyek a mi *ámen*-ünknek felelnek meg. Ezek a fölkiáltó szócskák: *kaka* és *kakama*. Az első a *kaka* (a szót megerősíteni) igének határozatlan módja, a másik pedig multidejű részesülője.

Hátra van még, hogy néhány szót mondjunk a szumir szókötéstánról. Miként a többi uráltáji nyelvben, úgy a szumirban is a mondat szavai bizonyos változhatatlan sorrend szerint következnek egymásután és a más nyelvcsaládban oly gyakori szórendváltoztatások a szumirban rendkívül ritkák.

A sajátító mindig az alany után, a melléknév mindig a főnév után következik. Ezt a szabályt már hosszasan fejtegettem és kimutatni igyekeztem, hogy a többi turáni nyelv szellemével, sőt a magyaréval is teljesen összeegyeztethető. Erre tehát szükségtelen visszatérnem. Csak azt jegyzem meg még egyszer, hogy ez a szabály annyira változatlan, hogy a sajátító esetnek nincs ragja (a mi különben a magyar nyelvnek is sajátossága, pl. a ház kapuja, a gyermek feje).

Az ige a mondat végén szerepel, a tárgy és az alany után, hogyha az utóbbi ki van fejezve. Valamennyi turáni nyelvben ez az elv érvényesült és csak nagyon ritkán van alula kivétel. A szumirban is csak a következő három esetben tesznek kivételt:

1. ha több világosságot akarunk adni beszédünknek, mint pl. ebben a jogi kifejezésben: *tura babak idbi*, gyengévé (azaz beteggé) tette a kezét, mert ha a szórend ez lett volna: *idbi tura babak*, ugy értelme kétséges lehetett volna;

2. ha a költői ritmus és kadencia megkövetelte, miként az ősrégi énekekből eredő közmondásoknál; így a következőben, a melynél a ritmus első olvasásra szembe ötlük:

Izdune mungadu
asza kurraga
nidun ungradu
aszazu kurra.

magyarul: Elmégysz, kifosztod — az ellenség földjét — eljött, kifosztotta — földedet, az ellenséget;

3. ha az állitmánynak több tárgya van, a mit különösen a bűvös mondásoknál látunk.

Midőn a mondat alanya határozottan ki van fejezve és nem értődik alattomban az igében, mindig az első helyet foglalja el a mondatban. A szumir szókötéstannak egyik sarkalatos alapelve, hogy a meghatározó mindig a meghatározott után következik.

A tulajdonító esetben levő főnév az alany után következik, hogyha az utóbbi ki van fejezve és megelőzi a tárgyesetet. Ez a szabály lehetővé teszi, hogy a tulajdonító esetet egyszerűen a helyzet által, esetrag alkalmazása nélkül fejezzük ki. Ez alul azonban van egy fontos kivétel. A régi szumir királyoktól ránk maradt föliratokban az istennek, a kinek a fölirat szól és összes epithetonjainak megtisztelő hely jut s a fölirat mindig ezzel a névvel kezdődik, jóllehet tulajdonító esetben van, utána pedig a királynak, az ajánlás szerzőjének neve következik, noha ez a mondatnak alánya. Az isteni névnek juttatott tiszteleti hely azután annyira szabálylyá válik, hogy még csak esetregra sincs szüksége a tulajdonító eset kifejezése végett. Az ige csak a második mondatban következik.

Az inesszivusban vagy az illativusban levő szó, a mely a mondat tárgyára vonatkozik, az ige előtt vagy az után is állhat, de az előbbi gyakoribb.

Az instrumentális a tárgy és az ige közé kerül. Hogyha két egymás után következő *ta* inesszivussal végződik, ugy az elsőt az instrumentálissal kell fordítanunk. De az instrumentális visszanyeri rendes helyét, hogyha két egymás után következő szó közül az egyik az inesszivusban, a másik pedig az instrumentálisban van; ilyenkor az inesszivusban levő szónak nincsen esetragja annál a szabálynál fogva, hogy az inesszivus, a mikor értékét helyzete adja meg, meg-

előzi a mondat összes elemeit, az alany kivételével, sőt néha még azt is.

A függő mondat a főnév után következik, a melytől függ. Ez ellenkezik ugyan a finn-ugor és a török-tatár nyelvek sorrendjével, de a függő mondat helye mindig viszonyban van a sajátító és a melléknév helyével. Azoknál a finn-ugor nyelveknél, a melyek megkülönböztetés nélkül az alany elé vagy mögé tehetik a sajátító esetet vagy a melléknévet, mint a votyáknál, a függő mondatot tetszés szerint előre vagy hátra tehetjük. Midőn a szumirban a függő mondat oly igét tartalmaz, a mely a mondat többi elemeit dominálja, úgy az ige mindig ragozott részesülőben van. Ebben az esetben visszamutató névmással kezdődhetik (embereknél *mulu*, tárgyaknál *gár*) és az alany mögé kerül, a melytől függ. A függő mondatban a részesülő helyébe *ga*-val végződő melléknévet is alkalmazhatunk, de ebben az esetben nem maradhat el a bevezető visszamutató névmás. Ebből látható, hogy az alapelv itt az, hogy ne mondjuk: *az ember, a ki tesz*, hanem: *az ember, a ki tevén*, vagy: *az ember tevén* vagy: *a tevő ember*. Hasonló esetben a többi turáni nyelvekben is ezt a szabályt alkalmazzák.

A közvetett mondat sokszor *ua* (*va*) kötőszócskával kezdődik. Az ily módon bevezetett mondat függő mondat is lehet, ha az alanyra vonatkozik, de ebben az esetben csupán melléknévből vagy főnévből állhat, a *lenni* ige alattomban értődvén;

így: *é ua kiakaeni*, a templom — is — szentélye, azaz: a templom, a mely szentélye; épp így lehetne mondani: *é gár kiakaeni*, a templom, a mely szentélye; *an mulu gál*, isten, a ki nagy.

A szumir nyelv szellemének teljesen ellene van, hogy a függő mondat megelőzze azt a szót, a melyre vonatkozik, de azért mégis előfordul s ilyenkor *mulu* vagy *gár* névmással kezdődik a mondat. Ebben az esetben ezt mondjuk: a ki tesz valamit, az ember stb. vagy: tevén valamit, az ember stb.

Két függő mondat rendszeren egyszerűen egymás mellé helyeződik; kötszó alkalmazása ebben az esetben nagyon ritka.

Ezek a rendszeren változás alá nem eső szófüzési szabályok, a mint látható, rendkívül egyszerűek és magukon viselik a legrégebbi őskor jellegét. A szumir, a mely igéjét annyira tudta fejleszteni, hogy még a leghalványabb árnyalatokat is ki tudta vele fejezni, megtartotta teljességgel kezdetleges és majdnem elemi szókötését. Egészen vissza lehet vezetni a determinálónak a determinált mögé való helyezéséig, a turáni nyelveknek eme sarkalatos elvéig, a mely e nyelvek egész nyelvтанát karakterizálja. A mandsu nyelv még ma is ősi eredetiségében megtartotta ezt az elvet s annak ellenére, hogy másként helyezi el a sajátító esetet és a melléknevet, bámulatos hasonlatosságot mutat a szumir szófüzéssel. Ettől az egy ponttól eltekintve, valamennyi főbb szabály mind a

két nyelvben teljesen ugyanaz. Az óriás időbeli és térbeli köz mellett is meglepő hasonlatosságot találunk a szumir és a turáni nyelvek mechanizmusa között, de ez a hasonlatosság természetesen legnagyobb azzal a nyelvvel, a mely legjobban megőrizte kezdetlegességét és eredetiségét és a mely ebben a kezdetleges állapotában és elszigeteltségében megmaradt egészen a mi napjainkig. Ez az oka annak, hogy a mandsu szókötés tan ma is rendkívül egyszerű és legközelebb esik a szumirhoz; ez az oka annak, hogy mind a két nyelvben találkozunk a személytelen igeragozással, a melynél az alannak nincs szüksége személyes névmásra, és ez az oka annak, hogy a mandsu főnév, miként a szumir (és mint előbb kimutattuk, a magyar is három esetnél), nem szorul esetragokra s a szó helyzete által fejezi ki az esetet. A legrégebbi Ur országbeli királyok fölrataiban ugyszólván egyetlen esetragot sem találunk (az inesszivus kivételével, a mely még akkor *te* volt), holott a prepozitív igeragozás már akkor teljesen volt fejlődve; az esetragokkal való hajtogatás csak később fejlődött ki s ha a korban egymásután következő emlékeket tanulmányozzuk, úgy egész határozottan megállapíthatjuk a szumir nyelv fejlődésének egyes korszakait.

A szumir szókötésnek legszembeütőbb és legeredetibb jellemvonása, a mely egészen eltérő fizionómiát ad neki az ókornak valamennyi többi nyelvtől: az agglutinatív irány hatalma, a mely

ebben a tekintetben még a magyar nyelvet is meghaladja. Teljes mellékmondat, hacsak nem igemondat, egészen úgy hajtogatható, mint egy összetett szó. A szumir nyelvnek ezt a tendenciáját legjobban fejezhetjük ki ezekkel a szavakkal: A sajátító esetet követelő vagy melléknév által kísért főnév névmásai és esetragjai nem maga a főnév után, hanem a sajátító eset vagy a melléknév után tétetnek; még a sajátító esetet is, a mely a főnév és az esetrag közé kerül, melléknév kísérheti, a mely még mindig elveti magától a ragot. Ez a szabály kizárólagosan csakis az urál-altáji nyelvekben alkalmazható, holott az áriai és a semita nyelvek szellemével egyáltalában nem fér össze. A szumirban az agglutináció összes elemei érintetlenek maradnak, sem meg nem változnak, sem meg nem csonkulnak. Vegyük ezt a példát: *buzsichi án galgalenata* (a nagyon nagy istenek áldásában), szó szerint: áldása istenek nagyon nagyokban; vagy ezt a másik példát: *namszül tur szakniku* (idősebbik fia életének megóvásáért), szó szerint: életmegóvás fia idősebbikéért; itt a melléknév által kísért alany: *tur szak*, egészen különálló kis csoportot alkot, a mely a nagyobbik csoportban bennfoglaltatik, a mely azonban mégis annyira megtartja egyéniségét, hogy külön birtoknévmást kap. Egyszóval, a szumirban a közös raggal összekötött poliszintétikai csoport közbevetett külön szavakból alkotott mondat marad, a melyet új fajtájú egységben ragoznak.

Egyébiránt már föntebb elmondottuk, hogy vannak finn-ugor nyelvek, a melyeknél tökéletesen ugyanezt a szabályt látjuk; így a cseremiszen és a zirjénben, a hol, midőn egy melléknév egy főnévhez járul, vagy midőn egy főnév egy általánosabb főnevet specializál, a minősítő a minősített mögé kerül, miként a szumirban a melléknév a főnév mögé és csoportosításuk annyira szoros, hogy egyetlen összetett szónak látszanak és hogy csupán egy esetragot kapnak, a melyet a minősítetthez illesztnek. Így a biblia cseremiszen fordításában olvassuk: *oszpod jumam tininam*, az Ur, istened; vagy: *oszpod Jizuszan kepsam*, az Ur Jézusnak teste, vagy: *tolen Gevszemanja szolaska*, eljött Getzemáne faluba. Ezek a példák, miként magyar fordításukból láthatjuk, a magyar nyelvre is tökéletesen ráillenek. Oly esetben, a midőn nem rag, hanem utószócska fejezi ki a csoportosított szavak viszonyát, elég, ha ezt a szócskát csak egyszer tesszük a mondat elé; így a zirjén bibliafordításban: *aszlasz Filipp vok götir Irodiada vöszna*, szó szerint: Fülöp testvéred feleségének, Herodiásznak okáért.

Valamennyi finn-ugor nyelvben sarkalatos szabály a melléknév hajtogathatlansága. A szumirban ennek ellenkezőjét látjuk ugyan, de ez onnan van, hogy ebben a nyelvben meg van fordítva a főnév és a melléknév sorrendje s így itt ugyanennek a törvénynek megfordított alkalmazását látjuk. Általános alapelv az, hogy a főnév

és mellékneve annyira összeforr, hogy mind a kettő beéri egyetlen esetraggal s ezt az esetragot a kettő közül az kapja meg, a mely második helyen áll: a finn-ugor nyelvekben a főnév, a szumir nyelvben a melléknév.

Az összes finn-ugor nyelvek bizonyos fokig csirájában föltüntetik az agglutinációt, a mely a szumirban oly nagyon kifejlődött és állandó szabálylá lett. Az eltérés csupán a közös tendencia eredményeinek többé vagy kevésbé elterjedt alkalmazásában mutatkozik.

Midőn tárgyak csoportja, bármily hosszú is, ugyanegy esetben van, mégha e csoport mind egyik szavát melléknév vagy tőle függő sajátító kísérné is, az egész egyetlen poliszintétikai csoportnak tekintendő, a mely ugyanama szabályok alá esik, mint egy valóságos összetett szó s a helyett, hogy a csoport minden egyes szavához esetragot függesztenénk, ezt az esetragot csupán az egész csoport végére tesszük. E végből azonban szükséges, hogy az ugyanegy csoportba összeillesztett szavak egyszerűen, minden kötőszócska nélkül következzenek egymásután, mert a kötőszócska közbeszurásával azonnal több különböző mondatrészt szakítanak a csoportot és mindegyikének a végéhez oda kellene illesztenünk az esetragot. A most ismertetett elv következtében az ajánló föliratok fején az istenség összes, bármily nagyszámu cimeinek fölsorolása az istenség nevével együtt egyetlen csoportot alkot, a melynek

agglutinatív egységét a felsorolt szavak utolsójához függesztett tulajdonító eset ragja: *ra* jelöli meg, míg ha az ilyen módon egybecsoportosított címek némelyike magában teljes mellékmondatot alkot is. Ime néhány példa:

Ud enu gál án-kia kilál machánunna Udun-
(*ki*)*ma szilla ungalanir Burnaburiasz,* magyarul: A napnak, az ég és a föld nagy urának, a legfőbb fentartónak Larza élő szellemének, királyának, Burnaburiasznak; szó szerint: Nap-, ur nagy az ég és a föld-, fentartó legfőbb-, szellem Larza élő-, királya-, Burnaburiasznak.

Uru-ki ungal kurra ungalanir Kurigalzu, magyarul: Az istennek, a ki megvilágítja a földet, a Kelet királyának, az ő királyának, Kurigalzunak; szó szerint: Megvilágító a föld-, királya a Kelet-, saját királya-, Kurigalzunak.

Dingiri nin charszak meturchik idakée munszukubi tarrak En-zuna ninnener Kudur-mabug unuda Jamutbala tur Sz'imtiszilhak ua Rim-Aku tarni sziba imtuk Mul-ge(ki) kusza Urun-
(*ki*)*ma ungal Udun(ki)ma ungal kiengi Akkadge,* magyarul: Az istennőnek, a hegy urnőjének (Istárnak), a ki tiszteletet gerjeszt, a ki fölcemeli azt, a ki neki áldozatot hoz, a gyarapodás ura (Szin, a hold istene) leányának, Kudur-Mabugnak, Jamutbal vidéke uralkodójának, Szimtiszilhak fiának és Rim-Akunak, az ő fiának, Nipur dicsőséges pásztorának, Ur intézőjének, Larza királyának, Akkad vidéke királyának: szó sze-

rint: Az istennő — urnő — a hegy — gerjesztő — tisztelet — fölemelő — áldozathozója — leány — az + gyarapítója — leány+uk+nak — Kudur-Mabug — uralkodó — Jamutbal — fiu — Szim-tiszilhak — és — Rim-Aku — fia — pásztor — dicsőséges — Nippur — uralkodó — Ur — király Larza — király — vidék — Akkád fölött.

Ha az esetrag helyében a különböző isteni címek felsorolása után különálló utószócskát látnánk, úgy olyan szerkezet állna előttünk, a mely a legtöbb urál-altáji nyelvben használatos; de szándékosan választottam ezt a három példát, a mely minden kétséget kizár a ragok természetét illetőleg, mert különösen ebben nyilvánul a szumir szófüzéstán eredetisége.

*

Sayce a *Journal of philology*-ban közölt cikkében azt mondja, hogy a turáni nyelvek összehasonlításánál ma még nincsen más kulcsunk, mint az egyszerű hasonlatosság és a következtetés. Még nem állapították meg azt a törvényt, a mely lehetővé teszi, hogy tudományos biztossággal kövessük ugyanama szógyöknek a különböző nyelvekben való módosulásait. De nemcsak aszókinskorlátolt, hanem a nomád népeknél az egyes szavak is folytonos változásoknak vannak alávetve. Az elszigetelve fejlődő nyelveknél, mondja *Müller Miksa*, az egyéni sajátosságok oly jelentőséget öltethetnek, hogy teljesen megváltoztatják a nyelvtannak és a szótárnak látszólagos felszínét. Hogyha

egyszer az agglutináció munkája megkezdődött és hogyha nincs irodalom vagy társaság, a mely azt bizonyos korlátok közé szorítja, úgy két szomszéd-falu alig néhány nemzedék után nem fogja többé egymást megérteni. Ez történt Amerikában, Kína és India határán és északi Ázsiában, a hol az osztályok, noha ugyanegy nyelvet beszélnek, annyi külön formát és szót teremtettek, hogy tiz-tizenöt mérföld távolságban élő emberek alig tudják egymást megérteni. A nomád törzsek beszédje bizonyos megszabott körben mozog és annál a nagy könnyűségnél fogva, a melylyel folytonosan új szavakat képeznek, könnyen érthető, hogy két szomszéd rokon törzs alig néhány emberöltő után alig vagy éppenséggel nem fogja egymást megérteni. Ehhez járul még az apróbb törzsek folytonos vándorlása, a Közép-Ázsiában minduntalan bekövetkező politikai változás, a számtalan kölcsön vett szó, a melyet a saját régi szótárukat mindig elvetni kész törzsek az idegen népfajok szókinéséből merítettek, és ha mind ezt figyelembe vesszük, úgy legfeljebb azon az egy dolgon lepődhetünk meg, hogy a különböző turáni nyelvekben még mindig annyi közös szógyököt találunk. Ha már most megkíséreljük a sumir szókinésnek a különböző modern nyelvekkel való összehasonlítását, úgy a nehézség még jobban fokozódik. Nemcsak óriás, szinte megfoghatatlan időbeli és térbeli köz mutatkozik attól a vidéktől, a hol a különböző tunguz tájszólásokat beszélnek,

egészen Káldeáig, hanem a társadalmi viszonyok különbözősége is fönnforog, a melynek hatása sokkal jelentékenyebb volt, mint ahogy ma meg tudjuk ítélni. Oly népnek nyelvével, a mely kiváló helyet foglalt el a civilizáció megalapításában, a mely tudományos írásrendszert talált fel és virágzó világbirodalmat alapított, össze kell hasonlitanunk szétszórt barbár és nomád hordák nyelvét. És még így is bámulatba ejt ama szavak nagy sokasága, a melyek egymáshoz hasonlítanak a szumirban és a modern turáni nyelvekben. Legérdekesebb az, hogy a hasonló szók a legközségesebb tárgyakat jelölik meg és hogy a rokonság elsősorban a legkifejezettebb turáni nyelvekkel, ezek közt különösen a magyarral állapítható meg. A finn-ugor nyelvekkel és kiváltképpen a magyarral való rokonság hasonlíthatatlanul nagyobb, mint a török-tatárral, noha sok szót találunk, a melynek ugy a szumirban, mint a törökben ugyanegy gyökere van, de erre az analógiára a magyarban és a törökben is számtalan példánk van.

Példák beszélnek s mielőtt áttérünk a szumir szókincs közlésére, szükségesnek véljük néhány példával igazolni, hogy a legközségesebb és legelemibb szavaknak a szumirban és a finn-ugor nyelvekben ugyanegy közös gyökerük van. Lássuk ezeket a példákat, a melyek minden magyaráztatnál jobban győzhetnek meg mindenkit eddigi állításaink igazságáról.

Szumir: *pil*. Magyar: *fül*. Protoméd: *peri*.
Lapp: *beele*. Zirjén: *pel*. Votyák: *pel*. Mordvin:
píle. Cseremisiz: *peles*. Osztyák: *pet*. Vogul: *pel*.

Szumir *tim* (tam). Magyar *tó*. Zirjén: *ti*.
Osztyák: *teu*. Vogul: *tuo*.

Szumir: *szár*. Magyar: *szél* (Rand). Finn:
szürje. Eszt: *szorva*. Zirjén: *cela*. Mordvin: *cir*,
szire, *szir*. Cseremisiz: *szir*, *ször*. Osztyák: *szil*,
szul. Vogul: *szel*, *szil*.

Szumir: *id*. Magyar: *itt*. Protoméd: *it*.
Votyák: *inti*.

Szumir: *ad*, *adda*. Magyar: *atya*. Protoméd:
atu, *adda*, Lapp: *attye*. Vogul: *ataj*. Cseremisiz:
etye. Osztyák: *ata*.

Szumir: *aj*. Magyar: *agg*. Finn: *eije*.
Lapp: *aija*. Zirjén: *aj*. Vogul: *jaj*.

Szumir: *or*. Magyar: *orr*.

Szumir: *szi* (szilim). Magyar: *szem*. Finn:
szilme. Eszt: *szilm*. Lapp: *calme*. Zirjén: *szin*.
Votyák: *szin*. Mordvin: *szelme*. Cseremisiz:
szinze. Osztyák: *sziem*. Vogul: *szem*.

Szumir: *szá*, *szi*. Magyar: *sziv*. Finn: *szi*-
den. Eszt: *szüdde*. Zirjén: *szjölem*. Votyák: *szu*-
lem. Mordvin: *szedei*. Cseremisiz: *szim*. Osztyák:
szemm. Vogul: *szim*.

Szumir: *kuzu*. Magyar: *hus*. Mordvin:
kiske. Osztyák: *kosszem*.

Szumir: *gir* (hasitani). Magyar: *gerezd*.
Finn: *koro*. Zirjén: *ger*.

Szumir: *hal*. Magyar: *hal*. Finn: *kala*.

Eszt: *kala*. Lapp: *guole, kuele*. Votyák: *kala*.
Mordvin: *kal*. Cseremisiz: *kol*. Osztyák: *kul*. Vo-
gul: *kul, chul*. Mongol: *kal*.

Szumir: *til*. Magyar: *te-*. Protoméd: *tar*.
Finn: *tejszi*. Eszt: *teisz*. Lapp: *tevasz*. Zirjén:
tir. Votyák: *tir*. Osztyák: *tet*.

Szumir: *chal* (ölni). Magyar: *halni*. Finn:
kuolen. Eszt: *kólen*. Zirjén: *kula*. Votyák: *kulo*.
Mordvin: *kulin*. Cseremisiz: *kolem*. Osztyák: *ka-*
dem, chadem. Vogul: *kalem*.

Szumir: *tur* (gyermek). Magyar: *sarj*.
Protoméd: *tar*. Finn: *ter* (csak a *ti-ter* (leány)
szóban van még használatban). Mordvin: *czora*.

Szumir: *nab*. Magyar: *nap*. Osztyák: *na*.

Szumir: *uru* (him, férfi). Magyar: *ur*.

Szumir: *urud*. Magyar: *réz*. Finn: *rauta*
(vas). Eszt: *raud*. Lapp: *route*.

Szumir: *achtu*. Magyar: *okádni*. Finn:
okszeman. Osztyák: *achtem*.

Szumir: *chulam*. Magyar: *hallani*. Finn:
kulen. Eszt: *kulen*. Lapp: *gullat*. Zirjén: *kila*.
Votyák: *kilo*. Mordvin: *kulan*. Cseremisiz: *kolan*.
Osztyák: *chudem*. Vogul: *kuol, kul*.

Szumir: *adama*. Magyar: *álom*. Lapp:
odem. Zirjén: *on*. Votyák: *um*. Mordvin: *udomsz*.
Cseremisiz: *om*. Osztyák: *adem, odam*. Vogul:
ulem.

Szumir: *tab*. Magyar: *tap-(asztani)*. Finn:
tapán. Eszt: *taban*. Lapp: *tapatet*.

Szumir: *has*. Magyar: *hasítani*. Votyák: *kaczi*. Osztyák: *kaczech*. Vogul: *keszei*.

Szumir: *sar*. Magyar: *sor*. Finn: *sorea*. Eszt: *sora*. Zirjén: *zor*. Votyák: *zir*. Osztyák: *sur*. Vogul: *sir*.

Szumir: *chir*. Magyar: *hir*. Finn: *kirjun*. Eszt: *kirun*.

Szumir: *an* (ég, isten). Zirjén: *jen* (isten). Votyák: *in* (ég), *inmar* (isten). Szamojéd: *a*, *na*.

Szumir: *mi* (vij). Magyar: *éj*. Finn: *jö*. Eszt: *ő*. Lapp: *ija*. Zirjén: *voj*. Votyák: *üj*. Mordvin: *ve*. Cseremisiz: *jut*.

Szumir: *ária* (folyó, folyás). Magyar: *ár*. Finn: *jervi* (tó). Eszt: *jerv*. Lapp: *javrre*. Cseremisiz: *jer*. Mordvin: *erke*. Szamojéd: *jeuro*.

Szumir: *alaka* (láb). Magyar: *gyalog*. Finn: *jalka*. Eszt: *jalg*. Lapp: *juolke*. Cseremisiz: *jal*, *jol*.

Szumir: *char*, *kar*. Magyar: *ökör*. Finn: *herke*. Eszt: *herg*. Lapp: *hergge*. Zirjén: *kör*. Osztyák: *kar*, *char*. Vogul: *kar*, *char*. Szamojéd: *kuru*. Török: *öküz*. Burját: *erekur*. Tunguz: *hukur*, *ukur*.

Szumir: *gisdin*. Magyar: *kecske*. Eszt: *kicz*. Votyák: *kecs*. Tatár: *keje*.

Szumir: *lam*. Magyar: *lengni*. Finn: *lenen*. Vogul: *lem*.

Szumir: *gum*, *chum* (férfi). Magyar: *him*. Zirjén: *komi*. Osztyák: *chui*. Vogul: *kum*, *chum*.

Szumir: *nene* (anya, néne). Magyar: *néne*.
 Votyák: *anaj*. Osztyák: *ana, ane*. Vogul: *an*.

Szumir: *unu* (lakás, székhely). Magyar:
hon. Finn: *huone* (ház). Eszt: *hone*. Lapp:
huona.

Szumir: *uru*. Magyar: *vár, város*. Proto-
 méd: *urun*.

Szumir: *kar* (kerítés). Magyar: *karó*.
 Finn: *kari*. Eszt: *kari*.

Szumir: *sutul*. Magyar: *csatolni*. Finn: *si-
 toa*. Eszt: *siduma*. Lapp: *csadnat*. Mordvin:
sodon.

Szumir: *nam*. Magyar: *nem* (minőség).
 Protoméd: *niman*.

Szumir: *tura* (gyenge, törékeny). Magyar:
törni. Finn: *törri*.

Szumir: *akku*. Magyar: *agg*. Protoméd:
ukku. Finn: *ukko*. Osztyák: *ika, iga*.

Szumir: *anan*. Magyar: *enni*. Finn: *an-
 nan*. Mordvin: *andam*.

Szumir: *kat*. Magyar: *kéz*. Finn: *ket*.
 Eszt: *keszi*. Lapp: *ket, kiet*. Votyák: *ki*. Mord-
 vin: *ked*. Cseremisiz: *ket, kid*. Osztyák: *ket*. Vo-
 gul: *kat*.

Sulyt fektettem arra, hogy csupa olyan sza-
 vakat válasszak ki, a melyek több rokon nyelvben
 fordulnak elő s a melyek ennél fogva kétségbe-
 vonhatatlanul az urál-altáji nyelveszaládhoz tar-
 tozó nyelveknek közös szókincsét alkotják. Szá-

mos más példát, a melyeknél a magyarral való közeli rokonság szembeötlő, a következő fejezetben fogok közölni. A föntebbieken kívül még nagyon sok példát idézhettünk volna, a melyeknél ma már bajos ugyan a magyarral való rokonságot megállapítani, mert az évezredek folyamán a megfelelő szavak kivesztek a nyelvünkéből és mások kerültek helyükbe, a melyek azonban még ma is megvannak más, a magyarral közeli rokon nyelvekben; így pl.: *gal* (nagy) ma már csak a zirjén *kal* szóban van meg; a *ka* (száj) rokon szava a cseremisz *ko*, a hol ugyanazt jelenti; ilyen továbbá a *gu* (árok), a melyet votyákul és zirjéniül is *gu*-nak mondanak. De mindezekre a dolgokra nem akarok most részletesebben kiterjeszkedni; célomnak teljesen elegendő a föntebb közölt néhány példa, a mely még a kételkedőket is meggyőzheti a szumir és a magyar nyelv rokonságáról. Az összehasonlító nyelvtudomány föladata lesz, hogy azt, a mit itt csak megpenditettem, alapos tanulmányozás tárgyává tegye s az enyémmel alaposabb tudománnyal és nagyobb ismeretekkel világosságot vessen erre a bennünket magyarokat első sorban érdeklő kérdésre.

A föntebbiekből világos, hogy a szógyökök, különösen az egytaguak, közösek az összes uráltáji nyelvekben s így a szumirban is. Az idézett példák erről meggyőzhetnek ugyan mindenkit, de azért mégis a nagy gyűjteményből, a mely rendelkezésünkre áll, közöljük még a következőket:

<i>Finn-ugor szógyökök :</i>	<i>Szumir szógyökök :</i>
<i>kat, kit</i> (has-it, kés)	<i>kut</i> (vágni, hasítani)
<i>kir, hír</i>	<i>kir</i> (hir, szó)
<i>kor, kér</i> (kérni)	<i>kur</i> (kérni, szerezni)
<i>kon, ken, gen</i> (egyenes, i-gen-es)	<i>gin, gen</i> (egyenes)
<i>tar, tur, ter</i> (tarolni)	<i>tar</i> (letarolni, levágni)
<i>kar, kor, ker</i> (kerek, kör)	<i>char</i> (kör)

A szógyökök hasonlatosságára különösen azért fektetek nagy súlyt, mert ma már jóformán csak ezek nyujtanak módot a rokonság megállapítására. A szumirt oly óriás időköz választja el a még ma is élő nyelvektől, hogy valósággal csodaszamba megy, hogy a rokonság még ennyire is fönn tudta magát tartani. A mi pedig az ezekből a gyökökből származtatott szavakat illeti, nagyon természetes dolog, hogy mindegyik nyelv az évezredek folyamán önállóan, egymástól függetlenül s egymásra ügyet nem vetve, fejlesztette azokat s így történt, hogy a ma élő urál-altáji nyelvek egyre jobban távolodnak eredeti típusuktól, az ősi eredetiségében megjegecesedett szumir nyelvtől.

Ezzel befejeztem a szumir nyelvten ismeretét. Gondosan kerültem minden kockáztatott tétel fölállítását, nehogy olyan színben tűnjek föl, mintha a rokonságot mindenáron meg akarnám állapítani, hanem ellenkezőleg, minden állításmat, a mennyire a szumirológia mai állása megengedi, bebizonyítani igyekeztem és súlyt fektettem arra, hogy előadásom a matematika bizonyosságával hasson. Kimutatni iparkodtam, hogy a hangtan, a nyelvten és a szóegyezés szempontjá-

ből eltagadhatatlanul közeli rokonság áll fönn a szumir és a magyar közt, hogy ez a rokonság sokkal nagyobb, mint a magyar és bármely más élő nyelv között és már most csak az van még hátra, hogy az eddig ismert szumir szavak gyűjteményét közöljem, a mely talán szintén hozzá fog járulni a kételkedők meggyőzéséhez.

Előre bocsátom, hogy ha már a szumir nyelvtanról előadottak mindenkit meggyőzhettek arról, hogy a magyar nyelvtannal való rokonsághoz semmi kétség sem fér, ugy a következő, a szumir szókincsről szóló fejezet a legutolsó kétséget is el fogja oszlatni e rokonság iránt; pedig a szókincs dolgában is még csak a kutatásnak legelején vagyunk és Asszurbanipál szótárai nélkül még jóformán semmit se tudnánk. Ugy volnánk a szumir szavakkal, mint az etruszkokkal; ezer meg ezer számra vannak előttünk, de eddig alig tudtak közülök csak egy-kettőt is megfejteni.

IV.

A szumir szókincs.

Az előző fejezetben, azt hiszem, elég meggyőzően sikerült bebizonyítanom, hogy a szumir nyelv az urál-altáji nyelvcsaládnak egyik tagja és hogy ebben a nyelvcsaládban a magyar nyelvhez áll legközelebb. Az óriás időbeli hézag ellenére is, a melyet a ma rendelkezésünkre álló anyaggal sehogysen tudunk betölteni, annyi az azonosság, s a hol eddig nem mehetünk: a rokonság és a hasonlatosság, hogy egyáltalában kétség sem férhet állításunk igazságához, sőt sokkal nehezebb volna állításunknak ellenkezőjét bebizonyítani. Persze egészen másként állna a dolog és a mi föladatunkat is jelentékenyen megkönnyebbitené, hogy ha azt az időbeli hézagot, a mely a szumir nyelv kiveszése és a magyar nyelv föltünése közt fönnáll, be tudnók tölteni. Hogyha ez sikerülne, ugy a legtermészetesebb módon, minden okoskodás nélkül, előttünk állna a két nyelvnek azonossága vagy közeli rokonsága.

Csakhogya bizonyításnak ez a legegyszerűbb módja nem áll rendelkezésünkre és csak azt tudjuk, hogy milyen volt a szumir nyelv ezelőtt öt- vagy hatezer esztendővel és milyen volt a magyar nyelv mondjuk: ezelőtt ezer esztendővel s az így támadt négy-ötezer évi hézagot, legalább ez idő szerint, semmivel sem tudjuk betölteni. Meglehet azonban, hogy idővel segítve lesz ezen a bajon. Hiszen a szumir nyelv fölfedezése is olyan dolog, a melyre ezelőtt ötven esztendővel még senkisémm volt elkészülve és imé, ma már ismerjük a nyelv szerkezetét, szókincsének egy részét és történetéből egyet-mást. Ki tudja, hogy a régi Babilónia és Perzsia területén nagy szorgalommal és hozzátehetjük: nagy szerencsével folytatott ásások még miket fognak napfényre deríteni? Ki tudja, nem fog-e sikerülni azokat az összekötő kapcsokat megtalálni, a melyekkel megállapíthatjuk, hogy mi történt a szumirokkal leigázásuk után és a magyarokkal világtörténeti szereplésük előtt?

Ne felejtjük el, hogy sok évezreddel ezelőtt az urál-altájiak domináltak az ó világon; az övök volt egész Ázsia, csupán Arábia és a két India kivételével, századokon keresztül ők uralkodtak Egyiptomban és a legujabb tudományos földerítés szerint Európában is virágzó államokat alapítottak. Tanuság rá az etruszk nép, az urál-altáji népcsaládnak ez a rendkívül tehetséges és művelt faja, a mely évezredekön keresztül uralkodott Itáliában és a melytől a barbárként be-

özönlő rómaiak műveltségüket vették. Tanuság rá a baszk nép, a mely Spanyolország északi és Franciaország déli részén mind e mai napig meg tudta őrizni ősi eredetiségét és bizonyság rá a finn nép, a mely ősi idők-től fogva minden külső befolyástól menten megtartotta nyelvét és szokásait.

Az már kétségtelenül megállapított dolog, hogy évezredekkel ezelőtt, a mikor az áriai és semita népek még nomád életet folytattak és semmiben sem különböztek a vad népektől, az urál-altáji népek a kulturának igen magas fokán voltak. Erről tanuskodnak a szumirok, a protomédok és sok más kisebb-nagyobb urál-altáji nép, a mely sok évezreddel ezelőtt ismerte az írást és ápolta a művészeteket s a melyektől a helyükbe lépett áriaiak és semiták kulturájukat vették. Erről tanuskodnak a kínaiak, a kik számos évezreddel ezelőtt alapították meg államukat s a kik ősrégi idők előtt maguktól találták föl az írást és oly fokig fejlesztették eredeti, minden külső befolyástól ment művészetüket, hogy még ma is csodálatra készítetik az európaiakat. Erről tanuskodnak a japániak is, a kik szintén számos évezreddel ezelőtt kerültek szigetbirodalmukba, a hol az ő sajátos eredeti kulturájukat tovább fejlesztették. Csak néhány évtized óta kezdik fölvenni az európai kulturát, a mit sajnálnunk kell, mert abban a mértékben, a melyben Japánban az európai civilizáció terjed, ugyanabban a mértékben pusztul egy ősrégi urál-

altáji kultúra és a fölkelő nap birodalmában ugyanazt a processzust látjuk végbemenni, a mely évezredekkel ezelőtt Mezopotámiában és Elő-Ázsiában ment végbe. A legérdekesebb példák egyike erre Palesztina, a hol eredetileg szintén urál-altáji nép lakott s a legujabban megkezdett ásások özönivel hozzák napvilágra az ősrégi urál-altáji emlékeket. Mózással s az ő halála után Jósuával élükön a zsidók elfoglalták ezt az urál-altáji országot s a részben lenyügzött, részben elpusztított néptől vették át az akkor általános urál-altáji kulturát. A régi lakosság nyoma egészen kiveszett; csak a hegyek és a folyók nevei maradtak meg. Így például a *Jordán* és a *Tábor* neveket semmiképpen sem tudjuk semita eredetre visszavezetni, míg ellenben urál-altáji eredetük kétségbe sem vonható.

Az évtizedek óta folytatott ásások már nagyon sok érdekes és nevezetes dolgot hoztak napvilágra; egészen megváltoztatták az őskorról alkotott fogalmunkat és a megszokottól nagyon is eltérő világitásban tüntetik föl az urál-altáji népek ősrégi kulturáját. De mi az eddig elért eredmény ahhoz képest, a mit még csak a jövő munkálkodástól várhatunk? A mezopotámiai kutatás is még csak legelején van és tömérdek sok kincset, tudományos és anyagi értelemben véve, rejt a kétfolyamköz földje. És hol van még Elő-Ázsia, Fönícia, Palesztina? hol Perzsia? Ha majd mindaz napvilágra kerül, a mit ma

még évezredek sötétség takar, csak akkor lesz itt az ideje annak, hogy amaz ősrégi urál-altáji népek történetét, fejlődésük meneteletét, kulturájuk fokozatos emelkedését minden kétséget kizáróan megállapítsuk és kimutassuk, miképpen származott át ez a kultúra oly népekre, a melyek addig barbár vadságban tengődtek. Az eddigi ásások is nagyon sok fontos dolgot derítettek ugyan ki, de ez semmisen ahhoz képest, a mit a jövőendő kutatástól várunk.

A jövőendő kutatás helyeit jóformán még nem is ismerjük. Az a föld, a hol kezdettől fogva mindig és kizárólagosan urál-altájiak laktak, ez idő szerint még teljesen el van zárva a tudósok előtt. Kinát értjük, a hol a földtakaró bizonyára még a mezopotámiaiaknál is sokkal érdekesebb dolgokat rejt, a melyek talán legelső sorban volnának hivatva arra, hogy fölvilágosítást adjanak arról a nagy időbeli hézagról, a melyről már többször megemlékeztünk. Kína történetének eredete bizonyára visszamegy arra az időre, a mikor Babilóniában a szumirok uralkodtak és ha módunkban volna, hogy az emberiség legrégebb történetének kutforrásait Kinában kutassuk, úgy fáradozásunkat már a legrövidebb idő alatt bőséges siker jutalmazná. De, fájdalom, Kína ma még el van zárva a világtól; néhány tengerparti városa inkább a kereskedelem, semmint a tudomány számára van nyitva és még nagyon sok idő fog beletelni, a mig az ősi, urál-altáji kulturáját féltő és

az európaiakra joggal gyanakvó kínaiak meg fogják engedni földükön a tudományos kutatást.

Igy vagyunk Japánnal is, a hova könnyebben férközhetnek ugyan az európaiak, nagyobb is a civilizáció, de eddig még csak nem is gondoltak arra, hogy az emberiség őstörténetének emlékeit itt keressék. Pedig ha valamely ország, ugyan minden bizonynyal Japán az, a hol a munkaszinte elmaradhatatlan sikerrel kecsegtetne. Japán tudvalevőleg a földrengések országa; a föld egyetlen táján sem pusztítanak ezek az elemi katasztrófák oly gyakran és oly erővel, mint éppen itt és tapasztalásból tudjuk, hogy minden nagyobb földrengés el szokta temetni a sujtott vidék ősrégi kulturáját. Nagy föladat várakozik tehát a tudósokra ugy Kinában, mint Japánban, mert mind a két ország számos évezred óta művelt, irni tudó és a kulturának igen magas fokán levő népeknek volt a hazája. Azok a hatalmas európai nemzetek, a melyek Japánra már ráhúzták az európai civilizáció köntösét és most Kinával ugyanezt készülnek tenni, hódító hadjárataikban hatalmuk gyarapítása és kereskedelmük biztosítása mellett mellékesen még arra is gondolhatnának, hogy a tudománynak tegyenek szolgálatot és hogy a két ország kormányát rábírják, hogy területükön engedjék meg a tudományos kutatást. Lám Perzsiában milyen nagy eredményt ért el a francia kormány. Szerződést kötött a sahval, a ki addig hallani sem akart arról, hogy birodalmának földjét kikutassák, és e szer-

zödés értelmében megengedte, hogy az ősrégi városok romjait kikutassák, csak azt kötve ki magának, hogy a kiásott emlékek és kincsek egy részét neki szolgáltatassák át. A francia kormány dicséretes eljárásának máris óriás sikere volt, mert hogy többet ne mondjak, *Hammurábi*-nak négyezer év előtt készült kétszáznyolcvankét szakaszos törvénygyűjteményét a perzsa Szuzában találták meg.

De térjünk vissza fejezetünk tárgyára, a szumir szókincsre, a melynek a szumir és a magyar nyelv rokonságának megállapításánál nem kevesebb bizonyító ereje van, mint a nyelvtannak. Mielőtt azonban ezt a szókincset ismertetnők, szükségesnek véljük a dolgok megértése végett a következőket előrebecsátani.

Az eddig ismert szumir szavak száma meglehetősen nagy és ha igazuk van a nyelvtudósnak azzal, hogy egy vad nép szókincese alig tesz többet három-négy száz szónál, úgy fogalmat alkotunk magunknak a szumir nyelv gazdagságáról és a szumir nép műveltségéről, a mely már az eddig kiásott emlékek szerint is annyi szóval rendelkezik, hogy bármely fejlett nemzettel fölveheti a versenyt. De a ki a szumir szavakat a magyar szavakkal összehasonlitja, az arra a meglepő tapasztalatra fog jönni, hogy míg e szavak egyrésze egészen magyaros, addig másrésze semmi hasonlóságot se mutat föl a magyarral. Ez a dolog kétségbeejtő volna ránk nézve, a kik a két nyelv rokonsá-

gát akarjuk kimutatni, ha nem ismernők egyszerű magyarázatát. Ez a magyarázat a következő:

Asszurbanipál (a görög Szardanapál és a bibliai Aszenáppár) könyvtárában, a melyet *Layard* és *Rasszám* Hormuzd 1850-ben ástak ki Kujundsikban, számos agyagtáblát találtak, a melyek tartalmukra, szerkezetükre és összeállításukra nézve semmiben sem különböztek a mai szótáraktól és nyelvtanoktól. Asszurbanipál, a ki a Krisztus előtti hetedik század első felében uralkodott és a kit az egykoru emlékek a tudomány és a művészet nagy barátjának mondanak, szükségét érezte annak, hogy a szumir nyelvet, a melyet az ő idejében már csak a papok és a tudósok beszéltek, megmentse az utókor számára, és e végből számos agyagtáblán ismertette a szumir szavakat és a szumir nyelvtan szabályait. Ezeket a szótárakat egészen úgy állította össze, a hogyan mi ma szótárainkat készítjük, azaz, az első rovatban közölte a szumir szót, a másodikban annak kiejtését asszir helyesírás szerint, a harmadikban pedig asszir fordítását. E szótárak tanulmányozásából a tudósoknak mindenekelőtt azt sikerült megállapítani, hogy az ékirást nem az asszirok találták ki, hanem a szumiroktól vették át és csak úgy alkalmazták nyelvükhöz, a melyre egyáltalában nem illik. Csak egy példát akarok idézni a sok közül. Szumir nyelven égboltozat: *anna*, amit ékirásban megfelelő ideogrammal fejeztek ki. Asszir nyelven az égboltozat: *samu* (héberül: *samájim*; arabul:

sumáun). A mikor tehát ezt az ékirásos ideogrammjelét csupán mint szótagjelzőt használták és nem adták neki az *égboltozat* jelentőséget, úgy mind a két írásrendszerben a nem semita szumirban és a semita asszirban, nem *sam* (a *samu* szóból), hanem *an* (az *anna* szóból) volt a hangzó értéke. Ebből pedig megcáfolhatatlanul kitűnik, hogy a szumirok, nem pedig az Eufrát vidékére hódítóként betörő semiták voltak az ékirás föltalálói. Minthogy ugyanis az ékirás eredetileg képirás volt, minden egyes, akár szumir, akár semita-babilóniai föliraton az összes hangértékeket vissza tudjuk vezetni a szumir ki-ejtésnél alapul szolgáló képre.

Azonban Asszurbanipál szótárai még egy más dologról is meggyőzték az assziriológokat, arról ugyanis, hogy a szumirok igen sok szavát ideogrammokkal fejeztek ki, azaz az írott szót nem olvasták úgy, a hogyan írva volt, hanem egészen másképpen, a mit csak úgy tudunk magunknak megmagyarázni, hogy az ékirás, mint imént mondtuk, eredetileg képirás volt. A később ideogrammokkal írt szavakat eredetileg képekkel jelölték meg és midőn utóbb a képek helyébe ábketük léptek, ezeket a betűket nem fonetikai értékük szerint, hanem régi jelentőségük szerint ejtették ki. Egy példával érthetőbbé fogom tenni a dolgot. Ha például a szumirok azt akarták írni: A férfi belépett egy házba, úgy egymásután három képet irtak, a mely férfit,

házat és lábat jelentett és az emberek körülbelül megértették, hogy mit jelentenek ezek a jegyek. Szumir nyelven férfi: *mulu*, ház: *i* és belépni: *tu*; azonban a mondat nem így szólt: *mulu i tu*, hanem: *mulu ia an-tu*, a mint mi sem mondanók: férfi ház belépett, hanem névelőt és ragot is alkalmazunk. Így tehát a szumirok nem érték be sokáig ezzel a primitív megjelöléssel, hanem igyekeztek a nyelvtani viszonyt is kifejezésre juttatni. Ha aztán éppenséggel ezt akarták kifejezni: az ember belépett az én házamba, a mi szumir nyelven ennyit tesz: *mulu ia-mu an-tu*, úgy kétszeresen zavarba jöttek, mert miféle képpel jelölhették volna meg a birtokragoknak absztrakt fogalmát (szumirul: *mu*)? Volt azonban a szumir nyelvnek egy képe (hogy eredetileg mit fejezett ki, azt ma már nem tudjuk) a *mu* (név), az *a* (viz) és az *an* (égboltozat) számára; tehát az *a*, *mu* és *an* nyelvtani elemek helyett ezeket a képeket vették, a melyeknek eredeti jelentőségét az illető esetben szándékosan ignorálták és így az értelmi értékekből (ugynevezett ideogrammokból) értelem nélkül való hangzóértékek lettek. A fentebbi mondatot: a férfi házamba lépett, így irták le: *férfi ház-viz-név égboltozat-láb*, de távolról sem gondoltak a viz, a név és az égboltozat fogalmára, a melyek most már csak a szavak végzését jelentették. Miután a szumirok ezt a fontos lépést megtették, ettől fogva hasonló módon minden nyelvtani viszonyt ki tudtak fejezni; úgy tudtak

irni, a hogyan valóban beszéltek és az olvasónak nem kellett találgatni.

Sőt annak a lehetősége is megvolt, hogy bármely idegen nyelvet szumir képjegyekkel írjanak, a mire később a semita hódítók benyomulásával alkalom is nyílt, mert ezek szumir íródiákok által saját nyelvükön fölíratokat készítették és csakhamar maguk is utánozták a szemhatárukön föllépő új tudományt. A fentebbi mondat babilóniai fordításban így szól: *amilu ana biti irub*, a mit ezekkel az írásjegyekkel irtak le: *a-mi-lu a-na bi-ti i-ru-ub*, a melyeket a szumir *a* (viz), *mi* (éj), *lu* (álm.) stb. szavakból, illetőleg ezek képjegyeiből vettek. Azonban a rövidítésnek is tág tere nyílt és e helyett: *a-mi-lu* és e helyett: *bi-ti* csupán egy jegyet tettek és csak a szumir *mulu* (ember) és *i* (ház) jegyét irták, úgy hogy a fentebbi mondat így szólott: *mulu* (illetőleg az ember képjele) *a-na i* (a ház képjele) *i-ru-ub*, de azért mégis így ejtették ki: *amilu ana biti irub*. Ebben az esetben azt mondjuk, hogy *amilu* (ember) és *biti* (ház) nem szótagjelekkel, hanem ideogramokkal van leírva. A semita ékírásban nagyon sok jel csupán mint ideogramm fordul elő, a melyeknek egyáltalában nincs is szótagértékük; ilyen például *mulu* (ember), a mely a semita szövegekben mindig *amilu*-nak olvasandó; ezek főképpen azok, a melyeknek eredeti szumir kiejtése többszótagu. Másoknál, mint például *i* (ejtsd: *bitu*, ház vagy *i* mint írásjel), az össze-

függés dönti el, hogy minek olvasandó. Ebből következik, hogy nagyon sok esetben, az assziriológiai tudománynak mai kezdetleges állapotánál fogva, még nem tudják megállapítani, hogy melyik olvasásmód a helyes.

Igy vagyunk a szótagértékekkel is, a melyek kétféle, sőt gyakran három-, négy- és ötféle olvasást is megengednek; így az az ékjel, a melynek értéke *bi*, ezenkívül így is olvasható: *gas*, *ru*, *sub*; az *ud* ezenkívül *tam*, *par*, *lach* és *chisz* szótagértékkel is bír. Ez a kettős vagy többszótagúság a legtöbb esetben úgy keletkezett, hogy az eredeti képen több azonos vagy hasonló értelmű szumir megjelölés volt; így például *ud* (nap), *bar* (ragyogni) és *lach* (világítani) valamennyi ennek az ugyanegy jelnek a jelentősége. Így tehát ennek az egy jelnek nem csak *ud*, hanem *bar*, *par* stb. szótagértéke is van.

Kézen levő dolog, hogy ennek az urál-altájiak által föltalált és később a semitáktól átvett írásnak megfejtése rendkívül sok nehézséggel jár. A meddig Asszurbanipál könyvtáraitól van szó, addig a dolog könnyű, mert ez az asszir király gondoskodott róla, hogy az utókor megtudja, hogyan ejtsék ki a szumir szavakat és mi a jelentőségük. De sokkal bonyodalmasabb lett a dolog, mióta más szumir szövegeket is kiástak, a melyekhez nincs hozzáadva asszir fordításuk. Itt megakad a tudósok esze, mert nem tudják, hogy milyen kulcs szerint olvassák a szumir szavakat: szótagértékük

szerint-e vagy ideográfiai értékük szerint. Köteteket tesznek ma már azok a tudományos értekezések, a melyekben az assziriológok ezeket a ma még szinte leküzdhetetlennek látszó nehézségeket elhárítani igyekezzenek, de fáradozásukat ma még alig koronázza siker és a jó szerencsére kell bízni, hogy idővel sikerülni fog újabb sumir fölíratokat kiásni, a melyek mellé írójuk asszir fordítást is illesztett.

Ezeket szükségesnek véltem előrebecsátani, mielőtt a sumir szókincs ismertetésére rátérek, mert az imént előadottban, azt hiszem, megadtam magyarázatát annak, hogy a sumir szavak egy része miért mutat föltünő hasonlóságot a megfelelő magyar szavakkal, míg más részénél a rokonság egyáltalában nem állapítható meg. A dolog ugyanis úgy áll, hogy a rokonság kiváltképpen azoknál a sumir szavaknál konstatálható, a melyeket Asszurbanipál szótáraiból ismerünk, a melyekből egész bizonyossággal tudjuk, hogy minden egyes szót miképpen kell kiejteni: itt tehát kétség nem foroghat fönn. Ellenben más fölíratokon foglalt szavaknál, a melyek olvasásának kulcsát még nem bírjuk, ez idő szerint csak sötétségben tapogatózunk és a magyarral való rokonságukat csak akkor leszünk képesek egész bizonyossággal megállapítani, ha majd a sumirológia annyira fejlődött, hogy kiejtésük iránt semmi kétség sem fog többé főnforogni.

Teljeség okáért nemcsak azokat a sumir

szavakat közlöm, a melyeknek olvasása s ennélfogva a magyarral való rokonsága immár egészen kétségtelen, hanem azokat is, a melyekről még nem tudjuk, miképpen ejtették ki, s a melyek mellé a szumirológok rendszeren kérdőjelet szoktak tenni. A hasonlatosság vagy a rokonság megállapításánál nem megyek annyira, mint számos külföldi tudós, a kik a látszólagos siker kedvéért valóságos merényletet követnek el a nyelv ellen. A rendelkezésemre álló és célomnak megfelelő anyag ugyis elég nagy, hogy kockáztatott és inkább nevetséges összehasonlításokra ne legyek ráutalva. Egyébiránt ma még a szumir szavak fejlődésének és alakulásának folyamata nincs megállapítva és meglehet, hogy ha majd a tudósok ezzel a nehéz kérdéssel megbirkóztak, könnyen és természetesen ki fogjuk mutatni oly szavak rokonságát, a melyekma még nem látszanakrokonságbanlevőknek.

Még megjegyezzük, hogy azokat a szumir szavakat, a melyeknek a magyarral való rokonsága kétségbevonhatatlan, *dült betűkkel* szedettük.

A

á, ár, viz. Eredeti formája *ár*, de betűelvetés (apokope) következtében *á* lett belőle. Az *ária* (folyó) szóban még megmaradt az *r* betű. — Összetételek: *á-abbá*, ár habja, tágabb értelemben: tenger. — *á-abbá*, kétpupu teve (hullámalaku hátárólígy elnevezve). — *á-kaga*, sivatag, (szó szerint: vizet kérő). A nyelvtani részben megemlítettük, hogy a szumirban a sajátító eset rendszeren az alanyeset után következik, de mint ebből a példából láthatjuk, kivételek is vannak; a szokásosabb rend szerint így kellene lenni: *abba-á*. Lásd alább: *abzu*.

a, etnikai melléknévképző, pl. *mulgea*, mulgei, *urunuá*, Ur városi.

a, kar, kéz.

a, árok, csatorna.

a, apa.

a, erő, hatalom, tehetség.

aa, nászszoba. Rokon a következő szóval.

aa, ara, menyasszony. Az *r* betű innen is kiveszett, miként az *ár* szóból.

ab (*abba*), hab, hullám, egyenetlenség.

ab, hónap, bika, madárfészek. — *ab pin*, az alapítás hónapja; megfelel az asszír *kiszlev*-nek.

ab, ház, lakás.

ab, apa.

aba, ügyes ember, hatósági személy, fő ember. Ugyanebben az értelemben megvan más uráltáji nyelvekben is; a magyarból kiveszett, de nyoma még megvan *Aba* Sámuelben. Az asszirok átvették a szumiroktól ezt a szót s oly értelmet adtak neki, a mely megfelel a miközjegyzőnknek.

aba, hátrész, jövő.

aba, kicsoda? Megvan a protoméd nyelvben is, a hol ez a kérdő névmás: *appi*? — *aba*-ból származik: *aba-mu*, a melyet szó szerint csak latin nyelvre lehet lefordítani: quis nomine?

ababa, ajándék.

abgal, tudós.

abgar, mű, dolgotat, munka, cselekedet.

ablal, madárfészek, az *ab* szóból.

abszin, kalász.

abnam, fal, pl. *ka abnamna*, fala előtt.

abru vizeztartó, szó szerint: a viznek háza; átment az asszir (*apszu*) és a héber nyelvbe is (𐤁𐤁𐤏).

ad (*ada, abda, atta*), atya. Ebből származik: *nam-adda*, atyaság; a *nam* megfelel a magyar *-ság, -ség*-nek és a *nem*, minőség szavaknak.

ad, hatalmas; a gyök a magyarban is *hat*, az *-almas* mint melléknév-képző járul hozzá.

ad, tanács, törvényszék.

ad, ut.

ad, hosszú.

ada, szántó föld, föld.

ada, hosszúság, kiterjedés, nagyság. •

adama, álom. A rokonság megvan azon a révén, hogy a szumir *d* betű a legtöbb urál-altáji nyelvben *l* betűvé változik át, de megmaradt a lapp *odem*-ben, a mordvin *udomsz*-ban és az osztyák *adem*-ben. Ugyanezt a betűelváltozást látjuk a szumir *gud* (*hud*) szóban is, a mely a magyar *hálni* szónak felel meg.

ádan, árvíz (szó szerint: hatalmas víz).

adda, fejedelem. Rokon magyar *atya* szóval.

adu, -szor, -szer, pl. *adu kat*, kétszer, *adu nin*, négyszer.

ag, csinálni, készíteni.

ag, akarni, szeretni.

ag, erős, hatalmas.

ag, átkelni, áttörni.

aga, vezetni, vezetés, vezető, ur, vezér. Még ma is megvan a török *aga* szóban, a melynek ugyanez az értelme van.

aga, menni, jönni; a törzs *ga*, ebből származik: *gin*, magyarul: jön.

aga, örök, mindig.

aga, ág, korona.

agaku, következtében.

agal, kovács.

agal, erős, hatalmas, erőszakos.

agan, női mell.

agar, ugar.

agarin, anya.

agga, vezetni, hatalmas.

agramu, szeretni, akarni.

aktu, (*achtu, aktu*), okádni.

ai, hold; *Ai*, a hold istennője; *ai-duma*, az előre haladó hold (az istennőnek egyik mellékneve). Érdekes, hogy *ai* tulajdon-

képpen az apa fogalmát fejezte ki s ezért fordították asszírban *abu*-ra és héberben אב-*ra*. Az utóbbi értelemben rokon a magyar *agg*-gal, a finn *eije*-vel, a lapp *aija*-val, a zürjén *aj*-jal és a vogul *jaj*-jal.

ai (*aia*), unoka.

ak (*ake*), csinálni, tenni.

aka (*akae*), fölemelni.

akkad, hegyes vidék; így nevezték Szumirral szemben az országnak hegyesebb részét; mások szerint azokat, a kik hegyes vidékről vándoroltak be Babilóniába és a kiket bevándorlásuk után is hegyvidékieknek (akkádoknak) neveztek.

akkil, börtön, jajgatás, panaszs.

akku, igen nagy, igen magas, igen öreg. Megfelel a magyar *agg*-nak, megvan továbbá a protomédben: *ukku*, a finnben: *ukko*, az osztyákban *ika*, *iki* szavakban.

aku, a hold istene, megfelel az asszír *Szin*-nek; meglehet, hogy az előző tőből ered.

al, oltalmazni.

al, máglya.

alál, a halál, a pusztulás és a végromlás démona.

alam (*alán*), állvány, szobor.

algamisu, kristály, tüzskő. Semita eredetű.

álim (*ilim*), kos.

álu, háló.

am (*an*), anya.

am, kos, hős.

amar, ragyogni, ragyogás.

Innen származik: *Amar-aku*, a holdisten ragyogása (rendesen királyok neve); *Amar-utuki*, a napragyogása (Marduk istennek szumir elnevezése); *Amar-pál*, az esztendő fénye (tulajdonnév); *amar-bar-ru*, zerge.

amaru (*amasub*), eszköz, szerszám.

amas, sövény, kerítés.

amasub, eszköz.

ámien, korona.

amut, vér.

an, emelkedett, magas.

Megfelel a magyar *-on* ragnak és ezen a réven megállapítható a rokonság a következő szavakkal is:

an, -on, -en, -ön.

an (*anna*), a mi fent van.

an (*anna*), ég, menny. A magyarban kiveszett ugyan

ez a szó, de még megvan a következő urál-altáji nyelvekben: zürjén: *jen* (isten), votyák: *in* (ég), *in-mar* (isten); hangzók hasonulása következtében: *immar* s itt már rájövünk a magyarral való rokonságra is, mert az *ima*, *imádság* szavak bizonyára összefüggnek vele.

an, ő, megfelel a magyar *őn*-nek.

an (*án*), ám, bizonynyal, igen. Eredetileg valószínűleg *gan*.

ana, szám, mérték.

ana, őn.

ana, hány.

anai, király; szuzai nyelven: *anin*; valószínűleg az *an* töből ered, azaz a ki legfelül, legeltül van.

anan, enni. A magyaron kívül megvan a finnben is: *annan*.

anku, utószócska: felett.

anmi, égelsötétedés, hold- vagy napfogyatkozás.

anna, anya, továbbá az eget személyesítő isten; a semiták is átvették és *Anuv*-nak nevezték el. Belekerült a protoméd és a szuzai nyelvbe is ebben

a formában: *annap* s így különösen a nap istenségét jelentette. A szumirban később az összes isteneket *an*-nak nevezték el, pl. *an dan-gá-mesz*, a hatalmas istenek. Eredetileg azokat a lényeket jelentette, a kik fent, tehát az égben vannak.

anna, utószócska: -on, -en, -ön.

annuna, szellem, angyal, t. i. a mi fent (az égben) van.

anuszan, este.

ansu (*ansi*, *alsi*), számár; mongolban: *elsigen*.

anta, határozó; fent.

ar, örölni.

ar, mező.

ar, világtáj, égtáj.

ár, ármány, átok.

ara, sárga. Megvan a magyar *arany* és a finn *aurinko* (nap, égi test) szavakban.

ara, eredni, iramodni. Mind a két ige rokon a szumirral.

árad, áradozó, emelkedő.

arali, sir, pokol

araru, aratni.

ária, ár, áradat, folyó.

Miként a nyelvtani részen kimutattam, ez a szó

megvan az összes urá-
altáji nyelvekben.
arik (helyesebben: *alík*),
láb. Finnül: *jalaka*, meg-
van a magyar *gyalog*
szóban.
as, jeles, kitünő.
as, óhaj, vágy.
as, építmény.
asag, határ, terület.
asi, egyetlen.
asilal (*alisal*), első.
asnam, gabona.
astan, az egyetlen (a
magyar *Isten*-re emlé-
keztet).
asub, földredobni.
asz, hat. Az összes urá-
altáji nyelvekkel rokon.
Lásd a nyelvtanról szóló
fejezetet.
asz, szám. Valószínűleg az
előzővel azonos, mert a
szumirok rendszeren a ha-
tos számrendszert hasz-
nálták.
asza, mező.
az, kalitka, tartó.
aszilal, örvendezés.
ata, mi? micsoda?
ature, erős.
aza, gyógyítani.
azad, szörny, démon.
azagan, gyötrellem, kín.
azag (*zag*), fénylő, ragyogó.
azu, gyógyulni.

B

ba, (*bar*, *bad*), fél. A rokon-
ságot kifejtettem a nyelv-
tani részben.
ba, széttépni.
ba, ajándékozni, eltépni.
bab, l. *bi*.
bab, apa, fivér.
babar (*babbar*), l. *bar* és *par*.
bad, mutatni, hirdetni, meg-
nevezni.
bad, halott.
bad, magas.
bad, lakás, vár, fal.
bad, öreg, régi.
bad, kinyitni, eltávolítani.
badim, építő.
badugga, tetszés, kéj.
bag, madár.
bag, madarászni.
bal, változtatni.
bal (*balag*), balta.
bal, ásni.
bal, betakarni.
balag, baltával széthasi-
tani.
banda, helyettes.
bansur, findsa.
bar, burok.
bar, oldal, sivatag.
bar, (*babbar*, *bir*), fehér.
bar, látni, nézni, tekinteni.
bar, uralkodni, parancsolni.
bar, ajándék.
bar, parancsolat.

bar, test, tetem, mell.
bar (*barra*), hatalom, csúcs.
bar, javadalom, jövedelem.
bar, tűz, parázs.
bar, (*barra*), hatalmas, erőszakos, emelkedett.
bar, határozó: fent.
bar (*barra*), kötni, összekötni.
bar (*barra*), kötélék.
bar, fél. Ugyanegy tőre vezethető vissza az őszes urál-altáji nyelvekben; a magyarban a *b f*-fé, az *r l*-lé változott át; finnül: *puoli*, eszt: *pool*, lapp: *beele*, zürjén: *pó*, mordvin: *pel*, cseremisiz: *pele*, osztyák: *pelek*.
bar, zerge.
bara, (*bar*), öt.
bara-b, (*para-b*), ötven.
bara, kiterjeszteni.
bara, csarnok.
bara, oltár. Ebből: *bar-szab*, az eltört oltár. Ezt az elnevezést adták néha Borszippának, a mi azonban csak szójátéknak látszik, mert Borszippa szumir elnevezése: *Barzipa*.
bar-bar, nagyon hatalmas. Marduk istennek melléki neve.
barbi, egymást.
bar-ge, utószócska: felett.

barku, egymás ellen, viszonyosan.
barra, kölcsönösen.
barta, egymásban.
bat, megölni. Ugyanebben az értelemben megvan a törökben és a protomédben is. Ebből van: *bat-szem*, halálos mérég.
bat, kinyitni. Innen: *dilbat*, jósolni, összetéve *dil* (hirdetni) és *bat* (megnyitni) szavakból.
bat, fal, kerítés. Megvan a protomédben is. Innen származik: *batba*, torony, erősség; *ibat*, megerősített székhely.
bi, harmadik személyű névmás, a mely magányosan nem használható.
bi, mutató névmás, az a, ez a; például: *mulubi*, az az ember.
bi, kinyilatkoztatni, kijelenteni.
bi, részegítő ital.
bi, tűz, uj.
bibra, öröm, örvendezés.
bid, kinyitni, eltávolítani.
bidarra, juh.
bil, tűz, égni.
bil, uj, megujítani.
bil, kimerülni.
bil, lomb.
bir, katona. Megvan a

protomédben is. Valószínű, hogy a magyar *férfi* rokon vele. Ebből származik *bir-zun*, hadsereg.

bír (*pir*), pirkanás, fény.
bír, fehér. A rokonságot már fentebb kimutattuk.

bír, iga, mérleg.

bír, széttépni.

bír, kiterjeszteni.

bírbír, elszéleszteni.

bis, vadkan.

bis, három.

bis, terhes.

bis, bő.

bisru, vulva.

bu, kiterjeszteni, eltávolítani.

bu (*bur*), távoli, messzi.

bu, vizeztartó.

bu, hosszúság. Ebből: *bu-da*, hosszú; *bu-bu*, messzire visszalökni.

bugin, tó, tócsa.

buj, nyak.

buł, feloldani.

bulug, ballagni.

bulug, orsó.

bun, nyak.

bur, tiz.

bur (*bul*), feloldani.

bur, burok, edény.

bur, kő.

busihi, áldás.

bustu, coire.

D

da, külső fal.

da, -on, -ban, ból, -val, -va, -ván.

da, mult idejű részesülő.

da, oldal.

dab, dobanni.

dab (*dag*), megkettőzni, hozzátenni. Valószínűleg rokon a magyar *dagasztani* szóval.

dag, hagyni, meghagyni.

dag, meg-, felfordítani, megsemmisíteni.

dag, dagasztani, kiterjeszteni.

dag, ajándékozni.

dag, háló.

dagal, távol lenni.

dah, segíteni.

dair, örökkévaló, ősrégi.

dalla, kitörni.

dam, férj, feleség, hitves-társ. Ebből: *Dam-ki*, a feleség-föld (egy istennőnek neve); *dam-rak*, feleség.

damgar, rabszolga, kereskedő.

damal, tágas.

dambanda, ágyas, mellékeleség.

damság (*dimsig*), görény.

damu, gyermek.

dan, erős, hatalmas. Meg-

- van a következő urál-altaji nyelvekben: Finn: *tania*; cseremisz: *tunda*. Származékai: *dan-ga*, hatalmas; *dan-ik* az, a ki hatalmassá tesz; *dan-bi*, hatalmasan.
- dar**, sarjasztani, teherbe ejteni.
- dar** (*dara*), sarjadék, nemzedék.
- dar**, látni, mutatni, nevezni.
- dar**, tyuk.
- dar**, győzelem.
- dar**, tarka.
- dar**, (*dara*), homályos, sötét.
- dar**, kos, vadkecske.
- dara-bar** (*dara-bar-ru*), zerge.
- das**, látni, mutatni.
- daszar**, védelmezni.
- dę**, elhagyni, megszökni, elszórni, elvetni.
- de**, sivatag, pusztaság.
- de**, elmulni, megváltozni, visszahelyezni, visszavezetni.
- di**, teljesíteni, befejezni.
- di**, parancs.
- di**, érinteni, közelíteni.
- di**, ítélni. Innen: *di-tar*, bíró (választott bíró).
- di**, (*dim*), öntözni.
- di**, egyenlő lenni.
- dib**, fog.
- dib**, megölni.
- dib**, elvenni. Ugyanilyen értelemmel: *dib-di* és *dib-díbi*.
- dib**, agyagtábla. L. *dub*.
- didi**, szabályozni.
- didu**, korszó.
- dig**, nyak, oldal.
- dig**, megsérteni.
- dig**, érinteni.
- digga**, megölni.
- digin**, télni.
- dil**, teljesíteni, kihirdetni. Ebből: *dilbat*, jós, jóslás, jósolni.
- dil**, árboc.
- dil**, halom.
- dilti**, trón, szék.
- dím**, beszoritani, szaporítani.
- dím**, kötél, szalag.
- dím**, öntözni, kiönteni.
- dím**, érinteni.
- dím**, csinálni, építeni, lenni, találni, verni.
- dímín**, alapkö.
- dín**, élet.
- dingira**, isten. A szumirok valamennyi istenüket *dingira*-nak, és valamennyi istennőjüket *dingiri*-nek nevezték. A szó onnan vette eredetét, hogy a szumirok isteneiket a *tenger* fenekén lakóknak képelték. A szó megmaradt tehát a magyarban, habár

más értelemben, míg a mongolban (*tagri*) megtartotta eredeti jelentését. Babilonnak régi neve a szumirok idejében *Ka-dingira* volt és miután ez azt jelentette: *Isten kapuja*, ennél fogva az asszirok a város elfoglalása után nevét szószerint így fordították le: *Bab Ilu*, a mi asszír nyelven Isten kapuját jelenti. Később a *dingir* szóból uj-szumir nyelven *dimmer* lett.

dinlg, olvasztó kemence.
dinnig, kevély, hatalmas.
dir, visszatéríteni. *Dir-ga* ugyanezt jelenti.
dir, erdő. A mássalhangzók fölcserélésének esete főrög fenn.
dir, terjeszkedni, bővülni, nagyobbodni.
dir, törvény. A *-vény* a magyarban csupán főnévképző.
dir (*dar*), tarka. A *-ka* a magyarban melléknévképző.
dir (*dirig*), teli lenni.
dirig, homályos.
dirig, beomlani.
dis, férfi, apa.
du, (*due*, *duw*), menni, haladni, távozni. A proto-

médben: *duva*. Az egy szeri *du*-ból: *du-du*, gyorsan menni; *du-n* (*du-ne*), menni, távozni; *dun-ma*, löveg.

du, leteríteni, földhöz vágni.
du, teljes, teli.
du, egész, mind, mindenség.
du, bevégezni, csinálni, építeni.
du, előállítani.
du, dobni.
du, rabságba hurcolni.
du, suly.
du, száj, nyílás. Finnül: *szu*; esztül: *szu*; csere-miszül: *szü*; osztyákul: *tut*; vogul nyelven: *tusz*.
du, szél, harc.
du, (*dud-du*), kihozni.
du, só.
du, szó, moraj, nesz. Ebből: *du-ddu*, szó, hang.
du, fiu.
dub, akarni, felhalmozni, körülvenni, megvédvesteni, összetörni.
dub, térd.
dub, (*dubba*), lap, tábla. E szónak *d* betűje az őszes urál-altáji nyelvekben a sokszor ismétlődő szabály szerint *l* betűvé változott át. Így lett belőle a magyarban: *lap*, mordvinban: *lopa*, osz-

tyákban: *lipet* és vogulban: *lopt*. Megvan ezenkívül a protomédben is: *tippi*, a melyhez közelebb esik az ugyanoly értelmű *dubba*. Ebből származik: *dub-szag*, író, szó szerint: a ki agyagtáblára ír.

dubbin, ujjköröm.

dubusa, öccs.

dug, térd.

dug, parancs.

dug, szólni.

dug, csurogni.

dug, jó, szép.

dug, ruha.

dug, tábla, kő, kiönteni, környékezni.

dug (*dib*), megölni.

dug, birni, megfogni.

dug, tetszeni.

dugdug, jólesni, jót tenni.

dugin, köröm.

dugud, l. *udug*.

dugulli, barát.

dugun, köröm, pata, ujj.

duh, ajándékozni, megengedni.

duh, duzzadni.

dul, halom, betakarni.

dum, elvinni.

dul, tál.

dum, hozni.

dumu, fiu. Ebből: *dumu-ku*, a hold istenének mellék-

neve; *dumuzi*, unoka (szó szerint: távoli fiu).

dumu-dumu, lakosság.

dumusug, elsőszülött.

dun, hős.

dun, jönni.

dun, béke.

dun, suly.

dun, elhagyni, elragadni.

dun, fáklya.

dun, ásni.

dur, sarj.

dur, tartani, tartózkodni.

dur, udvar, tábor.

dur, kötél.

duš, lakni.

dušzál, leánygyermek.

duřgar, trón.

E

e, szó. Ebből: *e-ki*, a nyelv városa, (Babilonnak egyik elnevezése; talán összefügg azzal, hogy a biblia ide teszi a nyelvek összezavarodásának színhelyét.)

e (*ea*), ház. Megvan a törökben, a protomédben (*eva*) és a szuzaiban is (*ua*).

e, kimenni, napfényre jönni.

Ea, a leghatalmasabb szumir istenek egyikének elnevezése.

e-gal, palota, szó szerint: nagy ház.

egia, menyasszony.

ekurbe, alvilág.

él, szent, tiszta.

el, fényleni, ragyogni; az urál-altáji nyelvekben: *jal, jol, jul*.

eme (*emi*), nyelv. Ebből: *emi-tuk*, a kinek nyelve van.

emega, terhes asszony.

en (*enu*), kötni, uralkodni.

en (*enu*), ur; ebből: *en-e*, tulajdonos; *enu-zuna*, a gyarapodás ura (a hold istenének egyik elnevezése).

ene, gyülekezet; csupán szóösszetételekben fordul elő, mint: *ene-gar*, l. *gar*, *ene-mun*, l. *mun*.

ene (*en*), a többesszámot megjelölő utószócska, a mely a magyarbanis megvan, pl. hányan, sokan, mennyien stb.

ene, még, viszont. Ebben a formában: *enna* megvan a protomédben is (*imib*).

entena, hidegség.

erem, ellenség.

erim, (*eri*), szolgál. Ebből: *erim-aku*, a hold istenének szolgálója.

erima, gonosz, gonoszság.

esü, harminc. Feltűnő a hasonlatosság az *isz* (három), *asz* (hat), *esz* (harminc) és *usz* (hatvan) között. Mind a négy alapvető szám volt s a szumiroknál tudvalevőleg a hatvanas számrendszer is megvolt. A magyar nyelv csak a másodiknál őrizte meg a rokonságot, míg ellenben a török-tatár nyelvcsoporthoz az *isz*-nél (három) is megtartotta azt. Így *három* jakut nyelven *üsz*, ujjgur nyelven *üc*, csuvasz nyelven *visze*, török nyelven *ucs*.

észén, ünnep.

G

ga, hal, l. *hal*.

ga, járni.

ga, megölni.

ga, ürmérték.

ga, emlő, csecs.

ga, ház.

ga, nemzeni, szülni, csinálni, létezni.

ga, alak, fekvés, terület.

ga, állítani, fektetni, fektetni, tenni, ültetni.

ga, -ban, -on.
ga, alap.
gab, hasítani, felszabadi-
tani.
gab, kebel.
gab, szemben. Innen: *gab-
ri*, versenytárs, ellenfél.
gab, belekezdeni, hozzá-
fogni.
gab, tej.
gab, búz.
gabiri, hegy. Az asszir-
ból átvett szó.
gad, kötni, kötél.
gad, (kat), kéz.
gad, gida.
gad, hatalom.
gad, öt.
gag, csinálni.
gaga, cselekedni.
gal, (*galla*), lenni; megfe-
lel a régi magyar valni,
volni igének.
gal, ember.
gal, ölni.
gal, valaki.
gal, nagy. Az osztyák
nyelvben *kal*. Ebből *gal-
gal*, nagyon nagy; *gal-bi*,
nagyon; *gala*, nagy. Meg-
lehet, hogy a *gyula* régi
magyar állami méltóság
is erre vezethető vissza.
gal, értékes, becses.
gal, haladni, sietni.
gal, asszony.

gal, hal.
gale, én.
galgin, követ, hirnök.
galkid, kinyitni.
galuatug, erős ember.
galuka, varázsló.
galzu, bölcsesség.
galam, ország.
galatu, szaladni, haladni,
szökni.
ganag, nyáj.
gan, terület.
gan, sötét.
gan, bőség.
gana, kert. (Ugy látszik,
asszirtól átvett szó.)
gangul, závar, retesz.
gár, gyártani, készíteni,
csinálni, tenni. Ebből:
gár-gár, elvégezni; *gár-
garr-a*, létező; *gár*, dolog,
gyártmány; *ene-gár*, szál-
litmány.
gar, kert.
gar, határozat.
gar, kitépni.
gar, ajándék.
gar, fény, világosság.
gara, haramia.
gar, ugar, mező.
gar, lánc.
gár, vár.
gar, kocsi.
gas, ital.
gasan, husz.
gastin, szeszes ital.

gasszan, asszony.
garas, szalma, kecske, döntés.
garga, eszköz, szerszám.
gargar, meghódítani.
garub, sáska.
gáz, legázolni, letiporni.
gaz, kecske.
ge, lent, a mi lent van.
gi, láng, égő.
gi (*gin*), jönni.
gi, éj.
gi (*gig*), ég.
gi, állhatatos, szilárd.
gi, hossz mérték.
gi, környöret.
gi (*ki*), hely. A törökben: *kjőj*.
gi, elszállítani, helyreállítani, alapítani.
gibil, tűz, elégés.
gibisz, ifjítani.
gid, kötél, háló.
gid (*gad, kat*), kéz.
gid (*id*), víz, folyó.
gid, öt.
gidim, kísértet, árnyék.
gie, éj.
gig, erőszakoskodni. Szuzai nyelven: *gik*.
gig (*gi, gij*), éj.
gig, betegség, gyengeség.
gig, gyenge.
gig (*gigga*), fájdalmas.
gil, gyilkolni.
gil, megsemmisíteni.

gil, csillag.
gillid, vaddisznó.
gilim, elfelejteni.
gillsa, kincs, birtok.
gildan, hallani; talán inkább a *fül* szóval rokon, mint a *hall* szóval, habár *fül* szumirul: *pil*, (*pi*).
gin (*gimma*), gyümölcsöztetni, tenyésztetni.
gin (*gimmu*), -ként.
gin, építeni, alkotni, csinálni.
gime, szolgáló.
gin (*gine*), egyenes. Ugyanez a gyök megvan a többi urál-altáji nyelvben is: *kön*, *kuon*, *ken*, *küön*, *kun*, *kin*. A magyarban *e* (*i*) betű járult eléje és így lett: *eg(y)enes*, *igenes*. A szumirok, a kik északról vándoroltak be Mezopotámiába és régi hazájukban nem ismerték a pálmát, azt *gin*, *igin*-nek (egyenesnek, igenesnek) nevezték el.
gin, tartós, állandó.
gin, járnai, jönni.
gin, rabszolganő.
gin (*gi*), hely.
gin, küldemény, levél.
gin, suly.
gin, ki?
gin, köny.

gina, helyes, hí.
gina, jogszerű, törvényes.
ginna, miniszter.
gipara, homály, sötétség.
gir, jönni. Megvan a magyar *jer* szóban.
gir, gerezd. A kétszórokon, ha a szerbek mitőlünk vették a *grizd* szót, és nem megfordítva.
gir, férfi.
gir, szurok, nafta.
gir, tör, szablya.
gir, hasítani.
gir, áldani, tinnep.
gir, kezdet.
gir, láb. A magyar *jer* és *eredni* összefügg vele.
gir, három.
gir, hatalmas, öv, szélvész, vihar.
gir, kör.
gir, villám.
gir, öreg. Itt is, mint annyi más esetben, a mássalhangzók fölcserélődését látjuk.
girgal, kard.
girin, (*girim*), gyümölcs.
gis, férfi.
gis, három, sziv, fa, nap, mén, tömeg, csapat.
gis, ital. Ebből: *gistin*, bor.
gis, egyenes.
gis, fül.
gis, ég, meny.

gis, ragyogni, fényleni.
gis, homlok, arc.
gis (*bis*), vadkan.
gis, hős.
gis, egy. Ebből *gistanu* vagy *istanu*, egyetlen, egy. Nagyon közel fekszik az a föltevés, hogy a magyar *Isten* ebből a szóból ered.
gisban, ij.
gisbar, tűz.
gisbil, apa.
gistug, engedelmes.
gisdug, hallani.
gisz, ág. Ugyanazt az esetet látjuk, mint *gir*-nél; az összes urál-altáji nyelvekben fölcserélődtek a mássalhangzók; így a finnben: *oksa*, esztben: *oksz*, lappban: *ekse*, cseremiszen: *uksz*. A magyarban az utolsó mássalhangzó egészen kiveszett.
gisda, asztal.
gisdilti, szék, trón.
gisdug, fül, hallani.
gisdur, segítség.
gisdurgar, trón.
gisgal, állóhely.
gisgaz, agyonütni.
gisgl, gyékény.
gisglg, árnyék, ernyő.
gisib, ujj.
gisikak, szalma.
gisimnar, ág, gally.

giskib, szőlőfűrt.
gialal, ellenállás.
gismi, árnyék.
gisanad, ág.
gipa, királyi pálca.
gissir, világosság.
gu, száj, nyílás. A votyák és a zirjén nyelvben még most is megvan, a hol *nyílás* az értelme.
gu, kívánni, követelni.
gu, tők, zsinór.
gu, szó, szólni. Ebből származik: *gu-de*, hirdetni; *Gu-de-a*, proféta (király elnevezése).
gu, nyak, oldal.
gu, fényleni. Ebből: *gubabbar*, ezüst (azaz fehér fényű).
gu, zsinór.
gu, teher.
gu, mindenség.
gub, holttest.
gub, állni, lépni, kitzizni.
gub (*gubba*), megerősíteni. Innen: *gub* (gubba), erős.
gub, tiszta lenni.
gub, igézés.
gub, ajándékozni.
gub, nem (tagadó szócska).
gubdug, nem arra való.
gubgub, szállítani.
guba, bal.
gud, hálni, feküdni, pihenni.
 A már említett szabály

szerint a *szumir d* a magyarban *l-lé* változott át. Az osztyákban még most is így mondják: *kudem* (*chodem*).
gud, bátor.
gud, magas.
gud, fényleni, ragyogni.
gud, szarvasmarha.
gud, kutya.
gudda, óvakodás, perpatvar.
gudi, hirdetni.
gudninda, borju.
gudsi, tulok, göboly.
gug, letaposni.
gug, homály, sötétség.
gug, juh.
gug, kő.
guk, kék.
gukkal, ürü.
gul, csillag.
gul, megöregedni, betöltetni.
gul, rosszindulattal lenni, elpusztítani.
gul, (*gal, sal*), asszony.
gul, mag, nemzedék.
gul, ember.
gulug, félni.
gum, férfi, him; zirjén: *komi*, osztyák: *chú*, vogul: *kum, chum*.
gum, leütni, csépelni.
gum, sarjadozni.
gum, mag. (Mássalhang -

- zók fölcserélődésének esete.)
- gun**, világos lenni, ragyogni.
- gun**, geny.
- gun**, fark.
- gun**, ur. A *gum* (him) szóból ered.
- gun** (*gon, von*), tiz. A magyarában megvan a *hatvan, nyolcvan* stb. szavakban.
- gun**, hon, haza.
- gunin**, földszurok.
- gunnu**, szalma.
- gur** (*gurru*), visszaadni, visszaállítani, fölemelni.
- gur**, rabszolga.
- gur**, harc, harcolni.
- gur**, gurítani, forgatni.
- gur**, ur.
- gur**, alap, lágyék.
- gur**, gerenda.
- gur**, ország, hegy.
- gur**, kör.
- gur**, öreg. A mássalhangzó- zók fölcserélődtek.
- gur**, felügyelni.
- gur** (*ur*), aratni.
- gur**, betakarni, leszállni.
- gur**, hir, hirdetni.
- gur**, ökör.
- gur-gurru**, rézkovács.
- guru**, tenger.
- guru**, léverni.
- gurug**, gurulni.
- gurus**, hős.
- gurus**, kitűnő.
- gus**, penis.
- gus**, barom.
- gus**, hus.
- gus**, kicsiny.
- gus**, hős.
- gus**, fű.
- gus**, pihenni, engedni.
- gusagga**, könyörögni.
- guszán**, husz.
- guz**, hosszu.
- guzá**, trón.
- guzkin**, arany.

H

Ennél a betűnél el kell térnem az assziriológok beosztásától, a kik helyette *ch*-t alkalmaznak, először azért, mert a magyarnyelv a *ch* betűt nem ismeri, a melyet a tudósok a *h* helyébe tesznek és másodszer, mert semmivel sincsen bebizonyítva, hogy a szumirok a megfelelő ékbetűt nem ejtették-e ki *h*-nak. Eddig csak azt tudjuk, hogy az asszir szótárak *ch*-val adják vissza, de ez csak azt bizonyítja, hogy az asszirok, miként az összes

semiták, nagyon szeret-
ték ezt az erős betűt.
ha, meghalni, elveszni.
ha, hal, l. *hal*.
hal (*ha*, *han*), hal.
hal, haladni.
hal, megölni.
halam, megsemmisülni,
elpusztulni.
hálu, háló.
han, hal, l. *hal*.
har (*ar*), őrlőni.
har, kör.
har, ökör; finn: *herke*;
eszt: *herg*; lapp: *hergge*;
zirjén: *kör*; osztyák:
kar, *har*; szamojéd: *kuru*;
török: *öküz*: tunguz:
hukur, ukur.
harra, ember.
harszak, hegy, ország.
has, hasítani, metszeni.
há, jó; ebből: *higa*: jó; *hig*,
jót tenni.
hádu, hold.
háli, csillogó.
hár, kötni; lapp: *karet*; zir-
jén: *körto*.
hár, hir, hirdetni.
hár, áldani, ünnepe. (A ma-
gyar *hár*, *hár*es innen veszi
eredetét.)
há, madár, szárnyas rovar.
Ebből: *hu-bir-turtur*, rep-
pülő hangya.
hul, félni.

hul, félelmetes, gonosz, el-
lenség.
hul, ellenfél, ellenség.
hula, hallani.
hur, furni.
hus, husos, erős.

I

í, ház. Rokon a török *ev*-
vel. A szumirok különösen
templomotértettek alatta.
I-gal, palota, szó szerint:
nagy ház. Lásd: *e*.
í, jönni. A rokonság a jelen
idejű egyes számú har-
madik személyben (jó)
szembeötlő.
í, medence, csatorna, fo-
lyam.
í, ez, az, a mely.
í, ég; ebből: *i-gur*, ég-
óceán.
í, (*vid*, *gid*, *id*), víz, folyó.
í, fenséges, magas.
iasz, hat, lásd: *asz*.
íb, -be. Betük fölcserélésé-
nek esete. Mellékértelme:
belső.
íb, oldal, égi táj.
íb, elnevezés.
íb, harag.
íbdi, négyszög.
íbír, kihirdetni.
íbír, kereskedő.

íd, egy. Osztyák nyelven még ma is *it*.

id (*i*), kimenni.

id, itt, ide.

id, kéz. Osztyákban: *ude*; jurákban: *uda*.

id, idő; az esztendőnek egy meghatározott része.

idbi, bér.

idi, szem.

idib, juh.

idim (*idig*), idős, öreg.

idm, egyenes, lapályos.

idin (*idil*), puszta, sivatag, (egyenes, lapos vidék).

idis, szem, arc.

idpa, láz.

ig, ajtó.

igim, egyenes, magas.

igir, hát, mögött.

igis, szem, arc.

ikkaru, mezőgazda, pásztor.

il, csillogni.

il, vastag.

il, fel.

ila, felmenni.

ildig, kiöntés.

ili, fölemelni, elvenni. Az asszíról átvett szó.

ilim, kos.

im, elismerés, megállapítás, dicsőség, hirnév. Ebből: *im-ga*, dicsőséges, fenséges (az asszír tudósok elnevezése); *im-tuk*, dicső-

seges. Ebből ered valószínűleg a magyar *ima* (dicsőítés, imádás).

im, ön; miként a magyarban, a szumirban is névmások elé járul így: *im-ba*, *im-bi*, önmaga, *im-zu*, önmagad, *im-mu*, önmagam, *im-na*, önmaga. Vagy *imte*-vel kapcsolatosan: *imte-zu*, önmagad, *imte-mu*, önmagam, stb.

im, szomjuság.

im, ijedtség, félelem.

im, agyagedény, fazék.

im, szél, vihar, égi táj; finn: *jimi*, zirjén: *jim*; cseremisiz: *juma*; mordvin: *jom*: szamojéd: *jum*. Ebből ered: *jumala*, *jumal*, a mely szóval több finnugor nyelven az istenséget fejezték ki. A szumiroknak is volt *Im* nevű istenük. Meglehet, hogy a magyar *ima* innen vette eredetét.

imi, nyelv.

imis, vulva.

immili, ital.

in, ur.

ingár, alapítás.

inti, ő, ön.

inim, szó, beszéd, vita.

inim, visszavenni.

inne, előre.

ir, sirni, köny.
ír, iramodni.
ir, rabszolga.
írím, öröm, ünnep.
írim, szomszúság.
íríu, ültetni.
is, ház, hegy.
is, sirni.
issu, uj.
issibu, király.
istanu (*gistan*), egy. Mint már fentebb említettem, nagyon valószínűnek, sőt bizonyosnak látszik, hogy a magyar *Isten* innen veszi eredetét. *Hommel* és más assziriológok szerint a szumiroknak is volt egy istenük, a kit *Istun*-nak vagy *Isun*-nak nevezték, továbbá egy istennőjük, a kinek *Istár* volt a neve. Az *Istun* tovább is megmaradt a magyarban, míg ellenben az *Istár* (a kiből később az asszirok *Istarotja* vagy *Astarotja* lett) a kereszténység fölvételével kiveszett a magyar nyelvből. Az *is*, a melynek asszir jegye megfelel az egynek, megmaradt a magyar *ős*-ben is és az *i* betűnek *ő*-vé való átváltozása nem szokatlan dolog a magyar nyelvben;

igy *ismét* helyett még ma is azt mondják: *ösmét*, sőt maga az *ős* szó is a halotti beszédben ebben a formában tordul elő: *isemukut*.
isz, három. Fentebb megmutattam, hogy a török-tatár nyelvekkel rokon. Lásd: *esz*. Ebből ered: *isz-kam*, harmadik; *sz-ussza-na* (e helyett: *isz-ussza-na*) egyharmad.

isz (*iszi*), föld, por.
iszaggil, mennyei.
iszir, bocskor, saru.
iszis, sirni.
iszmal (*iszmalla*), széles.
it, segíteni, segítség.
itdam, hemzsegés, nyüzsgés.
iti, segítő, segítség.
iz (*giz*), tűz.
iz, fa; ebből: *iz-szar* (a melyet valószínűleg így ejtettek ki: *iszszar*), ültetvény, szószerint: fasor.

K

ká, száj, arc. Votyák és zírjén nyelven is ugyanígy.
ká, szólni, mondani. Ebből ered: *ká-ká*, megerősíteni a szót; megerősítés, ámen;

- ká-ká-ma*, ugyanaz; *ká-ga* szű, név, hívás; megnevezni, kérni; *ká-ba*, szájnnyítás.
- ká** (*ká-ma*), is.
- ka*, kapu. Például: *Ka-din-gira*, Isten kapuja, Babilonnak szumir elnevezése.
- kak*, tenni, csinálni, szerkeszteni, befejezni. Finn: *koko*; eszt: *kokk*, *kokkuma*, *kogo*; cseremisiz: *kogo kugo*.
- kalama**, ország.
- kam*, komor.
- kanakku**, pecsét.
- kanum**, datolya.
- kar*, gát, emelkedés. Finn: *kari*; eszt: *kari*.
- kas**, ut.
- kasir**, szerződés, kötelesség.
- kasz*, kettő, l. *kat*.
- kasz*, hügy. Finn: *kuszi*; eszt: *kuszi*; votyák *kiz*; cseremisiz: *kuz-vüt* (hügyviz); osztyák: *choszem*; vogul: *kus*.
- kaszaru*, kötni, megőrizni, gyűjteni.
- kat*, kettő. Ebből *kat-kam* (*kasz-kam*), második; *kat-bu* (*kasz-bu*), husz.
- kat*, kéz.
- ken-gi**, l. *ki*.
- ki*, hely, ország, föld. Törökül: *kjőj*.
- ki*, -val, -vel. Megvan a protomédben és a szuzai-ban is. Ebből ered: *ki-ta*, lent, -val, -vel.
- ki-á**, a föld felülete.
- ki-aka**, imádkozás helye, szent hely.
- ki-dan**, a hatalom helye, hatalom.
- ki-dan-bi**, ő hatalmassága (a harmadik személyű névmás helyett).
- ki-g**, tíz. Ebből *ki-g-usz-ili*, ötven (azaz: tíz elvéve hatvanból).
- ki-gina**, sirhely, szószent: az örökkévalóság helye.
- ki-gul**, tisztaság, szűz.
- ki-ku**, hely, székhely.
- ki-ku-tik**, felső emelet.
- ki-lam**, árszabás.
- kimah**, temető, sir.
- ki-masz**, mező.
- kin**, irás, levél, tüzenet. Ebből: *kin-dea* hirnök.
- kin*, küldeni (sok helyen még ma is: *künni*).
- kinunir**, csatamező.
- ki-ngi** (*ke-ngi*), vidék, ország.
- kir*, hír, szó, nesz. Ebből: *kir-aka*, hazugság.
- kir**, a szív dobbanása.

kisura, kerület.

kiszigga, fészek.

kiszim, hangya. Finn: *kuszi-ainen*; lapp: *kotka*; zirjén: *koikožu*; votyák: *kuzili*; cseremis: *kutka*; osztyák: *kecza*.

kittu, lemenő nap; szuzai nyelven: *kit*.

ku, gabona, liszt.

ku, helyezni, letenni, szolgálni, letilni.

ku, székhely.

ku, enni.

ku, magas, értékes.

ku, nemes érc. Ebből: *ku-babbar*, ezüst, (szó szerint: fehér nemes érc); *ku-ta-gubba*, dologi jótállás (szó szerint: jótálló pénzként).

ku, ember, lásd: *gum*.

ku, fegyver.

ku-babbar, lásd: *ku*.

kud, lemetszeni, levágni.

kudurru (*hudurru*), határ.

kugar, trón.

kul, mag, csira. Finn: *külven*, vetni; eszt: *külvan*; lapp: *gilvvit*.

kum, tűz.

kunkit, köröm. Finn: *kinszi*; eszt: *küned*; mordvin: *kens*; cseremis: *kids*; osztyák: *kemcs*.

kun, nap fölkelte. Mongol nyelven: *kün*.

kun, fark.

kur (*kurra*), emelkedni, hegy. Protoméd: *kurasz*; finn: *korkea*, *korka*; eszt: *körge*; votyák: *körkea*; cseremis: *korok*; lapp: *garaz*; votyák: *gurez*; osztyák: *kercs*.

kur (*kurra*), ország.

kur (*kurra*), kelet. Például: *harszak kurra*, kelet országa.

kur (*kurri*), föllázadni, külvöltni. Ebből: *kur* (*kurra*), ellenség.

kurra, ló. Protoméd nyelven: *karra*.

kurri, keríteni, hódítani.

kusz, intézni, kormányozni. **kusu**, megpihenni. Ebből: *id-kusu-a*, pihenő hely.

kut, hozni; protomédban is *kut*.

kut, hasítani.

L

la, korsó.

lab, erős; szuzai nyelven: *libak*.

lab, pásztor.

labar, öreg, vén.

lag, hatalmas. Talán a magyar felsőfok képző leginnen ered.

lag, lógatui.
lag, ragyogni.
lagar (*ligir*), vezető.
lal, megtölteni, betölteni, terjeszteni, mérlegelni, fizetni, fönntartani.
lal, méz.
lal (*lale*), suly.
lam, férj.
lam, szárny. Finn: *lenne* (reptltni), *lintu* (madár); vogul: *lem*.
lam, sarjadozni.
lamga, ács.
lamma, óriás.
lib, róka.
lib, fiu.
libir, vezető.
libisz (*ligir*), szív, belső.
ligga, hős, hatalmas.
lik (*lig*), kutya. Ebből: *lik-bi ku*, farkas (szó szerint: ragadozó kutya).
lil, szél, töröktül: *jel*.
lil, lehelni, lehellet.
lim, szem, jelenlét, el-sőbbtség.
lim, kos.
lipu, utód.
lu, férfi, ember, lény.
lu, ürd. Ebből: *lu-bat*, kos; *lu-lim*, vezértüri.
lub (*tubba*), szolgálni.
lub, rabszolga.
lug, róka, lásd: *lib*.
lug, lugozni, mosni.

lugal (*mugal*), király.
lugud, kitépni.
luh, értelem.
luku, anya.
lum, csont. Finn: *luu*; zir-jén: *li*, votyák: *li*; csere-misz: *lu*; osztyák: *li*; vogul: *lu*.

■

ma, enyém, -om, -em.
ma (*masz*, *mad*, *ma-da*), ország, vidék. Eszt: *moisza* (mező); zirjén: *mu*; votyák: *muzem*; mordvin: *moda*; vogul: *ma*, magyar *mező* is innen veszi eredetét.
má, hajó. Ebből: *má-tik* (*má-ruru-tik*), a hajó elő-része.
mad elvenni; protoméd nyelven: *emidu*.
mag, magas, fenséges.
mal (*male*), megtölteni, bevégezni. Ebből: *mal-mal* (*mal-male*), teljesítve lenni, létezni; *mal-e-zu*, teljesen tudni.
mal, lakni; zirjén: *ol*; osztyák: *val*. Ez a *tő* talán eredetileg ugyanegy volt az előzővel, valamint a

- mar, mara* (ugyanazzal az értelemmel) ugyanarra vezethető vissza. Az utóból származik: *id-mar*, lakás, ház.
- mamü**, álomlátomány.
- mar*, ut. Mongol nyelven: *mor*; protoméd nyelven: marasz. Ebből származik: *mar-tu* nyugot (szószerint a lefekvés útja). A szumirok Sziriát is *Mar-tu*-nak nevezték földrajzi fekvésénél fogva.
- maru**, marcona.
- masz*, vágni, metszeni, felosztani. Protoméd nyelven: *masszi*.
- masz**, katona, harcos.
- mát**, ország.
- me*, mi (a személyes névmás többesszámú első személye).
- me**, hívni, összehívni, gyülekezni. Innen: *me-gar*, kiáltani; *me-tur-hi*, tisztelet (szószerint: jó félelem egybegyűlése).
- me**, hang.
- me**, nem. Ebből: *me-a*, nem létezni; *gan-me-a*, sem (kötő szócska).
- mege**, csata, harc.
- men**, lenni. Ebből: *gan-men*, legyen.
- mene*, sok, mind. Rokon-
- ságban van az utóbbi szóval.
- mesz*, sok, számos. Tulajdonképpen a többesszám képzője.
- mi**, fekete, sötét. Innen: *mi-mi*, sötétség.
- mi**, éjjel.
- mi**, csata.
- mi**, szólni, hang.
- mid**, teherben levő asszony.
- min**, én.
- min**, kettő. Ebből: *minnabi*, kétszer.
- mir**, hatalmas.
- mişu**, szikrázni.
- mişz**, fenséges.
- mu**, adni, elégetni. Innen: *mu-mu*, visszaadni.
- mu**, név. Ebből: *mu-da*, hirneves.
- mu**, esztendő. Innen: *mu-ama*, az ég elnevezése, esztendő.
- mu**, én. Egy eredete van a magyar *om*-mal.
- mud**, szülni.
- mug**, magas.
- mug**, agyvelő. Összefügg a *mug* (magas) szóval.
- muh**, fölteni, hozzátenni, teherbe ejteni.
- muh* (*mug*), magas.
- mul**, ur, uralkodni. Ebből: *Mul-anna*, az ég ura

(királyok elnevezése); *Mul-ge*, a belső örvény ura; *Mul-ge-ki*, az örvény urának helye (Nippur vallási elnevezése); *Mul-ge-ki-a*, nippuri lakos.
mul, csillag. Innen: *mul-dara*, egy álló csillagnak neve; *mul-bar-bar*, Jupiter bolygó.
mulu, ember. Zirjén: *mort*; votyák: *murt*; mordvin: *mordva*; caeremifz: *maara*.
mulu, a mely, a ki.
mun, te. Osztyák: *men*.
mun, téglá. Innen: *ene-mun*, az összes téglák, a melyeket egy épülethez vesznek; *mun-tik*, homlokzat.
muna, kos.
muruba, közép.
muszar, névirás, fölírat.
musin, madár.
muszab, este.
musza, vulva, termékenység.
muszuisz, szempilla.
muz, teherben levő asszony.

N

na, (*an, man*), ő, ön. Innen: *nene*, *enen-nene*, űk.
na, faragott kő.

na, pihenni.
nab, nap.
nabu, Nebo asszíriai istenek (a nap személyesítőjének) szumir elnevezése; Innen: *Nabu instuk*, a dicsőséges Nebo.
nada, aludni, pihenni.
nag, inni.
nag, coire.
nagiru, vezető.
nakid, pásztor.
nam, nem, sors, végzés, minőség. Protoméd nyelven: *niman*. A főnév elé járul a minőség kifejezése végett. Innen ered: *namtar*, pestis (szószert: a mi elvágja a végzetet); *name*, mindenki a ki, minden a mi; *name-a*, senki, semmi; *gar-name*, bármi; *mulu-name*, bárki.
nam, nem, sohasem.
namrag, zsákmány.
namtar, a pestis démona.
namtar, sors, végzet.
namtura, betegség.
nanam, istáló.
nanga, kerület, sziget.
naru, kő.
nen (*nene*), anya. Votyák: *anaj*; osztyák: *ane, ane*; vogul: *an*.
nen, másrészt.
ni, olaj, zsir.

ni, hatalom.
nid, férfi.
nig (*nidag*), coire, coitus.
nigba, ajándék.
nigdu, belépni.
niggalgissa, nászajándék.
nigin, kör, kerület.
nigub, határ.
nim, fölemelni. Vogul: *numan*. Innen: *nimma*, fensík (Szuziánának szumir elnevezése); *e-nim*, magas, emelkedett; *i-nim*, emelkedés; *i-nimdudda*, a hang emelkedése, a szó megerősítése, ámen.
nim, juh.
nimín, negyven.
nin, négy. Innen: *ninnu*, ötven (szó szerint 40+10).
nin (*ning*), nő, néne.
nín, ur lenni, birni; ur (gyakrabban: urnő, a mi jobban meg is felel a szó értelmének); *nin-da*, ismeret, tudomány; *Nin-ge*, az alsó örvény urnője (egy szumir istennő elnevezése); *Nin-dar*, a nemzés, a gyarapodás istene.
ninun, tejföl.
nir, kormányozni.
nir (*nirik*), fejedelem, uralkodó.
nir, láb. Innen: *Nir-umu-gal*

(Nergal istennek szumir elnevezése).

niszag, áldozat.
nitag, férfi.
nu, nem.
nu, kép, minta.
nu, kormányzó.
nubanda, városkapitány.
nug, kutya.
nugal (*lugal*), király.
num, sarjadozni.
numma, farkas.
nun, kötni, uralkodni. Ebből: *numu* (*nun*), főnök, ur; *Nunu* (Ea-isten elnevezése); *Nunu-ki* (Eridu város vallási elnevezése).
nun, magasztos, fenséges.

P

pá, író, tudós.
pá, pálca, kormánypálca.
pach (*pah*), bő, bőséges. Ebből: *pahasz*, bőségesen.
pad, nevezni, híni.
pad, kosár.
pál, átmenni, keresztülatolni, megváltozni.
pál (*pále*), esztendő. Protoméd nyelven: *ból-gi*.
pál (*pále*), hadjárat. Ebből: *ki-pál*, lázadó, fölkelő, csaló.
pám (*pá*), visszaemlékezni.

Ebből: *pám-pám*, emlékezetbe hozni, kihirdetni.

papsukál, egy szumir istenség.

par (*parra*), parázként csillogni, ragyogni.

par (*parra*), nap. Ebből: *par-bab*, jövendő (szó szerint: más nap). Lehetséges azonban, hogy az első szó mint ideogramm *ud*-nak olvasandó s ebben az esetben megfelelne a magyar *idő* (*üdő*)-nek s szó szerint így volna fordítandó: más idő. — *Par-bab-ku* (illetőleg: *ud-bab-ku*), jövőben.

— *Par-name*, bármikor, mindenkor. — Ezzel a szóval összefügg továbbá: *par-par*, fehér, a miből a mássalhangzók megváltozása következtében lesz: *bar-bar*, és további hanghasonulás által: *bab-bar* s így lesz: *ku-babbar*, ezüst, — *bab-bar*, fehérnek lenni, — *bab-bar* (*bab-bara*), a nap fölkelése.

parab (*paras*), parancs.

passura, fűdsz, serleg.

patézi, alkirály, papkirály, kormányzó.

pánddu, befejezni, készíteni, végbevinni.

pánu, eke.

pil (*pi*), fül.

pin, fenék. Ebből: *a-pin*, alapítás, építés.

pisan, tartó, medence.

pisan, írószerszám. A magyarral való rokonság azon a réven áll fenn, hogy a régi magyarok a *bicskát* használták a betűk rovására s így a *bicska* és a *betű* is rokonszavak.

pur, folyó. Ebből: *Pur-rát*, Eufrát.

R

ra, -ra, -re.

ra, megragadni, megfogni.

rá, rámenni, elárasztani.

rá, ár. (A betűk fölcserélődésének esete.) Innen: *Rá-tu*, a zuduló áradat. (Eridu városnak szumir elnevezése.)

rag, távol, messzi.

rak, vulva.

rasz, ital.

ri, fölemelkedni.

rig, ragyogni.

rig, illatos fa.

rig, mosni.

ru, adni, visszaadni, hozzátenni. Ebből: *ru-ru*, visszAADNI, hozzAADNI; *ru-tik*,

él, előrés; *ruru-tik*, a hajó előrésze.
ru, szerkesztteni, építeni.
ru, teljesíteni, tenni.
rum, ember. Protoméd nyelven: *ruh*; mordvin nyelven: *lom-an*.
rus, hős.

S

sá, adni, helyezni. Ebből: *sá-te*, minden a mi.
sá, birtok, tulajdon. Innen: *sá-gár*, birtokos.
sá, szív.
sá, vágni, levágni.
sá (*ság*), jó, kegyelmes lenni.
sa (*si*), is, szintén.
sab, szabni, szabdalni.
sab, szív, közép.
sabur (*sabura*), kinyitni.
sachar, por.
ság, jó, kegyelmes lenni.
saguddu, panasz, jajveszéklés.
sal, szív.
sal, nő, asszony.
sam, vételár.
sar (*sarri*), irni.
sar, sor, sorokba helyezni.
sar (*sara*), zsarnok, uralkodó, király.
se, adni. Innen: *se-gi*, kiönteni, terjesztteni.

si, betölteni, teljesíteni. Ebből: *si-si*, befejezni; *si-ga* befejezett, bevégezett; *si-g*, befejezni; *si-di*, boldogulni, előrehaladni; *si-nu-di*, kudarcot vallani.
si, szarv. Ebből: *si-mul*, kos.
sib, öntözni.
siba, pásztor.
sibir, fegyver.
sid, segítség, segítő.
sig, jó, jóságos.
sig, téglá.
sig, alullevő, gyenge.
silim, béke. Az asszírbeli átvett szó.
sim, panasz.
sir, sereg, tömeg.
sir, szurok.
sir, fény, világosság.
sir, áldani, ünnepe.
sise, sirni.
su, gyarapítani, sokszorosítani, nagyobbítani; gyarapítás.
su, sok.
su, test, has.
sub, dobni, hajítani.
sub (*sum*), mészárolni.
sudun, (*sudul*), iga, járom.
sugl, aggastyán.
sugis (*sudis*), ajtózár.
sugub, öszvér.
sul, hős.
sur, hatalmas.
surin, sáska.

Sz.

szá, mező. Finnül: *szia*;
esztül: *szia*.

szá (*szí*), sziv. Finn: *sziden*;
eszt: *szüdda*; zírjén: *szjölem*;
votyák: *szulem*; mordvin: *szedei*;
csere-
misz: *szim*; osztyák: *szemm*;
vogul: *szim*. Ebből ered *szá-ga*, között, közepett; *szá-ta*, bent, belül; *szá-ka*, belső, közép.

szá, férfi.

szá, szó, kihirdetni.

szab, szabdalni, feldarabolni.

szabar, sárgaréz.

szabura, kalitka.

szach, medve.

szag, szín. Ebből: *szag-gi*, világos sárga (szó szerint: tűzszínti).

szag, szagatni, tépni.

szag (*szig*), szél, vihar.

szagar, por.

szak, fej, csucs, él. Votyák nyelven: *szuok*. Ebből: *szak-usz*, fejbub (szó szerint: kinyújtott fej); *szak-ki*, homlokzat (szó szerint: a hely feje).

szana (szán), négy.

szanabi, negyven.

szang, pap.

szar, sarj, növény.

szar, sarjadosni.

szarin (*szurin*), tücsök.

Finn: *szirkka*; eszt: *szire*.

szo, boldog lenni.

sze, szerencse. Ebből: *szega*, szerencsés.

szem, sziv.

szem, adni, vetni, hajítani.

Protoméd nyelven: *szini*.

szeszna, hét. A rokonságot megmutattuk a számneveknél.

szí, szem. Finn: *szilme*;

eszt: *szilm*; zírjén: *szin*;

votyák: *szin*; mordvin:

szelme; csere-
misz: *szinse*;

osztyák: *sziem*; vogul:

szem. — További értelme:

jelenlét, szembenlét, elsőbbség. — E szóból ered-

nek: *sziku* (*szí*), előre;

szí-enir, a palota obser-

vatóriumuma (szó szerint: a

palota szeme); *szí-du*,

előremenni; *szí-du-ta*,

előbb, azelőtt; *szí-dun*,

megelőzni.

szí, látni. Rokon a *szí* (szem)

szónál fogva.

szí, sarv.

szí, tarka.

szí, sötét lenni, tele lenni.

szí, adni.

szí, szivni; fujtató.

szí, gyenge.

szíb, szives.

szib, pásztor.
szibir, szabdalni, vagdalni, aratni.
szig, szél, vihar.
szig, megsérteni.
szig, kecskébak.
szigisz, siker, áldozat.
szik, posztó, sörény, hajzat.
szil, hajítani, vetni.
szil, helyezni, letenni.
szil, éles.
szil, ut.
szilag, csillogni, csillag.
szillik, rendezni, szabályozni.
szimig (*szilig*), csillogni.
szimig, fujtató.
szin, fél, felerész.
szir, kigyó.
szir, törvény, határozat.
szir, világosság.
szisz, fivér.
szisz, epe, kesertiség.
szit, mérni, számolni, eladni.
szit-a, öntöző csatorna.
szu, kéz.
szu, jótett. Innen: *Szu-Aku*, a holdisten jótette (királyok elnevezése); *Szu-Anna-Ki*, az isteni kéz helye (Babilon vallási elnevezése).
szu, lehanyagolni (csillagról).
szu, fog.

szud, kiterjeszteni. Rokon a magyar *szét* elüljáróval. Innen: *szud-ga*, szétterjesztett; *szud-üv*, szétválasztani; *szud-szak*, főtiszt.
szudun, iga. Finn: *szitva*; eszt: *sziduma*; lapp: *csatnat*; mordvin: *szodon*. Rokon vele a magyar *csatolni* szó is. A rokonság még nagyobb mértékben megvan a *szutul* szóban, a mi szintén *igát* jelent.
szug, széjjel.
szug, határolni.
szuk, pocsolya, mocsár, Finn: *szuo*; eszt: *szö*; csuvasz: *szu*.
szukal, gyümölcs, csira;
szukkal, értelmesség.
szul, elszáradni, elhervadni.
szumir (szumer), a szumir nép ethnikai elnevezése; megfelel a bibliai Szenáárnak.
szumug (*szutu*), déli szél, vihar.
szun, idős, öreg.
szun, szomj.
szun (*szum, szü*), adni.
szur, sarjazni, hajtani.
szur, kiabálni.
szur, szülni.

T

ta, -tól, -től, -ról, -ről.
tab, tapasztani, hozzátenni.
 Finn: *tapen*; eszt: *taban*;
 lapp: *tapatet*.
tach (*tache, tachi*), rendezni,
 intézni.
tag, dobni, letenni, ütni.
tak, jós.
tak (*taggi*), kiönteni.
tak, kő. A török nyelvek-
 ben is ugyanaz.
ta-ku, óta.
tam, nap.
tar, tarolni.
tar, törvény. Ebből: *tar-da*,
 bíró.
te, tenni.
te-mal, közeledni, megtá-
 madni.
temena, alap.
tér, erdő.
ti, élet; lakni.
tidnu, hátul, hátulsó, nyu-
 goti ország.
tik, homlok. Jakut: *tiz*.
tilk, elül. Ebből: *tik-isszur*,
 homlokzat, az ültetvény
 első sora; *tig-gadu*, fej-
 bub; *tig-gal*, főnök (szó
 szerint: nagy homlok
 vagy nagy elül); *Tiggar*,
 a Tigris folyó szumir el-
 nevezése.
tik, nyak.

til, teljesíteni, bevégezni,
 befejezni. Innen: *nu-tilla*,
 nem teljes, tökéletlen.
tilla, teljes, tökéletes.
tim, tó; Zirjén: ti; votyák:
 ti; osztyák: teu; vogul:
 tuo.
tin, élet.
tiszohu, Istár istennőnek
 szumir elnevezése.
tu, támadni, belépni.
tu, tuba.
tuk, birni. Innen: *tuk-tuk*,
 birtokba helyezni.
tukundi, itélet.
tud, ruha.
tud, tudni, természeteni.
tudda, tudó, erős.
tum, szaladni, hozni.
tumu, gyermek.
tun, szürkület.
tur. sarj, gyermek. Proto-
 méd: *tar*; finn: *ter* (csak
 a *titer*, leánygyermek szó-
 ban maradt meg). Etruszk-
 ban is *tur*. Innen ered: *tur-*
tur, nagyon kicsiny; *nam-*
tur, gyermekség; *tur-rak*,
 leány; *Turtak*, a jós fia
 (egy szumir isten elneve-
 zése); *tur-gal*, nagyfőnök;
tur-dan, hatalmas főnök.
tur, madár. A *turul* madár
 bizonyára innen veszi el-
 nevezését.
tur, tisztelet, félelem.

tur, tér, előtér.
tur, természetni.
tura, gyenge, beteg. Finn:
torri, eszt: *turd*. A magyar
torhán (lomhán) is innen
 ered.

U

u, legelő, eledel.
u, ó, öreg.
ua (*va*), és. Hogy ez a szó
 miként rokon a magyar-
 ral, azt a nyelvtani rész-
 ben kimutattam.
ua, fű, legelő.
uamun (*umun*), ur.
uara, öreg, ó, régi.
ub, vidék, város. Protoméd:
up.
ub, dicsőség.
ubara, csillámlás, villanás.
 Innen: *ubara-tutu*, a le-
 szálló nap fénye.
ubda, tájék.
ubur, mell, kebel.
ud, nap (égi test), továbbá:
 nap (huszonnégy órai idő)
 és végül: nap (mint az
 éjjel ellentéte). Rokon a
 magyar *idő*-vel. A szumi-
 rok *Ud*-nak nevezték a
 napistent is és ebből a
 szóból képezték a követ-
 kezőket: *Ud-umu*, a nap
 lakása, szó szerint: idő

hona (Larza városnak
 vallási elnevezése); *Ud-*
unu-ma, a larzai kerület;
Ud-kip-nun, Szippara asz-
 szizriai városnak szumir
 elnevezése; *ud-du*, kelni
 (a napról beszélve). Mon-
 gol: *ud*, nap (égi test),
edür, nap (éjjel ellentéte).
uddáni, egy, például: *ud-*
dáni limu, egy esztendő;
uddáni arhu, egy hónap.
ud-du, kimenni.
ud-dudu, fölemelkedni.
uddu-hi, energia.
udug (*idig*), idős, öreg.
udug, ördög.
udul, bika, hős.
ug (*nug*), király.
ug, rovar.
ugin, összesség, az óceán
 körülete.
ugulla, fiu.
ugug, birka.
ugul, fiu.
ugur, kard.
ugur, mészáros.
ugus, ugorka.
uh, nyáj, csorda.
uk, létezni.
uk, létező, örökkévaló.
ukki, rang, sor, gyüle-
 kezet.
uku, ember.
uku, téglá.
uku, lesni.

ul, keresztülhatolni.

ul, csillag. Ebből: *Ul-bar*, a fölemelkedett csillag (Agane város főtemplomának elnevezése).

um, engedni, hagyni. Ebből: *um-um*, elhagyni.

umme, anya. Az őszes finn-ugor nyelvekben megvan a rokon kifejezés. A magyar *emese* (*emse*) bizonyára rokon vele. Finnül anya: *eme*, esztül: *ömma*. Az *umme* szó összetételei: *ummeda*, teherben levő asszony; *umme-galal*, szoptatós dajka.

umun (*ugin*), ur.

un, ember. Ebből: *un-gal*, király (szó szerint nagy ember); *nam-un-gal*, királyság.

unu, hon, lakás, székhely. A magyaron kívül a rokonság még megvan a következő nyelvekben: finn: *huone* (ház), eszt: *höne*; lapp: *huona*.

ur, mérlegelni, kiegyenlíteni. Ebből való: *ur-lal*, mérlegelni.

ur, gyökér, alap. Finn: *juri*; eszt: *jur*; mordvin: *jor*: osztyák: *jor*.

ur, égni.

ur, vár, város.

ur, tengeri vihar.

ur, férfi, ur.

ur, öreg.

ur, aratni.

uras, nézni, mutatni.

urí, vérbeli testvér; innen: *urigal*, nagybátya.

urra, fennsik. Akkádnak egyik elnevezése.

uru, oltalmazni, megvédelmezni. Ebből: *Uru*, oltalmazó (a holdistennek egyik elnevezése; *Uru-uni*, az oltalmazó istennek lakhelye (Ur városnak vallási elnevezése); *urunu-a*, Ur városból való ember; *Urunu-ma*, az uri járás.

uru, vár, város. A magyaron kívül még rokon: prótoméd: *vurun*. Innen: *Uru*, Ur város.

uru, teherbe ejteni.

uru, him, férfi. Rokon a magyar *ur* szóval.

uruk, örök.

urudu, réz; finn: *rauta*; eszt: *raud*; lapp: *route*.

usan, este.

usu, hus.

usz, hosszú, kiterjesztett.

usz, hatvan.

usz, vér.

uszár, szél, part. Finn:

szürje; eszt: *szorva*; mordvin: *szire*; cseremis: *szir*; osztyák: *szil*; vogul: *szel, szil*.

uz, hosszu.

uz, őz.

uz, lud.

Z

za, te, tied.

za (*zi*), kő.

zab, katona. Az asszíról átvett szó.

zadim, ág.

zag, oldal, vég.

zag (*azag*), fénylő, ragyogó.

zagnuk, ujév.

zaku, tiszta.

zal, szállítani.

zana, magas.

zar (*zur*), kivenni (a földből).

zar, sark.

zi, elvenni, eltávolítani.

zi (*za*), kő.

zi (*zid*), siker.

zi, élni, élet. Ebből: *zi-ga*, élő; *zi-da*, jobb oldal, jobb kéz. Etruszkban is *zi*. Ebben a szótárban mindössze két etruszk szónak

a szumírral való rokonságát mutattam ki, de ez a kettő is elég arra, hogy az etruszknak altáizmusát kétségtelenné tegyem.

zibar, fénylő.

zida, gabona, liszt.

zida, erős, hatalmas.

zibi, strucmadár.

zig, összetörni, elpusztítani.

zig, siker, gabona.

zigun, égboltozat.

ziga, támadó, dühös.

zika, történet.

zimu, fény.

zin (*zinna*), pusztaság, sivatag.

zu, visszaadni, gyarapítani.

Innen: *zu-ub*, tenger, a vizek örvénye (szó szerint: a hullámok növekedése).

zu, te, tied, Innen: *zác*, a mi téged illet; *ene-zu*, te.

zu, tudni; innen: *zu-zu*, tanítani.

zubu, szablya.

zun, számos.

zun, szomj

zur-ra, imádság.

A fentebbiekben ismertettem az ez idő szerint ismert szumir szavak legnagyobb részét. A ki csak egy futó pillantást is vet erre a szógyűjteményre, azonnal meggyőződhetik a szumir és a magyar nyelv rokonságáról és pedig nagyon közeli rokonságáról. Öt évezred mult el a szumir nemzet megszűnése óta; öt évezreden keresztül vastag földréteg borította a szumir nép irott emlékeit és ennyi időn keresztül, oly hosszú időn keresztül, a mennyire a biblia a világ teremtését teszi, fönntudta magát tartani ez a rokonság. Pedig még csak a szumir tudomány kezdetén vagyunk és csak évtizedek múlva leszünk abban a helyzetben, hogy lépésről lépésre, nyomról nyomra, minden kétséget kizárva, a kételkedőket is meggyőzve, bizonyíthatassuk a két nyelvnek egy törzsből való származását, ugyanegy törvények szerint való fejlődését. De az is untilg elég, a mit ma tudunk, mert azzal is, a mi ma rendelkezésünkre áll, könnyű kimutatni, hogy az összes élő és kihalt nyelvek közül egyedül a magyar az, a mely a szumir nyelv szókincsét szinte hamisítatlanul megőrizte. Ha meg is változtak a szók, ezek a változások nem nagyobbak, mint a minőkön a magyar nyelv egy évezred óta keresztülment. Ezek a változások természetesek és ugyszólva a nyelvfejlődés törvényeiből magyarázhatók ki. A hol a megcáfolhatatlan tények ily ékesen szólnak, ott kárba kell vesznie elfogult és a dolgok alapjára hatolni képtelen tudósok igyekezetének. Egészen

kétségtelen tehát, hogy a szumir nyelv exisztál és éppoly kétségtelen, hogy a szumir nyelv és a magyar közeli rokon.

E fejezet végzetéül közlök néhány összefüggő szumir szöveget. E végből a nagy angol ékírásos munkának negyedik kötetéből veszek ki egy szumir imádságot, továbbá egy szumir zsolozsmát és egy szakaszt a szumir családi törvényekből.

1. Szumir imádság.

Én	Gibil	nun-má	kur-a	il-a	
Ima kezdete.	Tűzisten	hatalmas férfi	országban	fenséges	
Ur-szág	tur	abzu-a	kur-a	il-a	
ur-fej	gyermek	oceánnak	országban	fenséges	
Gibil	pil-á-zu	él-a	lag-lag-a		
tűzisten	tűzed	fényes	ragyogó		
É	giggig-a	lág-a	abgag-a		
ház	sötétség	világosság	tesz		
Nin-nam	mu	sza-a	nam	abgag-a	
minden, a mi	név	nevezni	sors	tesz	
Urudu	aana	sar-sar-a-bi	zae	men	
Réz	ón	olvasztója	te	lenni	
Gusskin	kubabbar	sag-a-bi	zae	men	
arany	ezüst	olvasztója	te	lenni	
Dingir	Ninkaszi	tab-a-bi	zae	men	
Isten	Ninkaszi	társa	te	lenni	
Lu	gul-gal	gab gé	gin-a-bi	zae	men
ember	gonosz	kebel éjjel	elfordítója	te	lenni
Lu	tur	dingir-a-na	bar-a-bi	gen-laglaga	
ember	gyermek	istenének	teste	legyen tiszta	
Ana-gime	gen-zaga				
Menyként	ragyogjon				
Kin-a-gim	gen-ela				
Földként	fényeskedjék				
Saga-ana-gim	gen-laglaga				
Meny középeként	világitson				
Eme	gulgal	bara-su	gem-ta-gub		
Mondás	ellenséges	oldalón	bocsátkozsék le.		

Szabadabb fordításban:

Tüzipisten, hatalmas, fenséges az országban!
 Hős, az óceán gyermeke, fenséges az országban!
 Tüzipisten, a te ragyogó fényed világosságot teremt
 a sötétség házában! Meghatározza a sorsát min-
 dennek, a minnek neve van! Te vagy a réz és az ón
 megolvasztója, te vagy az arany és az ezüst tisztí-
 tója. Ninkaszi istennek társa vagy te! Te vagy,
 a ki éjjel az ellenség homlokát visszafordítja! (Ó
 add), hogy e jámbor ember teste újra megtisztul-
 jon, hogy ragyogjon miként az ég, hogy tündököl-
 jön miként a föld, hogy világítson miként a világ
 közepe! Távól tőle szálljon el az átkos mondás!

*Az asszír interlineáris, a mely a Kujun-
 dsikban talált Asszurbanipál-féle kétnyelvű táblák
 egyikéről van lemásolva, fordítás így szól:*

Gibil abkallum sa ina máti saku
 Karradu már apszí sa ina máti saku
 Gibil ina isatika elliti
 Ina bit ekliti nura tasakan
 Nin sa suma nabu simta tasama
 Sa eri u anaki muballilsunu atta
 Sa sarpi hurasi mudammiksunu atta
 Sa ili Ninkaszi tabbusu atta
 Sa limni ina musí mutir irtisu atta
 Sa améli már ilisu mesretisu litabbiba
 Kima sáme lilit
 Kima erszitim libib
 Kima kirib sáme limmir
 Lisánu limuttu ina aháti lizziz.

2. Szumir családi törvény.

<i>Főirat:</i> U-kur-su		u-name-su.
Más napért		valamely napért.
Tukundi	du	adan-na-ra
Ha	gyermek	atyjához
Adámu	nu	me-a
Atyám	nem	lenni
Ban-nan-gu		
Ő neki mondja		
Dubbin-mi-nin-sa-a		
Nyírni őt vágja		
Gara-ru	mi-nin-du-e	
Rabszolgamunkára	őt szánja	
Sa asag-a-ru	mi-nin-szi	
És ezüstért	őt odaadja.	
Tukundi	dam-e	dam-an-na
Ha	feleség	férjéhez
Gul-ban-da-gig-a-ni		
Hűtlen lesz hozzá		
Dam-a-mu	nu-men	ban-nan-gu
Feleségem	nem lesz	ő neki mondja
Id-a-su	ban-szumu	
Folyóba	vettetik.	
Tukundi	dam-e	dam-a-na-ra
Ha	férj	feleségéhez
Dam-a-mu	nu-men	
Feleségem	nem vagy	
Ban-nan-gu		
Ő mondja neki		
Bar mana	kubabbar	ni-tal-e
Fél suly	ezüstöt	fizet.

Szabad fordításban: Jövő időkre, örök időkre. Ha egy gyermek azt mondja atyjának: Te nem vagy többé atyám! úgy haját lenyírhatja, rabszolga munkába foghatja és pénzért eladhatja.

Ha egy asszony hűtlen lesz férjéhez és azt mondja neki: Te nem vagy többé férjem! úgy a folyóba vettessék.

Ha pedig egy férj így szól feleségéhez: Te

nem vagy többé feleségem! úgy fizessen fél suly ezüstöt.

Az asszir fordítás így szól:

Ana matima ana arkat ume.

Summa maru ana abisu ul abi atta iktabi ugallabsu abbuttum isakansu u ana kaszpi inadinsu.

Summa assata musszu izirma ul muti atta iktábi ana náru inadusu.

Summa mutu ana assatisu ul assati atta iktábi sunni mana kaszpi isakal.

3. Szumir zsoltószema.

Mae	eri-za	kusa	dim	duga-mu	
Én	szolgád	békét	csinálni	mondom	
Mulu	nam-taga	tuku-a	gu	sasaga	su-tema-zu
Ember	bűnt	birni	szót	irgalomnak	fogadd el
Mulu	ide-bara-zu	mulu-bi	al-ti		
Ember	szemet fordítsd	ember ez él			
A-mal	duabiene	mulu	szalulu-kid		
Hatalmas	mindenség	urnő	emberiség fölött		
Sala-sud	gur-an-sib	zeba	sanedu	ban-tema	
Kegyelmes	fordulni hozzá	jó	könyörgés	ó elfogadja	
Dinger ama	Nin-a-bi	kin-a-bi-sa	diba-záe	gu-de-a-bi	
Isten anya	Istennője	vele	könyörgés	te mondani	
Gu-a-zu	gur-an-sib	su	gid-ban-nab		
Arcod	fordítsd hozzá	kéz fogd még			
Za-e-na	Dinger	szídi	nu-tuku-am		
Feletted	Isten	vezető	nem lenni		
Ide-zi-bar-man-sib		sanedu	sutemad		
Szem kegyes	fordítsd felém	könyörgést	fogadd el		
Sug-a-mu	dugab	bar-a-zu	ten-ten		
Megváltásomat	mond ki	lelked	csillapuljon		
Me-ena	nen-a-ma	ide-zu	nigin-a-kid		
Mikor	urnóm	arcod	elfordítva		
Te	mun-se-ir	dim (-é)	asér-a	mun-salsal	
Galamb	kesergek	miként	panaszokat én sóhajtom		

Szabad fordításban:

Én, a te szolgád, kérlek: Adj békét!
 A ki bünt követett el, te elfogadod könyörgését.
 Ha te egy emberhez fordulsz, úgy ez az ember él.
 Hatalmas mindenek fölött, az emberiség urnője!
 Irgalmas, a kihez jó fordulni, a ki elfogadja a könyörgést!
 Ime, istene és istennője vele könyörögnek, így szólva
 „Fordítsd feléje arcodat, fogd meg kezénél!” [hozzád:
 Hiszen feletted nincs isten, a ki neked parancsolhatna,
 Könyörtülj rajtam jóságodban, hallgasd meg könyörgése-
 Mondd ki megváltásomat, csillapuljon haragod! [met,
 Mert a meddig, ó urnóm, arcod el van fordítva,
 Panaszkodom, mint a galamb és elpusztulok a kesergésben.

Az asszír interlineáris fordítás így szól:

Anaku aradki sunuhu اساساكي
 Sa annu isu telike temeksu
 Amelim tappalasi amelu-su ibalut
 Le'at Kala-ma betit teniseti.
 Remnitum sa naaszharsa tabu likat unnini
 Ilsu n Istarsu zinu ittisu isaszuku kasi
 Kisadki szuhhirsu-ma taszabati katszu
 Ela kati ili (m) musteseru ul isi.
 Kenis naplies-inni-ma liki unnini
 Athutan-ia kibi-ma kabattaki lipsaha
 Adi mati belsi szuhhurn panaki
 Kima szummati adamum tanihu ustanah.

V.

A mi kötelességünk.

Elmondtam az előző fejezetekben mind azt, a mit a szumir kérdéssel ez idő szerint elmondani szükségesnek véltem. Kiterjeszkedhettem volna még a szumirok vallására és történetére is, de úgy az egyiket, mint a másikat fölölegesnek véltem; a vallás ismertetését azért, mert nincsen tárggyammal szoros összefüggésben, könyvemnek csak az lévén célja, hogy a szumir és a magyar nyelv rokonságát bebizonyítsam; a történelem ismertetését pedig azért, mert a szumirok történetét tárgyaló irott emlékek száma ma még oly csekély és ennek a kevésnek is a megfejtése még oly bizonytalan és ingadozó, hogy segítségükkel a szumir állam vagy államok pragmatikai történetét összeállítani teljességgel lehetetlen. Sem azt nem tudjuk, honnan kerültek a szumirok Mezopotámiába, sem azt, hogy mi történt velük, miután a semiták léptek a helyükbe. Csak azt tudjuk, vagy jobban mondva: sejtjük, hogy valamikor nagyon régen,

sok évezreddel ezelőtt, Ázsia északibb részéből, valószínűleg a Kaspi-tó vagy az Urál-hegység mellékéről, ugyanonnan, a honnan később, és részben előbb is, más urál-altáji népek is elindultak, hogy Ázsiát, Európát és részben Afrikát is benépesítsék, utnak indultak a szumirok is, hogy az Eufrát és a Tigris között hatalmas és virágzó kulturállamot alapítsanak. Ez volt a kezdet. Tudjuk azután, hogy ez a szumir állam évezredekken keresztül fennállott, virágzott és a kulturának egyre magasabb fokára emelkedett; tudjuk, hogy a nagy szumir állam mellett még más rokonfajú népektől lakott országok is voltak, a melyekben később helyükbe semiták és áriák léptek. Így ma már egészen bizonyos, hogy Palesztinában a zsidók beköltözése előtt a magyarral rokon nép lakott, hogy Mózes ennek az urál-altáji népnek országát ígerte meg a zsidóknak és tudjuk, hogy Jerikót, a melynek falait Jósua kúrtszava döntötte le, a magyarok rokonai védelmezték meg a zsidók ellen; tudjuk azt is, hogy Föniciában urál-altáji nép lakott, mielőtt a semita eredetű föníciaiak megtelepedtek; tudjuk továbbá, hogy Perzsiában, Médiában és a körülfekvő országokban urál-altáji népek uralkodtak, a kiket később az áriai származású perzsák leigáztak; a történetkutatók megállapították, hogy Egyiptomban évszázadokon keresztül, még Józsefnek és testvéreinek bevándorlása előtt, urál-altáji eredetű, a magyarral ro-

kon nép uralkodott; sőt a tudósok ma már azzal is tisztában vannak, hogy évezredekkel ezelőtt volt oly korszak, a mikor Európát is majdnem kizárólagosan urál-altáji népek lakták. De ha mind ezt itt részletesen akarnám előadni, bármennyire érdekes is és bármennyire érdekelhet is elsősorban bennünket magyarokat, mégis kívül esnék ama föladat keretén, a melyet e könyv megírásánál magam elé tűztem.

Ez a föladat: hogy világosan, érthetően és minden kétséget kizáróan bebizonyítsam, hogy a szumir nép urál-altáji és elsősorban a magyarral rokon nép volt. Ennek bebizonyítására sem a valáláshoz, sem a történelemhez nem kellett folyamodom, hanem elégséges volt rá a nyelvtannak és a szókincsnek ismertetése. És bármily kevés is még ma az, a mi ebben a tekintetben rendelkezésünkre áll és bármily nagyok is a nehézségek, a melyek még a nyelvtan és a szókincs tekintetében megoldásukat várják, mégis azt hiszem, hogy abból, a mit az előző fejezetekben előadtam, mindenki könnyen és az efféle dolgoknál rendszerint igénybevett különösebb jóindulat nélkül is, meggyőződhetik a szumir és a magyar nyelv együvértartozásáról. Ne feledjük el a nagy időbeli hézagot, a mely a szumir nép letünése és a magyar nép feltünése között fönnáll, a mely hézagot legalább négy-ötezer esztendőre kell tennünk; ne feledjük el, hogy a magyar nyelv ily hosszú idő alatt nagy változásokon ment keresztül és az ide-

gen nemzetekkel való érintkezésében sok idegen elemet vett föl magába és hogy mind ennél fogva a mai magyar nyelv nagyon elüt attól, a melyet őseink ezelőtt évezredekkel beszéltek, — és ha mindezt figyelembe vesszük, úgy szinte csodálkoznunk kell azon, hogy a magyar nyelv a szumir nyelvvel való rokonságát ennyire megtudta őrizni. Láttuk, hogy a szumir nyelvtani szabályok közt alig van csak egy is, a mely a magyar nyelvben ne volna meg és hogy a hol eltérés mutatkozik, azt csakis a magyar nyelv természetes fejlődése okozta és hogy még itt is megtaláljuk ugyanazokat a szabályokat más, kevésbé fejlődött, nyelvük eredetiségét jobban megőrző urál-altáji népeknél; láttuk a szumir nyelvnek eddig ismert szókincsét; láttuk, hogy vannak egyes betűkkel, mint például *h*-val kezdődő szavak, a melyeknek egész sorozata ugyyszólván szótagról szótagra, betüről betüre meg-egyezik a magyarral.

Mindezek után egészen kétségtelennek látszik nekem és reménylem, az olvasónak is, hogy a szumir nép és a magyar nép, a szumir nyelv és a magyar nyelv rokon, és pedig nagyon közeli rokon. Ez a rokonság sokkal nagyobb, mint a magyar és bármely más urál-altáji nyelv között és ha vissza tudnánk menni amaz időpontig, a mikor az időbeli hézag megkezdődött és azt folytatni tudnók egészen addig, a mikor az első magyar nyelvü irott emlékeket készítették, úgy bizonyára arra a meggyőződésre jutnánk, hogy ez a rokonság még sok-

kal nagyobb, semmint most megállapítani módunkban van. De az eredmény így is meglepő és további sikerekkel biztat bennünket az a körülmény, hogy még nem jutottunk el a szumir fölfedezések végéhez és hogy sokkal, aránytalanul több az, a mit Mezopotámia földje még magában rejt, mint az, a mit eddig felszínre hoztak; sokkal több az, a mit még csak ezután fogunk megtudni, mint azt, a mi ez idő szerint földolgozandó anyagként a tudósok rendelkezésére áll.

Mert még úgy vagyunk, hogy az eltemetett kincseknek eddig csak igen parányi részét hozták napvilágra. Egész Mezopotámia nem egyéb óriás romvidéknél és a merre néz az ember, mindenütt régi, évezredek romok intenek feléje és a hol mincsenek romok, ott csak ásni kell és rövid idő múlva előtűnnek rég eltűnt idők maradványai. A hol egy halom van, bizonyosra lehet venni, hogy ősrégi várost takar el. Bármennyit tettek is eddig a tudósok, még sokkal több a tennivaló és csak ha majd nemcsak Mezopotámiának, hanem a körülfekvő országoknak földje is föl lesz ásva, csak akkor foghatnak majd hozzá a tudósok az összegyűjtött anyagnak rendszeres földolgozásához, csak akkor lesz majd módjukban az ősrégi, sok évezreddel ezelőtt élt urál-altáji népek pragmatikai történetét összeállítani.

Ekkor azután nagy csodálkozására arról fog a világ meggyőződni, hogy volt olyan idő, a mikor csak az urál-altáji népek voltak kulturnépek, a

melyek ismerték, ápolták a művészetet és fejlesztették a tudományt, a melyek oly kulturállamokat alapítottak, a melyeknél fejlettebbek ma sincsenek, a melyek megvetették az alapját annak a civilizációnak, a mely a mai társadalomnak közege. Minderről ma is már elég sokat tudunk s a külföldi tudósok eleget foglalkoznak vele, de el kell következni annak az időnek, a mikor ez átmege a köztudatba és a mikor már az iskolásfiut is arra tanítják, hogy a legelső kulturnépek uráaltáji, a magyarral rokon népek, sőt valószínűleg a magyarok elei voltak.

De ebből miránk, magyarokra is, nagy kötelességek hárulnak. A magyar állam, a magyar társadalom, a magyar tudomány még eddig vajmi keveset, hogy ne mondjam: semmit sem tett a szumir ismeret előbbrevitele érdekében. A mit tudósaink eddig tettek, azt elmondtam a második fejezet végén és ha ebbeli működésüket összefoglalom, ugy alig több a semminél; néha-néha nagyritkán akadt egy-egy tudósunk, a ki regisztrálta azt, a mit a külföldi tudósok tettek. És még ebben a munkájukban is mennyi ferdeséget, mennyi tájékozatlanságot tapasztalunk! Láttuk, hogy *Goldzieher* Ignác a magyar tudományos akadémia elé terjesztett jelentésében védelmére kelt *Halévy*-nek és vakmerően bátor embernek mondta azt, a ki a szumirizmus vesztett ügyének védelmére mer kelni. Lehet-e csodálni, ha az akadémia ily előadás hallatára meg sem mozgatta a fülét és egyet-

len lépést sem tett a szumir ügy előbbrevitele érdekében? Igaz, hogy vannak ma már nálunk is tudósok, a kik a szumir nyelv tanulmányozásával foglalkoznak, de ezek inkább csak a maguk számára bibelődnek vele, nem lépnek tudományukkal a világ elé, nem igyekeznek a társadalmat meggyőzni arról, hogy a szumirológia terjesztése ránk magyarokra nézve rendkívül fontos dolog. Szumirológjaink kis csapata, — talán hárman-négyen vannak mindössze, — egytől egyig meg van győződve, hogy a szumir és a magyar nyelv közeli rokon, de mulasztásuk annál súlyosabb beszámítás alá, mert ha ők ezt tudták és meg voltak róla győződve, úgy minden erejükkel, minden tudásukkal, minden igyekezetükkel azon kellett volna már eddig is lenniök, hogy felköltsék a szumirológia iránt a közérdeklődést, hogy rábirják a társadalmat és a kormányt, hogy ebben a dologban tegyenek valamit.

A mi tudósainkra egyébként is nagy föladat vár a szumir kérdés megoldásánál és előbbrevitelénél. Igazi, teljes sikert csak akkor várhatunk majd, ha a magyar nyelvtudósok kezükbe veszik a dolgot és mind a két nyelvnek, a magyarnak és a szumirnak teljes ismeretével igyekeznek majd mindazokat a kérdéseket megvilágítani, a melyek ma még közel levő okoknál fogva homályba vannak burkolva. A külföldi tudósok, bármily jóakarral vannak is eltelve, erre nem képesek, egyrészt azért, mert nem lebeghet előttük az a cél,

a melynek előttünk, magyarok előtt kell lebegnie, és másrészt és különösen azért, mert nem ismerik úgy a magyar nyelvet, a mennyire ismerniök kellene, hogy a kérdés alapos megoldásához hozzáfoghassanak. Már *Lenormant* is megmondta, hogy a szumir kérdést csak az lesz képes alaposan megoldani, a ki a magyar nyelvet is alaposan ismeri. Hiába igyekeznek oly nagynevű tudósok, mint *Hommel* és *Oppert* a kérdést előbbre vinni, a magyar nyelvben való abszolút járatlanságuk vagy csak nagyon hiányos tudásuk lehetetlenné teszi az előrehaladást. Még legjobban tud közöttük magyarul *Halévy*, és ez a tudós is ellenünk fordítja ezt a fegyverét.

A szumiristák mindig bajba jönnek, valahányszor egy kényes kérdés áll eléjük, a melyet a magyar nyelvben való járatlanságuk miatt nem tudnak megoldani. Így, a mikor *Halévy* diadalmasan kérdezte, hogyan lehet hinni egy nyelv existenciájában, a melynek még kötőszava sincs, mert hiszen az állítólagos szumir mondatokban levő *va* (*ua*) nem egyéb, mint az asszír vagy zsidó *v-* vagy *ve-*, akkor a szumiristák, nem tudván behatolni a magyar nyelv lényegébe, kénytelenek voltak megvallani, hogy *Halévy*-nek igaza van. Pedig nincs igaza, mert én hiányos nyelviismerettemmel és ezen a téren való csekély tapasztalatommal be tudtam bizonyítani, hogy a szumir *va* teljesen megfelel a magyar *va* gerundiumnak, amely alapjában véve szintén kötőszó. Vagy hogy még

egy példát idézzek: A szumir nyelvben a határozókat úgy képezik, hogy a melléknévhez hozzáfűggesztik a *-bi* szócskát, a mi nem egyéb mint a személyes névmásnak harmadik személye. Ez a dolog is teljességgel érthetetlennek látszott a szumiristák előtt és *Halévy* föl is használta, hogy fegyvert kovácsoljon belőle a szumir nyelv existenciája ellen, a szumiristák pedig ismét kénytelenek voltak beismerni, hogy *Halévy*-nek igaza van. Pedig itt sem volt igaza, mert miként e könyv nyelvtani részében megmutattam, a magyarban is teljesen ugyanoly módon, a személyes névmás harmadik személyének (-on, -en, -ön szótagnak) hozzáfűggesztésével képezik a határozót.

Mind ebből önkényt következik, hogy a magyar tudósoknak foglalkozniok kell a szumir nyelvvel s itt önkényt értőleg előáll egy másik tényezőnek, a magyar kormányoknak az a föladata, hogy egy régi mulasztást helyreüssön. A magyar egyetemeken még ma sincs tanszék a szumir nyelv számára és legfőbb ideje, hogy kormányunk ezen a valóban szegényletes állapoton segítsen. Németországban alig van egyetem, a melyen a szumir nyelvet ne tanítanak, sőt Berlinben két tanszék is állítottak neki; az összes angol egyetemeken épp úgy tanítják a szumir nyelvet, mint akármelyik más ó-kori klasszikus nyelvet s ugyanezt látjuk Franciaországban is, sőt az amerikai egyetemeken is kezdenek a dologgal foglalkozni és belátva a szumir kulturának az emberiség fejlődé-

sére gyakorolt és egyelőre még be sem látható óriás befolyását, sorra tanszékeket állítanak a szumir nyelv számára.

Az általános érdeklődés mellett, a melyet a szumir nép nyelvének és történetének kutatása kelt, az összes kulturnemzetek között éppen csak mi volnánk azok, a kik a dologgal egyáltalában nem törődnénk? Éppen csak mi, a kiket a kérdés legelső sorban érdekel, nem teljesítenők föladatunkat? Éppen csak mi nem foglalkoznánk oly dologgal, mely az egész világ érdeklődését föl tudta kelteni? Még ha általános kulturális ügyről volna szó, kötelességünk lett volna már régen a többi kulturnemzettel együtt haladni; de itt oly dologról van szó, a mely valamennyi nemzet között bennünket magyarokat érdekel legelső sorban s a melyben nekünk vezérszerepet kellene játszanunk. Budapestnek kellene lenni a szumir tudomány középpontjának s a világ összes szumirológusainak ide kellene zarándokolni, hogy tudományukat gyarapítsák és tapasztalataikat bővítsék.

Másik kötelessége a kormánynak, a melynek megoldásához azonban már a társadalomnak is hozzá kell járulni, az, hogy az ország fővárosában szumir-muzeumot létesítsen. A mi szumir régiséget eddig kiástak, az mind Londonban, Párisban és Berlinben van elhelyezve; a londoni British Museumnak asszir és szumir kincsei ma már megszámlálhatatlanok és ma holnap már azt sem fogják tudni, hogy hová tegyék; a párisi Louv-

reben összehalmozott szumir kincsek vetekednek a British Museuméival és Berlinben is, a hol pedig csak néhány esztendő előtt kezdtek meg a gyűjtést, ma már igen jelentékeny gyűjtemény van együtt.

Azonban e cél elérését, a budapesti szumir, talán helyesebben: asszir muzeumnak fölállítását meg kell előznie egy másik föladat megoldásának: gondoskodni kell a kormánynak és a társadalomnak arról, hogy miként az angolok, a franciák, a németek és az amerikaiak, a török, a perzsa, az egyiptomi kormány és egyéb illetékes kormányok segítségével magyar tudósok is eszközölhessenek ásásokat oly vidékeken, a melyeken a magyarok őstörténetével kapcsolatban levő emlékeket sejtünk. Mielőtt azonban erre a nézetem szerint rendkívül fontos tárgyra részletesebben kiterjeszkedem, szükségesnek vélem röviden elmondani, hogy más államok kormánya és társadalma mit tett eddig az asszirológia és ezzel kapcsolatban a szumirológia érdekében.

Az angol kormány már évtizedek óta, jóformán az ásások megkezdése óta, évenként jelentékeny összegeket áldoz a brit muzeum assziriológiai gyűjteményének gyarapítására; költségvetésében évenként megfelelő összeg szerepel az ezzel a gyarapítással kapcsolatos költségek fődözésére; expedíciókat szervez, a melyeknek tagjai életcélt látnak az asszir és szumir régiségek kiásásában és gondoskodik róla, hogy ezek a tudó-

sok semmiben se szenvedjenek hiányt és gondatlanul szentelhessék magukat nagy föladatuknak; szerződéseket köt azokkal az államokkal, a melyeknek területén ásásokat akar eszközöltetni és biztosítja magának amaz államok kormányainak támogatását. Ugyanezt látjuk Franciaországban is, a melynek kormánya, e föladatok nagy fontosságának tudatában, minduntalan költséges expediciókat szervez; ennek az áldozatkészségének eredményei *Oppert* és *de Sarzec* sikeres expediciói. A francia kormány néhány esztendő előtt a perzsa kormánynyal is szerződésre lépett, a melynek értelmében a sah megengedi a francia kormány által kiküldött tudósoknak, hogy perzsa földön ássanak, viszont a sah kikötötte magának, hogy a kiásott emlékek egy része az ő kincstárába kerüljön. E szerződés alapján ásta ki *Morgan*, a legújabbban kiküldött francia expedició vezetője az ósrégi Szűzát, a hol megtalálta *Hammurábinak* négyezer esztendő előtt készített és kétszáznyolcvankét szakaszra terjedő törvénykönyvét. A németek is buzgó tevékenységet kezdenek kifejteni; maga Vilmos császár állott az ügy élére s elsősorban talán az ő élénk érdeklődésének köszönhető, hogy a berlini császári muzeumnak asszír osztálya ma már nagyon számbavehető gyűjteményt tesz. A német expediciók ma már valósággal elárasztják Elő-Ázsiát és alig mulik el hét, a melyen az egyik vagy másik expedició valamely jelentékeny eredményről ne tenne jelen-

tést. De néhány év óta Amerika is mozog; a kormány és egyesek jelentékeny összegeket áldoznak ásásokra és hogy áldozataik nem vesznek kárba, arról legjobban tanuskodnak a nippuri ásások, a melyekről szóló és időközönként közzétett jelentések csodálatba szokták ejteni az emberiséget. Az amerikai expedíció, a melynek élén *Hilprecht*. filadelfiai egyetemi tanár áll, különösen nagy szerencsével dolgozik és a filadelfiai asszir és szumir muzeum a legszebbek egyikének ígérkezik. Amerika is úgy van ugyan a portával, mint Franciaország a sahval: kénytelen a napvilágra hozott emlékek egy részét a szultánnak átengedni, de még így is elég jut Amerikának.

Még Oroszországban is élénk érdeklődés kezd mutatkozni a kutatás iránt és az orosz kormány nemrég kifejezte azt a szándékát, hogy a külügyminisztérium keretében külön szakosztályt fog fölállítani, a melynek csak az lesz a hivatása, hogy ázsiai Oroszországban ásásokat eszközöljön, és hogy az elért eredményeket tudományosan feldolgozza. Ez a szakosztály már létre is jött és a tudósok most azon fáradoznak, hogy ezzel a szakosztálylyal kapcsolatosan nemzetközi egyesületet alakítsanak Közép- és Kelet-Ázsia történeti, régészeti, nyelvészeti és ethnográfiai kutatása végett. Ez az egyesület elsősorban bennünket magyarokat érdekel, mert az egész óriás terület, a melynek kutatásáról van szó, csupa urál-altáji nép lakta

vidék, s ha egyszer a munka ezeken a tájakon komolyan megindul, szinte elmaradhatatlan lesz a siker és bizonyára igen sok érdekes dolgot fogunk megtudni a magyarok őseiről, a kik oly vidéken laktak, a mely ma orosz uralom alatt van. A nemzetközi egyesület alapszabályai is elkészültek már és a nagy fontosságánál fogva, a melylyel az egész mozgalom ránk magyarokra nézve bir, szükségesnek vélem, hogy belőlük egyetmást közöljek:

Az egyesület célja, mint már említettem, Közép- és Kelet-Ázsiának kutatása történeti, régészeti, nyelvészeti és néprajzi szempontból; oly emlékek föltárása, a melyek a föntebbi szempontok valamelyikéből a tudományt érdekelhetik és előbbrevihetik; az érdekelt kormányok megkeresése, hogy jóakaró figyelmüket az ily emlékek biztosítására fordítsák. Célja továbbá az egyesületnek, hogy az összes nemzetek tudósainak lehetővé tegye, hogy ezekben a munkákban résztvehessenek. E célok elérése végett mind azokban az országokban, a melyek az egyesület munkájában résztvesznek, független bizottságokat fognak fölláttani, de addig is, a mig ezek a nemzeti bizottságok létesülnek, a nemzetközi orientalista kongresszus jelöli ki a különböző országok képviselőit. Az egyesület központi bizottsága a Pétervárrott székelő orosz bizottság lesz. A központi bizottság összeállítását és szervezetét a cár erősíti meg. A központi bizottság föladata: állandó összeköttetést föntartani a különböző országoknak

ezekben a szakokban működő tudósaival; közbenjárni a különböző országok kormányai és a tudósok közt, hogy az utóbbiaknak lehetővé tegyék és megkönnyítsék a tudományos kutatást és az ásást; speciálistákat ajánl expedíciókra, ha efféle megkeresést intéznek hozzá; francia nyelvű tudósításokat tesz közé a helyi bizottságok által kiküldött expedíciók tevékenységéről és közleményeket közvetít a helyi bizottságok közt francia, angol, német, olasz vagy latin nyelven. A kiásott emlékek tulajdonjogát a szabályzat következőképpen állapítja meg: A kiásott emlékek amaz ország tulajdonának tekintendők, a melyekben az emlékeket találták; az egyesülethez nem tartozó országokban talált emlékekre nézve külön nemzetközi egyezmény alapítandó meg. Valamely emlék felfedezője öt esztendeig élvezi a közzététel elsőbbségét; öt esztendő után a helyi bizottság határoz a közzététel módjáról.

Ez a nemzetközi egyesület bennünket magyarokat érdekel legelső sorban és azért foglalkoztam vele valamivel részletesebben. Én a magam részéről helyesebbnek vélném ugyan, ha Budapesten egy teljesen önálló, minden más egyesülettől független ázsiai társaság jönne létre, a mely céljaul tüzné ki az ásás megindítását és a kiásott anyagnak tudományos földolgozását, a milyen egyesületek Londonban, Párisban és Berlinben is vannak, a melyek a mellett, hogy a nemzetközi egyesületbe be fognak lépni, bizonyára folytatni

fogják önálló munkásságukat is, de ha nálunk ez idő szerint önálló ázsiai társaságnak létrehozatala nem volna lehetséges, úgy azt is nagy eredménynek venném, ha mielőbb magyar nemzeti bizottság alakulna, a mely a pétervári központi bizottság támogatásával hozzáfogna a munkához.

Még Ausztriában is sokat tesznek az asszír és a szumir tudomány ügyének előbbreviteléért; a bécsi tudományos akadémia az osztrák közoktatásügyi miniszterium és magánosok támogatásával expediciót küldött Palesztinába, a hol rendkívül fényes eredménnyel dolgozik; az osztrák expedició vezetője, *Sellin* dr., időközönként jelentést küld az akadémiának és legutóbb tett jelentéséből egészen világosan kitünik, hogy Palesztinában a zsidók honfoglalása előtt a magyarral rokon urál-altáji nép lakott és hogy a zsidók ettől a néptől vették kulturájukat. Az ásások, a melyeket *Sellin* eddig több helyen eszközölt, már rávezettek az ősrégi urál-altáji városok nyomára.

Mielőtt tehát a mi kormányunk és társadalmunk arra határozza el magát, hogy szumir, illetőleg asszír muzeumot fölállítson, előbb gondoskodnia kell arról, hogy legyen mivel megtölteni ezt a muzeumot. Gondoskodnia kell arról, hogy a többi művelt nemzetek módjára neki is megengedtessek, hogy Elő-Ázsiában ásásokat eszközölthessen. Az engedelem kieszközlése nem fog nagy nehézségekkel járni. A török szultán és

a perzsa sah már többször adták irántunk való szimpátiájuknak jelét és a dolog természeténél fogva nekünk magyaroknak sokkal könnyebben és szívesebben fogják megadni az ásásra való engedelmet, mint akármelyik más nemzetnek, mert míg az angoloknál, a franciáknál és a németeknél mindig attól kell félnie, hogy a régiségkutatás mögött rejtett politikai célok lappangnak, addig minálunk ez a félelem egészen alaptalan. Az angol és francia kormány már évtizedek óta kér engedelmet arra, hogy Karthágóban áshasson, de a török kormány éppen politikai aggodalmai miatt mindeddig vonakodott ezt az engedelmet megadni. Mondom: velünk szemben ez az aggodalom teljesen tárgyaltalan és meg vagyok győződve, hogy a mi kormányunk könnyen kieszközölhetné a török kormánytól, hogy egy magyar expedíciónak az ásást megengedje, sőt az is bizonyos, hogy a török kormány ezt az expedíciót minden irányban támogatásában részesítené. Az expedíció költségeinek kérdésére itt nem terjeszkedem ki; az expedíció annyi pénzzel fog dolgozni, a mennyi rendelkezésére áll; kevesebbrel kisebb, többel nagyobb eredményt fog elérni; csak általánosságban jegyzem meg, hogyha Amerika és Ausztria társadalma tisztán a tudományért való lelkesedésből az ügyért áldozatokat tudtak hozni, úgy a mi társadalmunknak kétszeresen és háromszorosan kötelessége valamit áldozni és az expedíció létrejvetelét lehetségessé tenni. Főuraink és vagyonos

polgáraink már sokszor, számtalanszor tettek tanúságot áldozatkészségükről; valahányszor fölhívás intéztetett hozzájuk, hogy hazafias vagy tudományos ügy érdekében áldozzanak, ez a fölszólítás sohasem volt hiábavaló és meg vagyok győződve, hogy most is az első fölhívásra annyi pénz fog összegyülni, hogy hozzávéve a kormány támogatását, jól szervezett és minden szükségessel ellátott expedició fog létrejönni.

Már az eddigiekből is következik, hogy erre az expedícióra fontos föladat vár, de ez a föladat nehéz is lesz, mert igen nagy területen kell majd tevékenységét megosztania. Ott van legelső sorban maga Mezopotámia, a hol szinte beláthatatlan tér nyílik munkássága számára. Igaz ugyan, hogy itt más nemzetek tudósai is dolgoznak és már eddig is nagyon szép eredményeket értek el, de nem győzöm eléggé ismételni, hogy az eddig elért eredmények elenyésznek azokhoz képest, a melyeket még csak ezután fognak elérni, mert egész Mezopotámia egy óriás romterület, a melynek eddig még csak egy parányi részét tárták fel; Mezopotámia földje még annyi régi emléket takar, hogy a tudósoknak még sokkal fokozottabb tevékenysége mellett is még évszázadok fognak beletelni, a míg minden föl lesz tárva. Oly városok, mint Árpád, Uruszághalom, Karszaghalom, a melyek tehát már nevüknél fogva is kiválóan kell, hogy érdekeljenek bennünket, még csak fekvésükről sem ismeretesek és a magyar expedi-

ció föladata lesz őket kikutatni és a régiségeknek, a melyeket e hét- és nyolcezer esztendő előtt virágzó városok romjai közül ki fognak szedni, mi hozzánk kell kerülniök, mert idevalók és itt van az ő természetes helyük.

Nagy föladat vár az expedicióra Perzsiában is, a hol az áriák beözönlése előtt a magyarokkal rokon urál-altáji népek laktak. *Oppert* és mások kimutatták, hogy a szuzai nyelv és a protoméd nyelv, azaz annak a népnek a nyelve, a mely az áriák megérkezése előtt Médiában lakott, a magyarral rokon nyelv volt és Perzsia is, miként Mezopotámia, egészen el van árasztva romokkal s földje tömentelen régi emléket rejt, a melyből még ma ugyyszólván semmi sincs kiásva.

Ott van továbbá Palesztina és Fönícia. Mind a két országról ma már tudvalevő, hogy a semiták megérkezése előtt a magyarral rokon urál-altáji népek laktak ott. Ebben a két országban is még nagyon kevés történt eddig, hogy a régi emlékeket kiássák és hogy ezek segítségével a tudósok állítását, hogy a zsidók és a föníciaiak előtt urál-altáji népek laktak ezeken a vidékeken, még jobban megerősítsék. *Winckler* Hugó annyira megy, hogy még a palesztinai hegyek, folyók és városok neveit is urál-altáji eredetre vezetvi vizsgálja és bebizonyítja, hogy a Jordán és Tabor szavakat merőben lehetetlen a semita nyelvek szókinéséből megfejtteni. Mily óriás dolog volna, ha a magyar expedciónak sikerülne ezeken a tájakon

sikeres kutatást végezni és a külföldi tudósok munkáját eredményeivel folytatni!

Ott van végül Egyiptom, a melyen évszázadokon keresztül a magyarral rokon nép, a hikszosz nép uralkodott. Maguk a régi egyiptomi fölíratok azt mondják, hogy a hikszosz nép Ázsiából, az Eufrát és a Tigris mellékéről jött s ez abban az időben történt, a mikor még a szumirok uralkodtak Mezopotámiában. Egész leírásuk, külsejük, arcuk, viselkedésük, harci modoruk arra vall, hogy a magyarral rokon, urál-altáji nép volt. Az egyiptomi fölíratok még hozzá teszik, hogy ezek a hikszoszok, a kik meghódították Egyiptomot, magukkal hozták ősrégi ázsiai kulturájukat, írásukat és művészetüket s azzal, hogy Egyiptomot meghódították, nem mondtak le ázsiai országukról, a melyet úgy biztosítottak maguknak, hogy óriás várost építettek a Delta jobb partjára, a melyben mindig készen tartottak kétszázötvenezer katonát s a honnan bármikor a legrövidebb idő alatt eljuthattak veszedelemmel fenyegetett ázsiai birodalmukba. Ez a város exisztált, száz meg száz papirusz tartalma tesz róla tanúságot, de a tudósok eddig még csak nem is gondoltak arra, hogy romjait kiássák. Itt is nagy föladat vár tehát a magyar expedícióra, a melynek megoldása talán nem is ütköznék óriás nehézségekbe.

Nem tartozik ugyan szorosan tárgyamhoz, de szükségesnek vélem megemlíteni, hogy az etruszk kérdés földterítéséhez is elsősorban a magyar

tudósok s ezek közt kiváltképpen a szumirológok vannak hivatva hozzájárulni. Az etruszk népről és nyelvéről ma még nagyon keveset tudunk; a tudósok sötétségben tapogatóznak és a mitma megállapítanak, azt holnap ők maguk kénytelenek megcáfolni; de az a kevés, a mit tudunk, megcáfolhatatlanul arról tanuskodik, hogy az etruszkok is urál-altáji nép voltak, hogy Ázsiának ugyanarról a vidékéről kerültek Európába, a honnan a szumirok és később a magyarok indultak el; tudjuk továbbá, hogy az etruszkok és a szumirok vallása nagyon sok közös vonást mutat föl és tudjuk a fönmaradt és kiásott szoborművekből, hogy mind a két nemzetnek fajtipusa egészen ugyanaz. Az etruszkok nyelvének megfejtése rendkívül sok nehézséggel jár s e nehézségekkel szemben a tudósoknak minden igyekezete hajótörést szenved, de az a kevés, a mit eddig kétségtelenül meg tudtak állapítani, arról tanuskodik, hogy az etruszk nyelv is az urál-altáji nyelvcsaládnak egyik tagja. Aból a kevésből, a mit eddig *Corssen, Deecke, Pauli, Thomsen* és mások meg tudtak állapítani, csak egy-két dolgot idézek állításom bebizonyítására. Az etruszk nyelvben, miként az összes urál-altáji nyelvekben, utószócskákat illesztenek a főnevekhez; legérdekesebb az utószócskák között a helyhatározó *-tt*, a mely a magyarban és az etruszkban teljesen ugyanaz; a számnevek után (a melyek közül *hat* etruszk nyelven *hut*) a főnév mindig egyes számban volt. A sajátító eset az etruszkban

(miként a magyarban) mindig az alanyeset előtt áll. A hangsúly mindig a szó első szótagjára esett és e szabály alul, miként a magyarban, sohasem volt kivétel. Az eddig csak nagyon fogyatékosan ismert szókincsből e könyv szótári részében már ismertettem kettőt; ezek *zi* (élni) és *tur* (sarj), a melyekkel a szumirban és a protomédiban is találkozunk s a melyek közül az utóbbi szó bizonyára a magyarral is rokon. A rokon szavakhoz vehetjük a következőket is: *év* etruszk nyelven *avi*, *alap*: *alpa*, *tesz*: *tece*, *kupa*: *kapi*, *edény*: *itun*, *hordani*: *hartna*; *halál*: *kalu*; *ős*: *ais* vagy *es*, (*inen*: *Isten*: *aisar*); *beszél*: *vacil*. Megjegyzem, hogy ennél nem sokkal nagyobb azoknak a szavaknak a listája, a melyeknek értelmét a tudósok minden kétséget kizáróan meg tudják állapítani. Az etruszkban sűrűn előfordul ez a szó: *tamr* és az etruszkológok sem tudják megmagyarázni; csak azt tudják róla, hogy valami istenséget jelent; kapcsolatba hozzák a görög Demeterrel s a kettőt egy eredetre vezetik vissza. Nincs igazuk, mert az etruszk *tamr*, a mely általában istenséget jelentett, teljesen megfelel a szumir *dingir*-nek, a mely uj-szumir nyelven *dimmer*-ré változott át és a melynek nyoma még most is megvan a mongol nyelvben, a melyben Istent *tagri*-nak és *tangri*-nak mondják. Mindezekből az következik tehát, hogy az etruszk kérdés is a legnagyobb mértékben megérdemli, hogy tudósaink vele foglalkozzanak.

A föladat tehát, a mely a magyar kormányra és társadalomra vár, háromféle: szumír tanszékek fölállítása a magyar egyetemeken, magyar expedició szervezése és szumír, helyesebben: asszir muzeum fölállítása. Mind a három föladat megoldása nem ütközik számba jövő nehézségekbe: egy kevés jóakarat, egy kevés áldozatkészség és a föladat meg lesz oldva és a magyar kormány és a magyar társadalom leró egy tartozást, a melyet már régen be kellett volna váltania, teljesít egy kötelességet, a mely már régóta várja teljesítését és helyrehoz egy mulasztást, a melyet már régen kellett volna pótolnia.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	I
Bevezetés	1
Az ékirás megfejtésének története	11
A szumir kérdés története	54
Szumir nyelvtan	120
A szumir szókincs	195
A mi kötelességünk	248

